

ПРАКТИЧНИЙ
ПОРАДНИК
ІЗ ДОСТУПУ
ДО АРХІВІВ

ПРАВО на

ПРАВДУ

ПРАВО НА ПРАВДУ

Практичний poradник
із доступу до архівів

Центр
досліджень
визвольного
руху

Львів—2012

УДК 930.25(477)(02)

ББК 4814(4Ук)я2

П685

В'ятрович В. М., Кулик І. М., Лошак В. В., Шпак А. В. Право на правду. Практичний poradник із доступу до архівів / Центр досліджень визвольного руху. — Львів: Часопис, 2012. — 152 с.

Де знайти відомості про родичів, засуджених у часи СРСР? З чого почати пошук і як правильно написати запит в архів? Якими є право і практика доступу до архівів комуністичних спецслужб в Україні та за кордоном? Які саме українські архіви зберігають відомості про політичні репресії та визвольний рух?

Ця книга допоможе вам у пошуках правди про минуле і підкаже способи, як захистити ваше право на доступ до інформації.

*Практичний poradник розроблено
Центром досліджень визвольного руху
в рамках проекту «Доступ до архівів
як право на суспільну пам'ять»
за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»*

ISBN 978-966-2720-00-6

- © Центр досліджень визвольного руху, 2012
- © В. М. В'ятрович, І. М. Кулик, В. В. Лошак, А. В. Шпак, тексти, 2012
- © О. К. Сало, дизайн, 2012

Зміст

Вступне слово	5
Розділ 1. Використання документів комуністичних спецслужб. Закордонний досвід (<i>Володимир В'ятрович</i>)	9
Розділ 2. Документи комуністичних органів безпеки в Україні (<i>Володимир В'ятрович</i>)	23
Розділ 3. Доступ до архівів: огляд нормативної бази (<i>Аліна Шпак</i>)	33
Розділ 4. Порядок оскарження ненадання/надання неповної інформації (<i>Віта Лошак</i>)	45
Розділ 5. Що, де та як шукати в архівах: питання та відповіді (<i>Ігор Кулик</i>)	55
5.1. Пошук тематичної інформації	56
5.2. Робота з архівами та архівними документами	67
Розділ 6. Узагальнена інформація про архівні установи.	77
6.1. Центральні та галузеві державні архіви України	78
6.2. Місцеві державні архівні установи України	85
6.3. Інші установи України	93
6.4. Архівні установи Російської Федерації	95
Розділ 7. Бази даних, електронні копії документів та інша довідкова інформація, що стосується діяльності комуністичної репресивної системи в мережі Інтернет	97
Розділ 8. Офіційні інституції країн Східної Європи, кі займаються збереженням та вивченням документів комуністичних спецслужб	103
Список скорочень	111
Додатки	115
Додаток 1. Витяги з Конституції України	116
Додаток 2. Витяги з Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи»	117
Додаток 3. Витяги з Закону України «Про інформацію»	122
Додаток 4. Витяги з Закону України «Про звернення громадян»	124
Додаток 5. Кодекс етики архівістів	127
Додаток 6. Зразки заяв для пошуку архівної інформації	132
Додаток 7. Зразок позовної заяви	139
Додаток 8. Список рекомендованої літератури про архіви комуністичних органів безпеки та роботу з ними	141
Інформація про авторів	142
Інформація про проект	144
Інформація про Центр досліджень визвольного руху	146

Вступне слово

Шановні друзі!

Оскільки ви тримаєте в руках цей poradnik і не просто кинули оком на його обкладинку, а й наважились зазирнути всередину, то, найімовірніше, вам або комусь з ваших близьких довелось побувати в ролі шукача інформації: подолати низку перепон, опрацювати величезний масив документів, зазнати поразки за поразкою — і все заради того щоб знайти в котромусь з українських (або й не тільки) архівів відомості, яка вас цікавить.

І хоча право громадянина на доступ до такої інформації впливає і з Конституції України, і зі здорового глузду, однак на практиці, на жаль, воно часто залишається нереалізованим, особливо якщо пошук ведеться серед документів спецслужб ССРСР*.

Причин є чимало. Серед є них об'єктивні і суб'єктивні. До перших належать відсутність документів через їх знищення чи вивезення за межі України, нечітке законодавче регулювання доступу до архівних документів. Серед других назвемо низьку правову культуру архівних працівників, які чи то через незнання, чи «за звичкою» відмовляють у наданні доступу до документів, неспроможність користувачів відстоювати свої права.

Як організація, що має чималий досвід роботи з архівними документами органів радянської карально-репресивної системи, Центр досліджень визвольного руху взяв на себе ініціативу підготувати практичний poradnik, що стане у пригоді кожному, хто хоче віднайти якісь документи.

Готуючи цей посібник, автори стикнулися з трьома важливими викликами.

По-перше, потрібно було зробити його доступним за змістом. Poradnik зорієнтовано як на дослідників в галузі історії, так і на нефакхівців, які шукають інформацію про своїх репресованих родичів. Тому книга побудована таким чином, щоб читати її можна було з будь-якого

---

* Тут і далі назви офіційних утворень держави ССРСР подаються мовою оригіналу. Виняток становлять зразки документів, що подаються до архівних та судових установ України, та назви книг.

місця, вибираючи саме те, що цікавить конкретного читача. Часто та сама інформація дублюється у різних розділах, щоб її легше було знайти.

По-друге, загальною проблемою є неоднозначність і часто суперечливість відповідної законодавчої бази в Україні. Оскільки ми не вповноважені тлумачити закони України, не даємо чітких вказівок для читача, а швидше аналізуємо конкретні ситуації та пропонуємо кілька варіантів виходу з них. Насамперед це стосується такої дразливої теми як наявність / відсутність в документах конфіденційної інформації про особу та можливостей ознайомлення з такими даними.

По-третє, авторам довелось маневрувати між теорією і практикою, адже, на жаль, всі права, що надані громадянам законами України, архіви не завжди в стані реалізувати через доволі низький стан матеріально-технічного забезпечення або недосконалість організації роботи.

Головна **рекомендація**, яку автори мають намір дати всім, хто хоче працювати з архівними документами щодо політичних репресій в Україні радянського періоду, така: боріться за своє право на доступ до інформації, в тому числі через суди.

Отже, яку саме інформацію можна знайти у цьому poradniky?

Якщо ви досліджуєте історію політичних репресій в Україні і не знаєте, де починати пошук необхідних документів, ознайомтесь з *Розділом 2. Документи комуністичних органів безпеки в Україні*. Тут подано загальний аналіз усього масиву документів та конкретних архівних установ, де вони зберігаються.

Якщо вас цікавить доля певної особи, перегляньте *Розділ 5. Що, де та як шукати та отримувати у питаннях-відповідях*. Там ви знайдете певні рекомендації стосовно того, куди звернутись у конкретному випадку.

Повний перелік і координати архівних установ України, а також Російської Федерації, де можуть знаходитись необхідні вам документи, подано у *Розділі 6*.

Рекомендації про те, як правильно написати звернення до архіву, у який строк вам має бути надано відповідь, ваші права та обов'язки роз'яснено у *Розділі 4*, а також у формі питань та відповідей на них — у *Розділі 5*. В *Додатках* ви можете ознайомитися з витягами з окремих нормативних актів та зі зразками заяв.

Особливу увагу звертаємо на *Розділ 4*: він подає алгоритм дій у ситуації, коли вам відмовили у доступі до інформації або надали її не в повному обсязі.

Корисним для багатьох буде досвід інших країн щодо надання доступу до документів комуністичних спецслужб (*Розділ 1*), а також перелік офіційних установ, що займаються їх вивченням, Інтернет-адреси електронних баз даних, що стосуються осіб, які зазнали політичних репресій.

Порадник видано в рамках проекту «Доступ до архівів як право на суспільну пам'ять» за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» і є результатом кропіткої колективної праці. Тому автори посібника висловлюють щиру подяку усім, хто долучився до його підготовки на різних етапах, від збору інформації про наявні труднощі у роботі з архівами і до юридичної оцінки окремих законодавчих норм. Особлива вдячність Олександрі Матвійчук, Геннадію Боряку, Костянтину Новохацькому, Олександрю Іщуку, Ігорю Усенку, Іванові Патриляку та Геннадію Івануценку за їх слушні зауваження та рекомендації.

Сподіваємось, що запропонований порадник допоможе вам у ваших пошуках. В разі виникнення додаткових питань, зауважень чи рекомендацій пишть нам на адресу: dostup@cdvr.org.ua.

**Використання документів
комуністичних спецслужб.
Закордонний досвід**

*«Демократія починається тут».
Напис на фасаді Національного архіву США*

Свобода доступу до інформації давно визнана невід'ємним елементом демократичного суспільства. Більше того, її можна вважати критерієм для вимірювання рівня розвитку демократії. Що більш відкритою і доступною для громадськості є інформація про діяльність органів влади, то міцнішими є демократичні засади, на які вони спираються у своїй роботі. І навпаки, намагання приховати інформацію, прикриваючись численними обмежувальними положеннями законодавства, є тривожним показником відходу від цих засад.

У розвинених державах загальноприйнятим стає принцип, сформульований провідними світовими експертами: громадський інтерес до інформації повинен мати перевагу перед будь-якими обмеженнями. Цей принцип стосується не лише актуальної інформації, що описує сьогодення, а й даних про близьке і далеке минуле. Тому питання вільного доступу до архівів розглядається в більшості країн саме в загальному контексті доступу до інформації і також є важливим критерієм дотримання в суспільстві демократичних норм.

Зважаючи на це, Рада Європи 13 липня 2000 року прийняла спеціальні **«Рекомендації країнам-членам стосовно європейської політики доступу до архівів»**¹. Головним мотивом документа є теза про те, що жодна країна не може стати демократичною, не забезпечивши власним громадянам права на правду про своє минуле. І саме архівні документи є головним інструментом для відтворення цієї правди.

Подолання наслідків тоталітаризму немислиме без відкриття архівів, які містять інформацію про злочини режиму. Особливо це стосується архівів спецслужб тоталітарних держав, які не лише забезпечували їх життєдіяльність, а й ретельно збирали інформацію про настрої в суспільстві для можливого придушення противладних проявів. У звіті Міжнародної ради архівів, підготовленому для ЮНЕСКО, з приводу особливої цінності таких документів зазначалося: «Тільки архіви, особливо архіви поліції і розвідувальних служб, які контролювали народ, можуть відобразити приховані соціальні конфлікти, притаманні цим режимам. На відміну від публічного образу, який такі режими намага-

---

¹ Оригінал Рекомендації № R (2000) 13 див. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=366245>.

лися представити, їхня справжня природа може бути розкрита у файлах і реєстрах служб безпеки»². У 1993 році Міжнародна рада архівів утворила спеціальну експертну групу для узагальнення наявного на той час досвіду та вироблення загальних рекомендацій щодо роботи з так званими архівами репресій.

Робота групи, в якій були представлені архівісти посткомуністичних держав Східної та Центральної Європи, а також Іспанії, Чилі та ПАР, тривала протягом 1994—1995 років і завершилася напрацюванням низки важливих теоретичних положень. На думку експертів, збереження документів колишніх спецслужб має служити реалізації як колективних прав громадян (право на правду, право знати осіб, винних у репресіях), так і індивідуальних прав (право досліджувати долю постраждалих у роки репресій родичів, право на реабілітацію та компенсацію за репресії, право на наукові дослідження). Зважаючи на це, у звіті стверджується, що «записи, створені чи накопичені репресивними органами, повинні бути передані під контроль нових демократичних органів влади за першої-ліпшої можливості, і ці органи влади повинні детально регламентувати їхнє зберігання. Демократичні органи влади повинні створити комісії, відповідальні за управління цими сховищами, і архівні працівники повинні бути тісно залучені до роботи комісій [...]. Органи безпеки повинні забезпечити передачу обраних досьє і документів або до національних архівів, або до інституцій, що мають справу з компенсаціями та виплатами жертвам репресій чи усуненням колишніх посадових осіб, або до Комісій правди. Документи колишніх репресивних органів повинні зберігатися в архівних установах національної системи архівів або в інституціях, створених для ідентифікації колишніх посадових осіб, компенсації жертвам репресій чи забезпечення колективних та індивідуальних прав»³.

Зазначені вище рекомендації достатньо близькі до сьогоденної світової практики, адже їх розробники здебільшого самі мали досвід роботи з такими архівами. Ідеться насамперед про фахівців із посткомуністичних країн Східної Європи, які станом на 1995 рік вже значною мірою вирішили проблеми зі збереженням і використанням цих документів. Не менш корисним, але більш драматичним для формулювання рекомендацій був досвід інших країн — Чилі, Зімбабве, Греції, де було цілковито знищено архіви репресивних органів, і таким чином грома-

---

² Куїнтана Антоніо Гонзалес. Архіви служб безпеки колишніх репресивних режимів. Звіт підготовлено для ЮНЕСКО від імені Міжнародної ради архівів // Доступ до архівних документів: законодавство і практика / Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2010 р. — С. 297.

³ Доступ до архівних документів: законодавство і практика... — С. 302.

дяни були позбавлені можливості дізнатися правду про драматичне минуле.

Україна, в якій питання архівів спецслужб радянського періоду досі залишається невирішеним, може і повинна скористатися рекомендаціями експертів і, головне, має можливість проаналізувати досвід країн, у яких ці питання було розв'язано. Очевидно, в цьому аспекті найцікавішим для нас буде досвід країн Центральної та Східної Європи, що пережили спільно з нами комуністичне минуле.

Доля документів спецслужб після падіння режимів у цьому регіоні була різною. Як слушно зауважили експерти Міжнародної ради архівів, «шлях, яким репресивний режим припинив існування, визначає значною мірою майбутнє його архівів»⁴. Тому в державах, де повалення комуністів стало результатом динамічних «оксамитових революцій» 1989—1990 років, більшість документів колишніх спецслужб вдалося зберегти. До прикладу, активні громадські акції в Берліні дозволили врятувати більшість матеріалів комуністичної спецслужби Штазі, тоді як аналогічні документи в інших східнонімецьких містах таки було знищено.

«Падіння репресивної системи відбувається не миттєво, — писав із цього приводу Анджей Жеплінський. — Зазвичай йому передують безліч симптомів. І, звичайно, найкраще про ці симптоми бувають інформовані працівники спецслужб. Крім того, між переходом влади до політиків-демократів і встановленням контролю над спецслужбами проходить кілька місяців. Протягом цього досить тривалого періоду офіційні особи можуть спробувати вилучити з архівів деякі документи»⁵. Ілюстрації цієї тези дають архіви країн Прибалтики: темп революційних змін тут був дещо повільніший, ніж в інших країнах Східної Європи, і це дало можливість керівництву радянського КГБ вивезти значну частину документів чи знищити багато з них на місці, коли евакуація стала неможливою.

Тому сьогодні маємо архіви, які дуже відрізняються за змістом (у деяких із них збережено лише інформацію органів комуністичної безпеки, в інших додатково матеріали судів, прокуратур, органів внутрішніх справ, місцевих комуністичних партій) і за обсягом документів. За

---

⁴ Доступ до архівних документів: законодавство і практика... — С. 298.

⁵ Жеплінський А. Право на знання архівних даних про себе. Архіви колишніх спецслужб // Доступ до архівних документів: законодавство і практика / Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2010 р. — С. 284.

офіційною інформацією, поданою «Європейською мережею державних установ, які займаються документами таємних поліцій» (до мережі не входять країни Прибалтики, тож інформація про них відсутня), один із найменших архівів такого роду збережено у Словаччині — його обсяг 1,8 кілометра полиць; в Угорщині — 4, в Німеччині — 4,6, в Болгарії — 20, у Чехії — 34 і найбільший в Польщі — понад 87 кілометрів. Румунія подала інформацію у звичнішій для українських дослідників одиниці вимірювання — 1 800 тис. справ у 2 300 тис. томів⁶.

Подальше використання цих документів регламентувалося через ухвалення парламентами держав спеціальних законодавчих актів. Такі акти прийняті і діють в таких країнах:

- Албанії (закон № 10034 від 22 грудня 2008 року «Про чистоту іміджу посадових осіб та виборних органів»),
- Болгарії («Закон про доступ і розкриття документів та оголошення належності болгарських громадян до органів державної безпеки й розвідувальних служб Болгарської народної армії»),
- Естонії («Закон про збір, реєстрацію, зберігання й використання матеріалів органів зовнішньої безпеки держави або розвідки, які діяли в Естонії»),
- Латвії («Закон про зберігання й доступ до звітів колишнього Комітету державної безпеки і про перевірку фактів щодо співробітництва окремих осіб із КГБ»),
- Литві (постанова Уряду Литовської Республіки про затвердження Положень про доступ і використання обмежених документів спеціальної частини Національного документального фонду),
- Німеччині (закон «Про матеріали служби державної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки»),
- Польщі (закон «Про розкриття інформації про роботу державних службовців в органах державної безпеки і про співробітництво з цими органами в 1944—1990 роках»; «Закон про Інститут національної пам'яті — Комісію з розслідування злочинів проти польського народу» від 18 грудня 1998 року),
- Румунії (закон «Про доступ осіб до своїх справ і про розкриття інформації про політичну поліцію»),

---

⁶ The «European Network of Official Authorities in Charge of the Secret-Police Files»: a Reader on their Legal Foundations, Structures and Activities / Ed. by Dr. R. Schiller-Dickhut, B. Rosenthal (BStU). — Berlin, 2009.

- Словаччині (закон «Про доступ до документів, пов'язаних із діяльністю служб державної безпеки в 1939—1989 роках, про створення Інституту національної пам'яті та про внесення змін до деяких законів (Закон про національну пам'ять), зі змінами»),
- Угорщині (закон «Про вивчення діяльності спецслужб колишнього режиму і створення Історичних архівів національних спецслужб»),
- Чехії («Закон, яким визначаються деякі інші умови виконання службових обов'язків», закон «Про Інститут дослідження тоталітарних режимів і Архів органів безпеки»)⁷.

Як видно із самих назв законів, їхньою метою було не лише збереження документів, а й використання їх у процесах так званої люстрації, тобто перевірки певних осіб (передусім політиків та державних чиновників) на предмет співпраці з комуністичними каральними органами. Архівні матеріали також стали основою для відновлення справедливості щодо репресованих комуністичною владою осіб, їхньої реабілітації та можливої компенсації завданих їм збитків. Після завершення цих процесів більшу увагу звернено саме на вивчення цих документів та використання їх у наукових дослідженнях.

Очевидно, особливості доступу до цих документів, визначені національними законами, відрізняються в різних країнах залежно від історичних умов та правової культури. Але найважливіше, що об'єднує ці країни, — це принцип, за яким матеріали колишніх спецслужб виділені на законодавчому рівні в окрему категорію і означені як особливо важливі. Завдяки цьому і фігуранти цих паперів, і дослідники мають широкі можливості для отримання інформації. Крім законодавчого виокремлення документів проводилося їх фактичне вилучення з-під опіки державних органів безпеки і оперативне перевезення до нових сховищ. До прикладу, у Польщі масштабний процес передачі всіх матеріалів каральних органів комуністичного періоду (тобто органів безпеки, міністерства внутрішніх справ, міністерства оборони, міністерства юстиції, прокуратур та судів) було здійснено протягом бо днів.

Одним з перших таких закон було прийнято в **Німеччині** — ще у грудні 1991 року. Завданням акта його автори визначили:

---

⁷ Кечкеметі Ш., Секей І. Доступ до архівів. Путівник для імплементації. Рекомендації № R (2000) 13 щодо Європейської політики доступу до архівів / Харківська правозахисна група. — Харків: «Права людини», 2010. — С. 106—139.

«1. Полегшення індивідуального доступу до персональних даних, зібраних службою державної безпеки, для з'ясування ступеня впливу на особу з боку служби державної безпеки.

2. Захист особи від порушень її права на приватне життя, що викликані використанням персональних даних, зібраних службою державної безпеки.

3. Забезпечення та стимулювання історичної, політичної і юридичної переоцінки діяльності служби державної безпеки.

4. Надання громадським організаціям та приватним особам доступу до інформації, необхідної для досягнення цілей, проголошених у даному законі»⁸.

Відповідно до окреслених завдань користувачами зібраної в архівах інформації можуть бути особи, що постраждали від дій спецслужб, їхні родичі, а також дослідники та журналісти. Щодо постраждалих в законі зазначено, що вони мають право отримати інформацію як про співробітників органів безпеки, що вели їхні справи, так і про осіб, що надавали спецслужбам таємні відомості.

Окрема стаття закону присвячена використанню документів для політичного та історичного аналізу. Дослідники мають доступ до всіх матеріалів архівів колишніх спецслужб, єдиним обмеженням при цьому є наявність у них персональних даних. У такому випадку дослідник може працювати з копіями документів, в яких вилучено конкретні імена та прізвища (проведено так звану анонімізацію). Що важливо, обмеження на захист персональних даних не поширюється на співробітників державної служби безпеки, осіб, які співпрацювали з нею на платній основі, історичних фігур, політичних та державних діячів, «якщо ці дані стосуються їхньої ролі в сучасній історії або виконання ними службових обов'язків».

Оскільки німецький закон був одним із перших законів про архіви комуністичних спецслужб, його ключові положення знайшли своє відображення у законодавчих актах інших посткомуністичних держав. Серед них найважливішими були такі: доступ до інформації про осіб, причетних до функціонування комуністичних органів безпеки та карально-репресивної системи; захист персональної інформації про згаданих у документах третіх осіб через анонімізацію; право особи, що

---

⁸ Закон про матеріали служби державної безпеки колишньої Німецької Демократичної Республіки // Доступ до архівних документів: законодавство і практика / Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2010 р. — С. 94.

постраждала від діяльності спецслужб, на певний час обмежити доступ до своєї справи; вимоги більшої відкритості інформації стосовно публічних осіб; відповідальність дослідників за можливе розголошення особистої інформації. Загалом головним мотивом цих законів став пріоритет захисту прав жертв тоталітарних режимів перед правами осіб, які працювали на ці режими.

Головними користувачами архівної інформації визначено три категорії: особи, які фігурують у документах, та їхні родичі; історики, що вивчають комуністичний період; журналісти. У більшості країн немає суттєвої різниці в організації роботи в архівах щодо цих категорій, як обмежень щодо громадянства особи, яка шукає інформацію. У деяких країнах (Румунія, Угорщина, Польща) для роботи в архівах необхідно офіційне звернення від наукової установи, редакції чи власників засобу масової інформації. Доступ до архівних документів є безкоштовним, оплата передбачається лише за додаткові послуги (виготовлення копій тощо).

Певні відмінності в законодавстві посткомуністичних держав здебільшого стосуються окремих деталей організації роботи в архівах. **Польське законодавство** передбачає повний доступ до документів про державних службовців та політиків; зазначено, що у копіях документів «особисті дані третіх сторін робляться анонімними». Особа, яка була об'єктом зацікавлення спецслужб, може надавати уточнення, доповнення та поправки до інформації, що міститься в документах. Крім того, вона має право заборонити доступ до матеріалів про себе на 50 років. Це право не поширюється на колишніх співробітників органів безпеки. Останні можуть ознайомитися в архівах з інформацією про себе, проте їм відмовлено в доступі до документів про їхню діяльність як співробітників спецслужби⁹.

Подібні умови роботи сформульовані **угорським законом**, який також передбачає анонімізацію персональної інформації (за винятком співробітників спецслужб). Строк захисту особистих даних чітко визначений законом: 30 років після смерті особи; якщо дата смерті невідома — 90 років від дня народження; якщо й дата народження невідома — 60 років від часу створення документа. Особи, які постраждали від органів безпеки, можуть заборонити доступ до інформації про себе, але не більше як на 90 років від дати створення документа. Цього права позбавлені колишні

---

⁹ «Закон від 18 грудня 1998 року про Інститут національної пам'яті — Комісію з розслідування злочинів проти польського народу» // Доступ до архівних документів: законодавство і практика / Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2010 р. — С. 130—169.

співробітники спецслужб, які, крім того, не мають права на доступ до інформації про свою діяльність як працівників каральних органів.

Найбільш ліберальним щодо доступу до архівів колишніх спецслужб є **законодавство Чехії**. У цій країні документами можуть вільно користуватися всі громадяни та іноземці; не відбувається жодної анонімізації осіб, згаданих у документах. За можливе розголошення особистої чи конфіденційної інформації відповідальність несе особа, яка його здійснила.

Для реалізації спеціальних завдань, передбачених зазначеними законами, в більшості посткомуністичних країн створено спеціальні державні органи, які займаються як упорядкуванням отриманих архівів, так і організацією історичних досліджень та юридичних процесів проти осіб, запідозрених у співпраці з каральними спецслужбами.

Однією з перших стала утворена німецьким парламентом 20 грудня 1991 року установа, очолювана Федеральний уповноваженим з документів служби державної безпеки колишньої НДР (www.bstu.bund.de). Протягом 1990-х років подібні установи виникли майже у всіх посткомуністичних країнах. У Польщі (www.ipn.gov.pl) та Словаччині (www.urp.gov.sk) вони діють під назвою «Інститут національної пам'яті», у Чехії — «Інститут дослідження тоталітарних режимів» (www.ustrcr.cz). В Естонії цим займається Інститут історичної пам'яті (www.mnemosyne.ee), створений в 2008 році. Він фактично продовжив діяльність Міжнародної комісії з розслідування злочинів проти людства. У Литві діють Центр досліджень геноциду та резистансу Литви (www.genocid.lt) та Міжнародна комісія з оцінки злочинів нацистського та радянського окупаційних режимів (www.komisija.lt). Латвійське товариство дослідження окупації (www.loib.lv) створене в 2009 для продовження роботи Комісії з визначення кількості жертв тоталітарного окупаційного режиму, пошуку масових поховань, узагальнення інформації про репресії і масові депортації і визначення втрат, завданих Латвійській державі та її мешканцям. У Болгарії діє Комісія з відкриття документів і оголошення про належність болгарських громадян до державної безпеки і розвідувальної служби Болгарської народної армії (www.comdos.bg); у Румунії — Національна рада з вивчення архівів Секурітате (www.cnsas.ro) та Інститут досліджень злочинів комунізму і пам'яті про вигнання (www.crimelecomunismului.ro); в Словенії — Дослідницький центр національного примирення (www.scnr.si).

На початковому етапі архіви колишніх спецслужб були частиною більшості цих інституцій, оскільки саме співробітники інституції забезпечували їхнє впорядкування та організацію доступу. Згодом, після за-

вершення процесів люстрації, документи або залишилися фондами архівних підрозділів цих інституцій (як у Польщі, Словаччині, Німеччині, Румунії, Болгарії), або були виділені в окремі спеціальні архіви (до прикладу, Архів органів безпеки в Чехії, Особливий архів Литви, Історичні архіви державної безпеки в Угорщині).

Розвиток цих структур значною мірою залежав від політичної ситуації в країні, тому був неоднаковим. Наприклад, в Албанії, попри наявність спеціального закону про архіви комуністичної спецслужби, значної діяльності розгорнуто не було. Після хвилі політичних скандалів, пов'язаних із процесами люстрації, більшість із названих інституцій зосередилася на дослідженнях тоталітарного минулого і наданні інформації про жертви місцевих режимів. У зв'язку з цим посилилася діяльність архівістів із максимального спрощення доступу до архівів колишніх спецслужб: створювалися електронні бази даних, проводилося копіювання документів на цифрові носії. Інститут національної пам'яті в Словаччині повідомив, що щороку виготовляються електронні копії із 250 тис. аркушів документів. Ще інтенсивніше ця робота реалізується в чеському Інституті дослідження тоталітарних режимів, співробітники якого оцифровують близько 30 тисяч аркушів на день.

За ініціати́ви Центру досліджень геноциду і резистансу Литви у співпраці з істориками з Латвії та Естонії створено спеціальний **сайт «Документи КГБ»**¹⁰, на якому розміщуються копії електронних документів радянських спецслужб, що стосуються їхньої діяльності на теренах Прибалтики. Чеський Інститут досліджень тоталітарного режиму спільно з Архівом органів безпеки започаткував видання спеціалізованого збірника з оглядом таких документів¹¹. Аналогічне видання про польські документи підготували співробітники Бюро з надання доступу і архівації документів Інституту національної пам'яті¹². У 2009 році архівісти цього інституту опублікували путівник по своїх архівах з коротким описом понад 3 000 фондів¹³.

В останні роки посилилися спроби координації діяльності інституцій, які займаються документами комуністичних спецслужб.

---

¹⁰ www.kgbdocuments.eu.

¹¹ Sborník Archivu bezpečnostních složek. 6/2008 / Odp. red. P. Virkner. — Praha, 2009. — 464 p.

¹² Przewgląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej. — Tom 1—2. — Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2008—2009.

¹³ Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 grudnia 2008 roku) / J. Bednarek, R. Leśkiewicz (red. nauk.). — Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2009. — 1255 s.

2007 року започатковано щорічну міжнародну конференцію «Діяльність НКВД-КГБ і їхня співпраця з іншими секретними службами в Центральній та Східній Європі 1945—1989 років»¹⁴. У грудні 2008 року створено «Європейську мережу державних установ, які працюють з документами комуністичної таємної поліції», до якої ввійшли установи Чехії, Болгарії, Німеччини, Польщі, Румунії, Словаччини та Угорщини¹⁵. 14 жовтня 2011 року в Празі створено «Платформу європейської пам'яті та сумління», яка об'єднала 21 державну установу з 13 країн¹⁶. Метою нової організації оголошено об'єднання зусиль задля поширення інформації про діяльність тоталітарних режимів і вшанування пам'яті їхніх жертв.

На пострадянському просторі Литва, Латвія та Естонія наразі залишаються єдиними країнами, в яких існує спеціальне законодавство щодо архівів комуністичних спецслужб і здійснюється цілеспрямована робота з їхнього вивчення. В інших державах, які входили до складу СРСР, така діяльність залишилася у сфері намірів.

Яскравим прикладом у цьому плані залишається Росія. Як і в інших посткомуністичних державах, питання архівів комуністичних органів безпеки тут актуалізувалося в результаті революційних політичних перетворень. У Москві вони відбулися пізніше, ніж у Східній Європі, — у серпні 1991 року після провалу перевороту під керівництвом так званого ГКЧП. Рішенням президента Росії Бориса Єльцина архіви комуністичної партії та КГБ було негайно опечатано. Таким чином демократичне керівництво намагалося передусім зберегти архіви, які могли бути знищені після поразки комуністів. 24 серпня 1991 року видано указ Президента РСФСР про передачу документів із партійних та кагебістських сховищ у державні архіви¹⁷. Для реалізації цього завдання восени

---

¹⁴ NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945—1989. Anthology of the international and interdisciplinary Conference / Ed. by A. Grůňová. — Bratyslava, 2008. — 404 p; NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945—1989, II. International conference. November 19—21, 2008, Prague.

¹⁵ Інформація про цю мережу: The «European Network of Official Authorities in Charge of the Secret-Police Files»: a Reader on their Legal Foundations, Structures and Activities / Ed. by Dr. R. Schiller-Dickhut, B. Rosenthal (BStU). — Berlin, 2009. — 84 p.

¹⁶ www.rp.pl/artykul/153227,733058-IPN-w-Platformie-Europejskiej-Pamieci-i-Sumienia.html.

¹⁷ Ведомости Съезда Народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР. — 1991. — № 35. — С. 927, 1157.

1991 року створено спеціальну Комісію з організації передачі-прийому архівів КПРС і КГБ СРСР на державне зберігання і їх використання. Головою комісії призначено відомого російського історика Дмитрія Волкогонова, до її складу включено активістів громадських організацій, що вивчали злочини комуністичного режиму, зокрема «Меморіалу»¹⁸.

Проте первісний запал нової влади швидко згас, і справа передачі документів почала гальмувати. У результаті комісія, яка діяла від 1991 до 1993 року, зуміла провести передачу в повному обсязі лише архівів комуністичної партії. Архіви КГБ (за інформацією дослідників, на момент розпаду СРСР у 1991 році в російських архівах зберігалось 4,8 мільйона справ) залишилися у віданні його наступника — Федеральної служби безпеки Росії. У 1992 році спеціальна комісія прийняла рішення про передачу в державні архіви всіх документів комуністичних спецслужб, створених понад 15 років тому¹⁹. Новіші документи КГБ мали тимчасово залишатися в новій спецслужби. Передачі підлягали фільтраційні справи на осіб, які перебували в німецькому полоні; архівно-кримінальні справи на репресованих радянською владою; справи на співробітників органів безпеки з терміном давності не менше 30 років; матеріали так званого таємного діловодства; нормативно-розпорядчі документи; конфіскати.

Передання документів спочатку призупинилося (офіційною причиною називався брак приміщень у державних архівах), а потім і припинилося взагалі. У 1993 році ліквідовано спеціальну комісію з передання архівів, яка так і не завершила своєї роботи. А в 1995 році російський парламент прийняв нову редакцію закону «Про оперативно-розшукову діяльність», згідно з яким інформація про оперативно-розшукову діяльність, імена осіб, які співпрацювали з КГБ, знову оголошувалися державною таємницею²⁰. Подальші політичні зміни в Росії, прихід до влади нового президента Володимира Путіна, офіцера КГБ, поставили остаточну крапку на спробах передати важливі історичні документи із відання діючої спецслужби в окрему архівну чи дослідницьку інституцію. Закриття цих архівів суттєво призупинило дослідження злочинів комуністичного режиму і стало передумовою кампанії реабілітації радянського минулого, яка досі триває в Росії.

---

¹⁸ Використано інформацію зі статті: Петров Н. Архивы советской госбезопасности и их использование в политических целях. Готується до друку.

¹⁹ Петров Н. «Политика руководства КГБ в отношении архивного дела была преступной...» // Карта. — Рязань. — 1993. — № 1. — С. 6—7.

²⁰ Собрание законодательства Российской Федерации. — 1995. — № 33. — С. 3349.

Проблемою для багатьох пострадянських республік є те, що російське керівництво не лише закриває архіви у своїй країні, а й активно намагається накидати свої стандарти іншим, користуючись своїми геополітичними впливами. 2004 року було укладено першу угоду між Росією, Вірменією, Білоруссю, Казахстаном, Таджикистаном і Киргизстаном, яка мала б регулювати політику у галузі розсекречення архівів.

У 2011 р. на засіданні Ради міністрів закордонних справ СНД, яке відбулося 8 квітня у Києві, погоджено текст ширшої угоди між країнами — учасниками цього міждержавного об'єднання. Згідно з текстом документа²¹ будь-який архів, що хотів би відкрити доступ до документів радянського періоду, повинен надіслати запит до спеціально визначеного компетентного органу національного рівня з переліком вихідних даних архівних матеріалів та обґрунтуванням потреби зняти з них гриф. Цей компетентний орган спрямовує інформацію в аналогічні структури країн-підписантів, які розглядають запит колег відповідно до національного законодавства. Розгляд може тривати до півроку і довше, якщо це попередньо погоджено. Коли всі уповноважені структури висловили свою позицію, держава, установа якої подала запит, своїм рішенням або розсекречує відповідні документи, або відмовляє в цьому, але за умови, що отримано згоду всіх країн — учасниць угоди. Якщо ж країна вирішила засекретити архівні документи, вона спрямовує цим країнам запит про «необхідність і строки захисту», після чого країни-підписанти «вживають заходів» для захисту секретних відомостей. Угода забороняє країнам ухвалювати самостійні рішення про розсекречення інформації, якщо вона зачіпає інтереси інших країн-учасниць. Очевидно, що така складна процедура по суті зупинить відкриття архівів комуністичних спецслужб ССРСР, і саме це є її головним політичним завданням. Крім Росії, яка виступила ініціатором, угоду на початок 2012 року вже підписали Білорусь, Вірменія, Таджикистан, Узбекистан.

Загалом порівняння ситуації у посткомуністичних країнах, які відкрили архіви колишніх спецслужб або досі не зробили цього, є найкращим аргументом на користь важливості цих процесів не лише для істориків, а й для суспільства в цілому. Адже демократизація стала незворотною лише там, де цей процес відбувся повною мірою. Тож демократія і справді починається в архівах.

---

²¹ З повним текстом «Угоди про порядок перегляду ступеня секретності даних, засекречених у період існування СРСР» можна ознайомитися за адресою: www.cdvr.org.ua/node/1352.

**Документи комуністичних
органів безпеки в Україні**

Функціонування комуністичного тоталітарного режиму в ССРС спиралося передусім на діяльність державних органів безпеки. За час свого існування вони зазнавали неодноразових структурних змін та перейменувань:

- ЧК (Чрезвычайная комиссия) у 1917—1922 роках,
- ГПУ (Государственное политическое управление) у 1922—1923 роках,
- ОГПУ (Объединенное государственное политическое управление) у 1923—1934 роках,
- НКВД (Народный комисариат внутренних дел) у 1934—1946 роках,
- НКГБ (Народный комисариат государственной безопасности) у 1941 та 1943—1946 роках,
- МГБ (Министерство государственной безопасности) у 1946—1953 роках,
- МВД (Министерство внутренних дел) у 1953—1954 роках,
- КГБ (Комитет государственной безопасности) у 1954—1991 роках.

Проте їхні функції як карально-репресивних органів режиму — головного інструменту боротьби проти осіб, які становили реальну загрозу радянській владі або такими представлялися цією владою, — залишалися незмінними.

Для реалізації цього завдання органи безпеки збирали і зберігали великі обсяги інформації про об'єкти свого зацікавлення, які згодом використовувалися для боротьби з ними. У 1938 році рішенням Наркомату юстиції ССРС, Прокуратури ССРС та НКВД в архіви останнього з перелічених відомств передано справи на всіх осіб, засуджених за «контрреволюційну діяльність». Так почали творитися архіви органів безпеки, які стали невід'ємним елементом їхньої структури та режиму в цілому. У 1939 році НКВД підпорядкував собі всі радянські архіви, продемонструвавши важливість історичної інформації для розгортання власної діяльності.

В Українській Радянській Соціалістичній Республіці від 1918 до 1991 року діяли республіканські структури радянських органів безпеки з аналогічними назвами, які підпорядковувалися керівництву в Москві. Саме вони відповідальні за реалізацію масштабної політики репресій, яка проводилася в Україні протягом понад сімдесяти років існування радянської влади. Тому вивчення історії України цього періоду без використання архівів карально-репресивних органів є практично немож-

ливим. Саме тут знаходиться інформація як про діяльність самих цих органів, так і про долі мільйонів людей, що потрапили під їхні репресії. Крім того, органи безпеки мали ретельно інформувати вище керівництво країни про настрої, які панують у суспільстві, відстежувати небезпечні для влади тенденції. Тому на сьогодні їхні документи є набагато цікавішими і змістовнішими, ніж ідеологічно забарвлені та переповнені пропагандою матеріали панівної комуністичної партії, оскільки дозволяють змалювати реальну ситуацію в радянські часи.

Масиви архівних документів карально-репресивної системи в Україні зазнали значних втрат. Велику кількість документів було знищено в роки Другої світової війни, під час евакуації документів та зміни окупаційних режимів. Не менших втрат ці архіви зазнали в мирний час, коли вони знищувалися за вказівками керівництва органів безпеки. Наказ КГБ № 00511 від 1954 року зобов'язував переглянути архівні сховища з метою «остаточно позбутися компрометуючих матеріалів на чесних радянських громадян, здобутих шляхом фальсифікації і незаконних методів ведення слідства»²². На практиці під прикриттям цієї благородної мети винищили великі обсяги документів, які стосувалися сталінських репресій 1920—50-х років. Друга велика чистка архівів відбулася напередодні розвалу Радянського Союзу в 1990 році згідно з наказом КГБ № 00150 і була спровокована оксамитовими революціями в Східній Європі, в результаті яких до рук нової демократичної влади потрапили великі масиви документів органів безпеки. Очевидно, що крім цих двох великих чисток були інші, менш масштабні. На сьогодні важко визначити обсяги втрачених назавжди документів. Ілюстрацією масштабів знищення може бути інформація про центральний оперативний архів КГБ у Москві: на момент створення КГБ в 1954 році тут нараховувалося 5 713 тис. одиниць зберігання, станом на серпень 1991 року залишилося 654 300 справ. Не менших втрат зазнали й українські архіви.

У пошуках документів карально-репресивної системи в Україні на сьогодні виникає ще одна проблема — їхня розпорошеність у різних архівних установах. Коріння цієї розпорошеності — у структурних перетвореннях, яких зазнали радянські органи безпеки за свою історію, та в незавершеності ініціатив виділення цих документів в окремий архів вже у роки незалежності. Документи названих вище структур від ЧК до КГБ сьогодні знаходяться у:

- Центральному державному архіві громадських об'єднань України,

---

²² Галузевий державний архів СБУ: Путівник / ГДА СБУ. Автори-упоряд.: В. М. Даниленко (відп. упоряд.) та ін. — Харків: Права людини, 2009. — 14 с.

- Державних архівах всіх областей України,
- Галузовому державному архіві Міністерства внутрішніх справ,
- Галузовому державному архіві Служби зовнішньої розвідки,
- Галузовому державному архіві Служби безпеки України.

Перший і, напевно, найбільший розподіл колись єдиного архівного масиву радянських органів безпеки відбувся в 1954—1956 роках. Він проходив у рамках загальної реорганізації Міністерства внутрішніх справ (МВД) і створення Комітету державної безпеки (КГБ). Комітет став головним органом безпеки, тому перебрав у власне відання більшість документів попередньої єдиної структури, насамперед тих, які стосувалися засуджених за політичними статтями. Натомість в архіви МВД передано документи на осіб, засуджених за кримінальними статтями (вбивства, спекуляції, незаконний перехід кордонів, бандитизм). Поділ був не дуже коректний, оскільки бували випадки, коли політичні супротивники режиму судилися за кримінальними статтями чи їхня боротьба трактувалася як «бандитизм».

Тоді ж, у 1954 році, під час реабілітації жертв сталінських репресій почалося масове звільнення так званих спецпоселенців — осіб, депортованих з України в 1920—1950-х роках. Для полегшення роботи з цією категорією осіб їхні архівно-облікові справи з місць спецпоселень у Росії чи Казахстані почали повертати до архівів МВД УРСР. Проте цей процес, який тривав два роки, на жаль, не було завершено в повному обсязі, тому частина документів на депортованих українців так і залишилася поза межами України.

У 1995 році на базі матеріалів МВД УРСР було створено **Галузовий державний архів МВС України**. На сьогодні в його сховищах (центральному архіві у Києві та архівах обласних управлінь) зберігається з 154 тис. справ у 1 454 фонді. Частина з них безпосередньо стосується політики репресій в Україні. Це, зокрема:

- нормативно-розпорядчі акти ОГПУ, НКВД, МВД СССР та ГПУ УСРР, НКВД та МВД УРСР від 1932 року;
- документи діловодства міністерства починаючи з 1944 року (раніші документи знищені під час війни);
- кримінальні справи на осіб, засуджених упродовж 1919—1954 років позасудовими та судовими органами за злочини, що на той час вважалися кримінальними;

²³ Архівні установи України: Довідник. — Т. 1. Державні архіви / Держкомархів України. УНДІАСД; Редкол.: Г. В. Боряк (голова), І. Б. Матяш, Г. В. Папакін. — 2-ге вид., доп. — К., 2005. — С. 545—549.

- протоколи Окремої наради та «трійок» за 1930—1935 роки;
- справи на спецпоселенців, виселених за межі України, які перебували в місцях поселення від 1948 року;
- справи розкуркулених;
- особові справи співробітників МВД від 1942 року.

В архіві створено такі бази даних, що стосуються діяльності карально-репресивних органів ССРСР: інформація про громадян, за-суджених Окремою нарадою (Особым совещанием) та «трійкою» ГПУ (96 511 осіб); інформація про «спецпоселенців», осіб, депортованих з України (49 235 осіб)²³.

Другий великий поділ колись єдиного масиву документів радянських спецслужб відбувся вже у незалежній Україні і був спровокований важливими політичними подіями — розвалом ССРСР і припиненням діяльності КГБ. 9 вересня 1991 року прийнято Указ Президії Верховної Ради України «Про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів республіки»²⁴. Необхідність цього законодавчого акта пояснювалася тим, що «в архівах органів Комітету державної безпеки України зберігаються документи, які мають велике значення для об'єктивної оцінки суспільно-політичних процесів, масових репресій, реабілітації та забезпечення законних інтересів громадян». Указом передбачалося створення спеціальної комісії для організації передачі документів; документи мало бути передано протягом 6 місяців. Насправді операція затяглася майже на десять років, але так і не була завершена в повному обсязі.

У результаті неповної передачі **до державних архівів** передано понад 1,5 мільйона справ, у тому числі 1 373 тис. так званих фільтраційних справ на осіб, що перебували в німецькому полоні, та 169 тисяч кримінальних справ на реабілітованих осіб²⁵. Справи з архівів обласних управлінь СБУ передавалися до державних обласних архівів, з центрального архіву СБУ в Києві — до **Центрального державного архіву громадських об'єднань України** (колишній архів Комуністичної партії України). В останньому з архівів матеріали (понад 34 тисячі справ на мешканців Києва та Київщини) зосереджені в окремому фонді № 263 «Колекція позасудових справ реабілітованих. 1919—1953 роки»²⁶.

²⁴ Див. zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1525—12.

²⁵ Див. Місцеві державні архівні установи // Архівні установи України: Довідник. — Т. 1. — С. 177—541.

²⁶ Докладніше про цей архів: Архівні установи України: Довідник. — Т. 1. — С. 67—78.

Наприкінці 1990-х років процес передачі документів від СБУ було припинено. Головною причиною називався брак приміщень в обласних архівах. Отже, законодавчий акт, який мав полегшити роботу з матеріалами радянських органів безпеки, насправді лише ускладнив умови їх пошуку та опрацювання. Адже їхній головний масив і надалі залишився у віданні нової спецслужби, яка успадкувала документи від КГБ, а фрагменти розосереджено в обласних архівах та ЦДАГО. Тому тепер, шукаючи інформацію про репресовану в радянський час особу, слід звертатися до Галузових державних архівів СБУ та МВСУ в Києві чи їх обласних підрозділів, до обласного державного архіву та до Центрального державного архіву громадських об'єднань України.

Незавершення процесу передачі історичних документів від діючої спецслужби України призвів до ще одного розділення колись єдиного архівного масиву. У 2004 році на базі Департаменту розвідки Служби безпеки України створено окрему структуру Служби зовнішньої розвідки. Цей розвідувальний орган отримав нові повноваження, але разом з тим успадкував документи першого управління КГБ, відповідального за зовнішню розвідку. У 2007 році рішенням Кабінету Міністрів України створено **Галузовий державний архів Служби зовнішньої розвідки (СЗР)**. На сьогодні цей архів — чи не найбільш загадкова архівна установа в Україні. На офіційному сайті Державної архівної служби України подано лише його адресу (та й то дивну: Київ, вул. Володимирська, 33 — адреса центрального управління СБУ), телефони, прізвище та ім'я начальника архіву та його заступника. Жодної інформації про обсяги архіву, їхній зміст та умови роботи віднайти неможливо. Щойно після появи Указу Президента України «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні» № 37/2009 Служба зовнішньої розвідки почала подавати в засоби масової інформації повідомлення про віднайдення в архіві важливих історичних документів, зокрема про діяльність Симона Петлюри, Володимира Винниченка, Павла Скоропадського, Юрія Тютюнника, про події Другої світової війни²⁷. Судячи зі змісту оприлюднених документів, ідеться про матеріали радянської розвідки за кордоном, зокрема її діяльності в середовищі української політичної еміграції. Протягом 2009 року Українському інституту національної пам'яті передано цифрові копії близько 5 тисяч історичних документів з цього архіву.

Одна з найбільших і найцікавіших колекцій документів про функціонування комуністичного тоталітарного режиму в Україні сьогодні збе-

---

²⁷ Див. повідомлення про це на офіційному сайті Служби зовнішньої розвідки www.szru.gov.ua

рігається в **Галузевому державному архіві Служби безпеки України**. Сучасна спецслужба успадкувала ці документи від КГБ. Хронологічно матеріали ГДА СБУ охоплюють період від 1918 року (часу створення ЧК) до останніх днів існування Радянського Союзу у 1991 році.

Весь масив історичних документів архіву СБУ (це понад 800 тис. справ, з них у Києві понад 109 тис. одиниць зберігання документів ЧК-КГБ, у регіонах — понад 735 тис.) згрупований за фондами (у центральному архіві у Києві їх 85), що об'єднують матеріали за видами і темами. В архіві зберігаються такі види документів:

- найбільший масив — це архівні кримінальні справи на репресованих у 1920—1980-х роках відомих діячів української культури та політики. У Києві — на 25 304 осіб у 27 306 томах. Тут зберігаються, зокрема, справи Юрія Тютюнника, Сергія Єфремова, Миколи Куліша, Василя Кука, Катерини Зарицької, Василя Стуса, В'ячеслава Чорновола;
- нормативно-правові та розпорядчі документи органів держбезпеки ССРСР та УРСР;
- інформаційно-аналітичні документи, створені для вищих органів влади та управління, в яких містяться узагальнені відомості про державно-політичне, соціально-економічне, культурне й духовне життя України, громадсько-політичну діяльність закордонних українців;
- статистичні зведення про результати оперативно-розшукової та слідчої діяльності радянських органів держбезпеки;
- документи політичних організацій та збройних формувань українського визвольного руху, конфісковані органами радянської безпеки в ході боротьби з ними (зокрема, тут зберігається унікальна колекція документів ОУН та УПА у понад 240 томах);
- документи про діяльність органів держбезпеки під час Другої світової війни (1939—1945 рр.);
- документи, що характеризують організаційну структуру, напрями діяльності та конкретні акції спецслужб іноземних держав проти ССРСР;
- особові справи колишніх співробітників органів безпеки, військовослужбовців понадстрокової служби та вільнонайманих працівників;
- оперативно-розшукові справи на діячів української культури та політики, так звані літерні справи, в яких тематично накопичувалася інформація, що цікавила органи безпеки;

- агентурні справи на осіб, які співпрацювали з радянськими органами безпеки²⁸.

Тому на сьогодні саме Галузевий державний архів СБУ містить найбільше документів, які відтворюють особливості тоталітарного режиму в Україні. Більшість його матеріалів не мають жодної оперативної цінності, а є натомість безцінними історичними джерелами для дослідників. Попри це, документи досі перебувають у віданні теперішньої спецслужби і ними розпоряджаються не історики, а співробітники СБУ.

Остання на сьогодні спроба передати архіви радянських спецслужб із відання діючих силових та розвідувальних органів у спеціальну установу, яка б займалася їхнім науковим вивченням, припадає на час після 2004 року. Знову, як і в 1991 році, чинником, який спонукав повернутися до цієї проблеми, стали політичні події, пов'язані з обранням нового Президента України.

У 2005 році низка громадських організацій звернулася до влади з пропозицією про створення Інституту національної пам'яті, за аналогією до структур у Східній Європі, що вже діяли. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2005 року сформовано робочу групу для утворення Українського інституту національної пам'яті²⁹. До її складу ввійшли представники влади на чолі з віце-прем'єр-міністром, а також члени громадських організацій, що займаються вивченням історії тоталітарних режимів та вшануванням пам'яті його жертв. Через півроку, 5 липня 2006 року, постановою Кабінету Міністрів створено **Український інститут національної пам'яті** як центральний орган виконавчої влади. Поставлені перед ним завдання в основному збігалися з напрямками діяльності аналогічних структур, що діяли на той час у Східній Європі, його правовий статус теж приблизно відповідав статусу цих структур.

Прийняте положення передбачало, що новостворений інститут «забезпечує діяльність Центрального архіву національної пам'яті зі збирання, ведення обліку, зберігання, надання доступу та використання документів органів безпеки та інших формувань на території України, які діяли протягом 1918—1991 років»³⁰. Проте жодних нормативних документів про створення самого Центрального архіву національної пам'яті так і не було прийнято, як і не визначено умов та термінів пере-

---

²⁸ Докладний огляд фондів архіву див.: Галузевий державний архів СБУ: Путівник / ГДА СБУ. Автори-упоряд.: В. М. Даниленко (відп. упоряд.) та ін. – Харків: Права людини, 2009.

²⁹ zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=460-2005-%F0.

³⁰ zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=927-2006-%EF.

дачі документів від структур, які на той момент володіли зазначеними документами. Керівництво Інституту обмежилося створенням електронного архіву, матеріали до якого періодично передавали Галузеві державні архіви СБУ та СЗР.

У січні 2009 року видано Указ Президента України № 37/2009 «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні». Згідно з цим законом структури, що володіють документами карально-репресивної системи ССР, зобов'язувалися «забезпечити зняття в установленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом скасування раніше наданого грифа секретності архівним документам або іншим матеріальним носіям такої інформації, якщо вони не становлять державної таємниці»³¹.

В архіві СБУ, який містить найбільше таких матеріалів, розпочала масштабна системна робота — у центральному архіві та в обласних управліннях створено спеціальні підрозділи для розсекречення документів; розпочато створення електронного архіву, який щоденно поповнювався новими цифровими копіями документів; наукові відділи архіву розгорнули активну роботу з пошуку і публікації раніше невідомих документів про Голодомор, політичні репресії, український визвольний рух. ГДА СБУ є першим і поки єдиним з архівів на пострадянському просторі, що опублікував путівник свого архіву, де розкрито структуру архівних сховищ і подано короткий огляд його фондів.

Але, попри значні зрушення в доступі до колись секретних документів, головного і вирішального кроку, а саме передачі архівів колишніх спецслужб до запроєктованого Центрального архіву національної пам'яті, так і не відбулося, а сам цей архів так ніколи і не був створений. На заваді цьому вкотре стали політичні причини — неспроможність українського парламенту прийняти закон, який регламентував би роботу з документами комуністичних спецслужб на зразок тих, які вже діяли на той час у багатьох країнах Східної Європи. Чергова зміна влади в державі призвела до сповільнення темпів розсекречення документів та поступового скорочення доступу до них. У 2010 році указом нового Президента суттєво обрізано функції Українського інституту національної пам'яті, який зведено до рівня науково-дослідної установи при Кабінеті Міністрів.

Ситуація, яка склалася довкола архівів в Україні, бентежить міжнародну громадськість. Резолюція Європейського Парламенту від

---

³¹ www.president.gov.ua/documents/8851.html.

1 грудня 2011 року містить рекомендації до Ради ЄС, Єврокомісії та Європейської служби зовнішніх дій на переговорах між Україною та ЄС щодо угоди про асоціацію. Серед рекомендацій, зокрема, йдеться про необхідність забезпечення доступу до радянських архівів: «Забезпечити, щоб українська влада зробила архіви колишніх комуністичних секретних служб доступними для суспільства, оскільки це є основним для успішного національного примирення, зокрема, з урахуванням жорстокостей, що мали місце в ХХ столітті», — написано в документі³².

---

³² www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0545+0+DOC+XML+Vo//EN&language=EN.

**Доступ до архівів:
огляд нормативної бази**

Право на інформацію закріплюється

Конституцією України (ст. 34).

Головним цільовим нормативним актом, що визначає роботу архівних установ, є Закон України «**Про Національний архівний фонд та архівні установи**». Цей закон подає основні строки, окреслює поняття Національного архівного фонду, принципи його формування, обліку та зберігання, а також визначає систему архівних установ України, особливості їх створення та діяльності. Цей закон визначив принципи доступу до документів Національного архівного фонду України, порядок користування ними, випадки, у яких такий доступ може бути обмежено, права та обов'язки користувачів.

Важливим для щоденної роботи як архівістів, так і користувачів є **Порядок користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам**, затверджений Наказом Державного комітету архівів України 24.11.2005 № 139. В Порядку прописано вимоги до оформлення заяв, спосіб організації доступу до архівних документів, роботи в читальних залах архівів, копіювання документів та ін.

У своїй роботі архіви також керуються **Положеннями** про даний архів та **Правилами** роботи їх читальних залів. З цими документами можна ознайомитися безпосередньо в конкретному архіві.

Види інформації, зокрема, види інформації з обмеженим доступом, принципи інформаційних відносин, відповідальність за порушення законодавства про інформацію визначено Законом України «**Про інформацію**».

При потребі ознайомитись докладно з таємною інформацією, слід опрацювати Закон України «**Про державну таємницю**». Закон визначає поняття таємної інформації, види інформації, що можуть бути віднесені до таємної, процедуру засекречення та розсекречення матеріальних носіїв інформації, принципи роботи з такою інформацією. Вичерпний перелік інформації, що вважається в нашій державі таємною, міститься у **Зводі відомостей, що становлять державну таємницю**, затвердженому наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 р. № 440.

Способи звернення до архівних закладів, як і інших органів влади, установ та організацій, а також порядок та строки розгляду та-

ких звернень регулюються Законом України «Про звернення громадян».

Отже, що практично пропонують положення зазначених нормативних актів для потенційних відвідувачів архівних установ України?

Право на звернення до архівів

Звертатись до архівних установ та користуватись документами Національного архівного фонду України мають право всі громадяни України, іноземці та особи без громадянства, тобто будь-яка особа, що потребує певної інформації для забезпечення своїх наукових, професійних чи особистих потреб.

Ст. 34, 40 Конституції України
Ст. 15 ЗУ «Про Національний архівний фонд України та архівні установи»
Ст. 1 ЗУ «Про звернення громадян»

Спосіб отримання інформації

Отримати інформацію, що міститься в документах Національного архівного фонду України, можна двома способами, залежно від потреби заявника:

- 1) шляхом безпосереднього ознайомлення з копіями документів (фонди користування), а у випадку їх відсутності — з оригіналами документів в читальному залі архіву;
- 2) шляхом отримання письмового документа з архіву, оформленого належним чином (це може бути архівна довідка, архівний витяг з документа, копія документа).

Ст. 18 ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи»

Окрім того, слід пам'ятати, що чимало архівних документів, що мають особливе суспільне значення, можна знайти в мережі Інтернет (окремі посилання на сайти, на яких розміщені документи карально-репресивної системи ССРСР, подано в даному посібнику), а також у збірниках, добірках документів та в експозиціях виставок, що готувались та видавались впродовж останніх 20 років вітчизняними та іноземними науковцями.

Отримання інформації від архіву в письмовому вигляді

Щоб отримати від архіву інформацію у письмовому вигляді, слід звернутись до архівної установи з відповідною заявою. Така заява може бути подана усно (на особистому прийомі у керівництва архіву) чи письмово (надіслана поштою на адресу архіву або передана громадянином особисто чи через уповноважену ним особу).

В заяві має бути вказано прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, що звертається до архіву, та викладено суть питання (у довільній формі). Заявник пише текст власноруч або друкує, але обов'язково підписує своєю рукою і зазначає дату.

Ст. 5 ЗУ «Про звернення громадян»

У випадку недотримання зазначених вимог архів поверне звернення із відповідними зауваженнями в десятиденний термін з моменту його отримання.

Н.В. а) Звертаємо увагу, що не існує жодних інших формальних вимог до оформлення заяви на отримання архівної інформації. Однак слід правильно викласти суть заяви. Зважаючи на великі обсяги архівних документів та неповноту та недосконалість довідкового апарату, невивченість інформації, що міститься в справах, рекомендуємо подавати у заяві всі відомі вам дані (напр., якщо запитуєте про долю особи, такими даними можуть бути дата та місце народження, місце роботи та проживання, дата та місце арешту, відбування покарання, назва органу, що виніс вирок; якщо про певну подію – дата, місце, ймовірні учасники), в тому числі посилання на попередні звернення до архівів та їх результати. Такі дані, навіть якщо вони неповні та неперевірені, допоможуть архівістам надати вам максимально вичерпну та швидку відповідь.

б) Якщо ви маєте кілька різних питань до архівної установи, рекомендуємо подавати їх в окремих зверненнях та дещо розмежувати в часі. З точки зору практики архівної роботи, це сприятиме отриманню більш чіткої відповіді на кожне з питань.

Архів зобов'язаний розглянути ваше звернення і дати на нього відповідь у місячний термін з моменту отримання заяву. У випадку, якщо пошук запитуваної інформації є складним та потребує додаткових зу-

силь, керівництв архіву може прийняти рішення про продовження розгляду, але не довше ніж 45 днів з моменту отримання заяви. Про продовження терміну розгляду обов'язково інформується заявник.

Ст. 20 ЗУ «Про звернення громадян»

Н.В. Заявник має право вимагати від архіву розглянути його запит у більш стислі терміни. Таку вимогу слід додатково аргументувати при написанні заяви.

Якщо зі змісту вашої заяви стає зрозумілим, що поставлені питання не входять до компетенції архіву, до якого вона надійшла, архів зобов'язаний у 5-денний строк переслати заяву до відповідної установи та проінформувати вас про це.

Ст. 7 ЗУ «Про звернення громадян»

Письмова відповідь на запит заявника має бути обґрунтованою та вичерпною. Листи-відповіді мають бути підписані керівником архіву, а архівні довідки, архівні витяги з документів, копії документів ще й завірені печаткою архіву.

Доступ до архівних документів у читальних залах

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства мають право користуватися документами Національного архівного фонду України в читальних залах (секторах користування документами).

Ст. 15 ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи»

Особи, що мають намір опрацювати конкретні архівні документи з приватною метою (напр., ознайомитись з кримінальною справою на родича), мають подати до відповідного архіву заяву. Після узгодження можливості та часу з працівником архіву особа отримає справи для перегляду в читальному залі архіву.

Н.В. Слід мати на увазі, що читальні зали переважної більшості архівів мають недостатню площу та кількість робочих місць для всіх, хто бажає працювати з документами. Тому доцільно узгоджувати дату та час візиту з працівниками архіву.

Особи, які користуються документами Національного архівного фонду за службовим завданням, подають документ, що підтверджує їхні повноваження.

Ст. 15 ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи»

На практиці це положення реалізується таким чином. Особа, що працює над певним проектом (переважно науковим) та має намір відвідувати читальний зал неодноразово, подає звернення-клопотання до архіву від установи чи організації, яку представляє. У клопотанні вказується прізвище, ім'я, по батькові особи, що працюватиме, її посада у відповідній установі / організації, а також тема проекту, робота над яким передбачає опрацювання архівних документів. Вказана особа заповнює надану працівником архіву заяву-анкету користувача читального залу. На основі згаданих документів заводиться справа користувача, а йому видається перепустка.

Н.В. Така процедура, а також обов'язок користувача щорічно поновлювати клопотання від установ визначається Порядком користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам (затверджений Наказом Державного комітету архівів України 24.11.2005 № 139). Це не передбачено законами України і звужує права громадян, тому може бути оскаржене, в тому числі в судовому порядку. Наскільки відомо авторам посібника, зараз триває розроблення нової редакції Порядку користування документами НАФ, яка має привести згадану норму у відповідність до закону.

Архіви надають користувачам копії документів НАФ за темою їх роботи з фондів користування, а в разі відсутності копій — оригінали документів, а також довідковий апарат (довідники, путівники, описи, каталоги, огляди, покажчики, картотеки тощо), а за обґрунтованої потреби й згодою керівництва архіву — облікові документи (справи фондів, реєстри описів фондів). Документи НАФ надаються на підставі письмового замовлення встановленого зразка.

Користувачі можуть отримати видання, що зберігаються у довідкових бібліотеках архівів.

Користувачеві може бути видано щоденно не більше 5 описів, 10 бюксів мікрокопій, 10 справ, які за загальною кількістю аркушів

не перевищують 1 000 аркушів, 50 кальок науково-технічної документації, 20 одиниць зберігання кінодокументів, звукозаписи, що за загальним обсягом не перевищують трьох годин звучання, відеодокументи, що за загальним обсягом не перевищують чотирьох годин екранного часу. Рішення щодо надання більших обсягів приймається керівництвом архіву в кожному конкретному випадку. При перевищенні обсягу отриманої інформації з користувача архіву стягується певна платня.

Пункт 3 Порядку користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам

М.В. Обмеження щодо кількості документів, що видаються до опрацювання, зумовлені оцінкою органу, відповідального за архівну справу в Україні, можливостей архівів щодо обслуговування відвідувачів і, на думку авторів посібника, часто не відображають інтересів та потреб власне відвідувачів. Тому доцільно доносити позицію зацікавленої сторони (науковців, журналістів та ін.) до Державної архівної служби України для її врахування при розробці нової редакції Порядку.

Додамо, що кожен архів повинен мати затверджені Правила роботи читального залу даного архіву. З ними зазвичай ознайомлюють кожного користувача перед початком його роботи в читальному залі. Однак, слід пам'ятати, що такі правила не можуть звужувати права користувача, що надані йому законами України (про них йшлося вище). Про будь-яке порушення ваших прав рекомендуємо скаржитись керівнику архіву, керівнику вищої установи або оскаржувати його в судовому порядку.

Копіювання архівних документів

Користувачі документами Національного архівного фонду мають право «виготовляти, у тому числі за допомогою технічних засобів, або отримувати від архівних установ копії документів і витяги з них, якщо це не загрожує стану документів <...>, а також вимагати, щоб ці копії або витяги були засвідчені архівною установою».

Ст. 20 ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи»

Архів має право не розглядати отримане звернення в таких випадках: якщо воно анонімне або якщо воно повторне.

Анонімним визнається звернення, в якому не зазначено місця проживання заявника, воно не підписане автором чи неможливо встановити авторство. Повторне звернення не розглядаються в разі, якщо вони скеровані в той самий архів тим самим громадянином з того ж питання, якщо перше звернення було вирішене по суті.

Ст. 8 ЗУ «Про звернення громадян»

Архів має право відмовити у наданні доступу до документів Національного архівного фонду за таких умов:

1) документи перебувають на науково-технічному опрацюванні, реставрації чи перевірці стану або наявності. Такі роботи можуть тривати до 1 року, або, за спеціального дозволу Державної архівної служби України, бути продовжені ще на один рік;

2) документи містять державну таємницю. Свідченням того, що документ містить державну таємницю, є наявність на ньому грифа секретності «таємно», «цілком таємно» або «особливої важливості»;

3) документи містять конфіденційну інформацію про особу. Доступ до таких документів обмежується на 75 років з часу їх створення. Раніше зазначеного строку доступ здійснюється з дозволу особи, про яку йдеться, а в разі її смерті — з дозволу спадкоємців;

4) звернення надійшло від неповнолітніх, осіб, визнаних судом недієздатними, та осіб, які грубо порушували порядок користування документами Національного архівного фонду.

Ст. 16 ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи»

Н.В. а) Додатково звертаємо увагу на грифи секретності, що свідчать про наявність в документі державної таємниці. Жодний інший гриф, окрім тих, що передбачені Законом України «Про державну таємницю» (тобто крім «таємно», «цілком таємно», «особливої важливості») і нанесені відповідно до вимог даного Закону, не може бути причиною обмеження доступу до документа. Ваші права на інформацію порушуються в тому випадку, якщо вам відмовлено у наданні документів з радянськими грифами «секретно», «совершенно секретно» чи будь-якими іншими. Чинними є грифи «таємно», «цілком таємно»,

«особливої важливості», нанесені установами та організаціями України. Зважаючи на те, що архів зобов'язаний вмотивовано пояснити відмову у наданні доступу до документів, простежте, щоб таке пояснення містило: назву документа, його архівну легенду, нанесений гриф, пункт Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (документ, затверджений наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 р. № 440, що включає вичерпний перелік видів інформації, що є таємною), посаду особи, що нанесла гриф, та дату нанесення грифа. Така інформація дасть можливість переконатись, який саме гриф є на документі, у доступі до якого було відмовлено.

б) Питання конфіденційності інформації є одним з найбільш дискусійним при обговоренні порядку доступу до архівних документів.

Переважно дискусія точиться навколо того, де проходить межа між правом особи на приватність та правом суспільства на знання. Не дає чітких вказівок щодо цих питань і Закон.

Так, стаття 16 ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи» обмежує доступ до конфіденційної інформації про особу строком на 75 років з часу створення документу. Стаття 11 ЗУ «Про інформацію» визначає, що до конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Однак стаття 29 цього Закону надає право поширювати інформацію з обмеженим доступом, якщо вона є суспільно-необхідною, є предметом суспільного інтересу і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. Серед іншої до суспільно-важливої віднесено інформацію, що свідчить про факти порушення прав людини, а також введення громадськості в оману. Останнє є особливо актуальним при аналізі документів карально-репресивної системи Радянського Союзу.

Неоднозначність законодавства про конфіденційну інформацію та інформаційні правовідносини констатовано, зокрема, і Конституційним Судом України (рішення від 30 жовтня 1997 року № 5-зп). Внести певну ясність та чіткість в це питання був покликаний Закон України «Про доступ до публічної інформації» (прийнятий Верховною Радою України 13 січня 2011 року). Цей закон, серед іншого, визначає, що конфіденційною є та інформація про особу, яку певна фізична особа сама визначила конфіденційною. Якщо фізична особа не заборонила поширювати

інформацію про себе, така інформація підлягає оприлюдненню. Однак на даний момент питання, чи поширюється сфера дії даного закону на взаємини архівної установи та користувачів архівних документів вивчається фахівцями-юристами.

Додатково слід мати на увазі, що законом «Про інформацію» накладаються обмеження на доступ до інформації, а не до документів (справ, томів тощо). Тобто обмежуючи доступ до певної інформації, архів не має обмежувати доступ до документа загалом. Оптимальним розв'язком в даному випадку є надання для роботи копій, а не оригіналу справи, в яких анонімізовано (заклеєно, зафарбовано тощо) конфіденційну інформацію. Оскільки на практиці переважає повне обмеження доступу до справ з конфіденційною інформацією, важливо розуміти, що логіка «права знати» визначає конфіденційною не будь-яку інформацію про особу, а лише ту, оприлюднення якої може нанести шкоду певній особі. Нелогічно виглядають ситуації, коли архіви обмежують доступ до справ, що містять інформацію про певних публічних осіб, які раніше особисто оприлюднили аналогічні дані, в тому числі в автобіографічних публікаціях.

Виходячи з цього, рекомендуємо розглядати кожну ситуацію окремо, наполягати на своєму праві на доступ до інформації та відстоювати його, зокрема в судовому порядку.

Оплата послуг архівів

Архівні установи зобов'язані розглянути отримане звернення та дати відповідь на нього безкоштовно.

Ст. 21 ЗУ «Про звернення громадян»

Надання архівних довідок, необхідних для забезпечення соціального захисту громадян, надання фізичним особам для користування в читальному залі архівної установи архівних документів здійснюється безоплатно.

Ст. 35 ЗУ «Про національний архівний фонд та архівні установи»

Архіви можуть надавати платні послуги. Перелік таких послуг затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 р. № 639. Порядок їх надання визначено Наказом головного архівного управління України від 16 вересня 1999 р. № 59.

Платні послуги надаються на договірній основі. Вартість платних послуг, що надаються кожним архівом, затверджуються його керівництвом виходячи з валових витрат, пов'язаних з їх наданням.

Оскарження дій або бездіяльності архіву

Якщо ви не згодні з рішенням архіву (вам відмовили у наданні доступу до інформації; не дозволили зробити копію з документа, не надали відповіді на ваше звернення, надали неповну відповідь чи надали відповідь з порушенням встановлених строків або в будь-який інший спосіб обмежили ваші права), ви маєте право на його оскарження.

Зробити це можна шляхом подання скарги або до керівника чи установи (архіву) вищого рівня, або до прокуратури чи в судовому порядку. Докладно про це див. *Розділ 4* цього посібника.

Одночасно звертаємо вашу увагу на наступне. Для будь-якого подальшого оскарження вам необхідно мати офіційну відповідь від архіву, тобто документ у письмовому вигляді, підписаний керівником архіву, належним чином зареєстрований в журналі вихідної кореспонденції. Тому не приймайте жодних відмов усно чи по телефону. Вимагайте письмової відповіді на ваше звернення (про порядок і строки розгляду звернень архівами йшлося вище).

**Порядок оскарження
ненадання інформації
або надання неповної
інформації відповідно
до Закону України «Про
звернення громадян»**

Якщо громадянин отримав відмову у наданні архівної інформації або йому було надано неповну інформацію, він може звернутись за захистом свого права на інформацію у порядку, передбаченому Законом України «Про звернення громадян» із письмовою скаргою — зверненням з вимогою про поновлення чи захист свого права на доступ до архівної інформації.

Оскаржити можна лише такі рішення, дії чи бездіяльність, якими порушено права громадянина або створено перешкоди для їх здійснення.

Дії, бездіяльність чи рішення (постанова) архівної установи можуть бути оскаржені громадянином, якому відмовлено у доступі до інформації, таким чином:

<i>Якщо вам відмовлено в</i>	<i>Скаргу адресувати</i>
Центральному державному архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центральному державному архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), обласних державних архівах, інших місцевих державних установах	в Державну архівну службу України
архівних підрозділах управлінь СБУ в областях	начальникам відповідних обласних управлінь СБУ або ГДА СБУ
архівних підрозділів управлінь МВС в областях	начальникам відповідних обласних управлінь МВС або ГДА МВС
Галузевому державному архіву Служби безпеки України	Голові Служби безпеки України
Галузевому державному архіву Міністерства внутрішніх справ України	Міністру внутрішніх справ відповідно

Подання скарги на дії, бездіяльність або рішення архівної установи чи її посадової особи у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі не позбавляє громадянина права звернутися до суду відповідно до чинного законодавства. В разі відсутності вищого органу, куди може бути подана скарга, або незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням, громадянин має право звертатись безпосередньо до суду.

Скарга на рішення, що оскаржується, може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з момен-

ту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Скарги, подані з порушенням зазначеного строку, не розглядаються. Пропущений з поважної причини термін може бути поновлений органом чи посадовою особою, що розглядає скаргу.

У скарзі має бути зазначено:

- назву та адресу установи або органу, куди подається скарга;
- прізвище, ім'я, по батькові його керівника;
- прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання (телефон) громадянина, який подає скаргу;
- опис фактичних обставин справи;
- суть порушення, допущеного архівною установою;
- яке право скажника і яким чином порушено;
- вимоги громадянина щодо відновлення його порушеного права;
- дата і підпис заявника.

До письмової скарги додаються наявні у громадянина рішення або копії рішень, які приймалися за його зверненням раніше, а також інші документи, необхідні для розгляду скарги. Ці документи після її розгляду повертаються громадянину.

Скарга надсилається поштою, а також може бути передана до відповідного органу чи установи особисто або через уповноважену ним особу, якщо ці повноваження оформлені відповідно до чинного законодавства (нотаріально посвідчена довіреність). Скарга в інтересах неповнолітніх і недієздатних осіб подається їх законними представниками. Скарга в інтересах громадянина за його уповноваженням, оформленим у встановленому законом порядку, може бути подана також організацією, яка здійснює правозахисну діяльність.

Скарга, подана без дотримання цих вимог, повертається заявнику з відповідними роз'ясненнями не пізніше як через десять днів від дня її подання.

Письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає. Тим самим органом не розглядаються повторні звернення від того ж громадянина з того самого питання, якщо перше звернення вирішене по суті. Не розглядаються також звернення осіб, визнаних судом недієздатними. Рішення про припинення розгляду такого звернення приймає керівник органу, про що повідомляється особі, яка подала звернення.

Скарги розглядаються і вирішуються у строк не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, — не пізніше 15 днів від дня їх отримання. Якщо в місячний строк вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу чи установи або його заступник встановлюють необхідний строк для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала скаргу. При цьому загальний строк вирішення питань, порушених у скарзі, не може перевищувати 45 днів. Якщо громадянин подає обґрунтовану письмову вимогу, строк розгляду його скарги може бути скорочено.

Якщо питання, порушені в скарзі, одержаній органом державної влади, установою або їх посадовими особами, не входять до їх повноважень, скарга в строк не більше 5 днів пересилається відповідному органу чи посадовій особі, про що повідомляється громадянину, який подав скаргу. У разі, якщо скарга не містить даних, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення органом чи посадовою особою, вона в той же строк повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями.

Органу, установі чи посадовій особі, до яких подано скаргу, заборонено скеровувати скарги громадян для розгляду тим органам або посадовим особам, дії чи рішення яких оскаржуються.

Стаття 19 Закону України «Про звернення громадян» зобов'язує органи державної влади, установи, їх керівників та інших посадових осіб в межах їхніх повноважень, у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації, при розгляді заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову. У разі незгоди громадянина з цією постановою вона може бути оскаржена.

Громадянин, який звернувся зі скаргою, має право: особисто вивчити аргументи особи, що перевіряла скаргу; брати участь у перевірці поданої скарги; знайомитися з матеріалами перевірки; подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті органом, який розглядає заяву чи скаргу; бути присутнім при розгляді скарги; користуватися послугами адвоката або організації, що здійснює правозахисну функцію, оформивши це уповноваження у встановленому законом порядку; одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги; висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду заяви чи скарги; вимагати відшкодування збитків, якщо вони стали результатом порушень встановленого порядку розгляду звернень.

Органи державної влади, установи, їх керівники та посадові особи при розгляді скарг в межах своїх повноважень зобов'язані: об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти скарги; на прохання грома-

дянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає його заяву чи скаргу; скасовувати або змінювати оскаржувані рішення у випадках, передбачених законодавством України, якщо вони не відповідають закону або іншим нормативним актам, невідкладно вживати заходів для припинення неправомірних дій, виявляти, усувати причини та умови, які сприяли порушенням; забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку зі скаргою рішень; письмово повідомляти громадянина про результати перевірки його скарги і суть прийнятого рішення; вживати заходів щодо відшкодування у встановленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано громадянину в результаті ущемлення його прав чи законних інтересів, вирішувати питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, а у разі визнання скарги необґрунтованою — роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення.

Порядок оскарження в суді ненадання інформації або надання неповної інформації

Відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, в тому числі архівних установ, якщо він вважає, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють його права, свободи чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді. Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня (у порядку Закону України «Про звернення громадян») не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду.

Справи щодо оскарження ненадання або надання неповної інформації архівними установами належать до юрисдикції адміністративних судів, оскільки є спорами фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності. Адміністративний позов у таких справах подається позивачем (особою, яка звертається до суду за захистом свого права) за вибором до окружного адміністративного суду за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання (перебування, знаходжен-

ня) цієї особи-позивача або до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідача (суб'єкта владних повноважень, який не надав інформацію особі або надав її в неповному обсязі).

Адміністративний позов може бути поданий до суду в шестимісячний строк, який обчислюється від дня, коли особа дізналась або повинна була дізнатись про порушення архівною установою свого права на доступ до інформації.

За подання позовної заяви позивач сплачує судовий збір у безготівковій формі за місцем розгляду справи у розмірі 10 % мінімальної місячної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява подається до суду (мінімальна заробітна плата станом на 1 січня 2012 р. — 1073 грн.).

Адміністративний позов подається до адміністративного суду у формі письмової позовної заяви особисто позивачем або його представником. Позовна заява може бути надіслана до адміністративного суду поштою.

Справа має бути вирішена судом протягом 1 місяця від дня відкриття провадження у справі.

Адміністративний позов може містити вимогу до суду скасувати рішення архівної установи про ненадання інформації та зобов'язати архівну установу надати певну інформацію.

У позовній заяві зазначаються:

1) найменування адміністративного суду, до якого подається позовна заява;

2) ім'я (найменування) позивача, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) ім'я (найменування) відповідача, посада і місце служби посадової чи службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі відомі;

4) зміст позовних вимог згідно з частиною третьою статті 105 Кодексу адміністративного судочинства, і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, а в разі подання позову до декількох відповідачів — зміст позовних вимог щодо кожного з відповідачів;

5) у разі необхідності — клопотання про звільнення від сплати судового збору; про звільнення від оплати правової допомоги і забезпечення надання правової допомоги, якщо відповідний орган відмовив особі у забезпеченні правової допомоги; про призначення судової експертизи; про витребування доказів; про виклик свідків; заява про поновлення строку звернення до адміністративного суду тощо;

б) перелік документів та інших матеріалів, що додаються. На підтвердження обставин, якими обґрунтовуються позовні вимоги, позивач зазначає докази, про які йому відомо і які можуть бути використані судом.

До позовної заяви додаються її копії та копії всіх документів, що приєднуються до неї, відповідно до кількості відповідачів. До позовної заяви додається також документ про сплату судового збору. Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її підписання.

Якщо позовна заява подається представником, то у ній зазначаються ім'я представника, його поштова адреса, а також номер телефону, адреса електронної пошти, якщо такі є. Одночасно з позовною заявою подається доручення чи інший документ, що підтверджує повноваження представника.

Звернення зі скаргою до прокуратури

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про звернення громадян», нагляд за дотриманням законодавства про звернення громадян здійснюється Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами. Вони зобов'язані вживати заходів щодо поновлення порушених прав, притягати порушників, зокрема посадових осіб архівних установ, до відповідальності. У випадку, коли заява громадянина про надання йому відповідної інформації не була розглянута архівною установою або йому було неправомірно відмовлено у доступі до інформації, посадовою особою архівної установи було допущено порушення прав і свобод заявника, громадянин може звернутись до відповідної прокуратури за місцем розташування архівної установи зі скаргою на дії архівної установи чи її керівника. Звернення до прокуратури зі скаргою на дії, бездіяльність чи рішення архівних установ подаються і розглядаються відповідно до Закону України «Про звернення громадян» та Закону України «Про прокуратуру».

Звернення до суду з проханням притягнути до адміністративної відповідальності посадову особу, що порушила право на інформацію

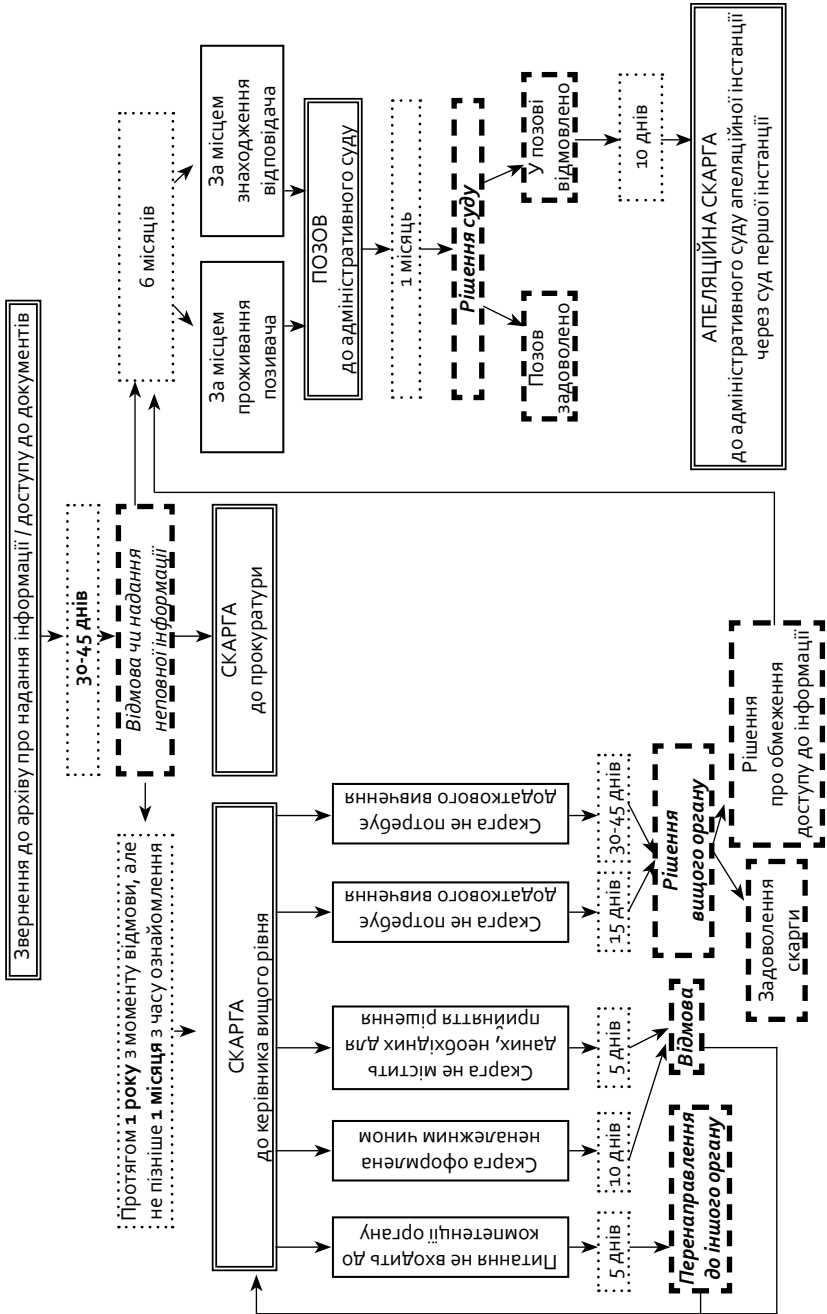

Статтю 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність службових або посадових осіб, які порушили право особи на інформацію. Відповідно до цієї статті неправомірна відмова в наданні інформації, невчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає

дійсності, у випадках, коли така інформація підлягає наданню на запит громадянина чи юридичної особи відповідно до законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян», тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 25 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Якщо порушення, подібне до того, за яке посадову особу вже було піддано адміністративному стягненню, скоєне повторно протягом року, то на посадову особу накладається штраф від 50 до 80 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Таким чином, після того, як суд прийме постанову на користь позивача і визнає неправомірними дії, рішення або бездіяльність архівної установи щодо ненадання або надання неповної інформації, позивач може звернутись до суду з вимогою притягнути, відповідно до ст. 212-3 КУпАП, посадову особу, винну у порушенні права на інформацію, до адміністративної відповідальності.

**Що, де та як шукати
в архівах: питання
та відповіді**

У цьому розділі ми розглянемо найбільш типові, а також спірні ситуації, з якими доводиться стикатись під час роботи в архівах. Для полегшення розуміння інформацію подано у вигляді питань, які виникають найчастіше, і відповідей на них.

5.1. ПОШУК ТЕМАТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

про репресованих, депортованих, розкуркулених, вивезених, переселених, засланих, висланих осіб та осіб, які зникли безвісти, під час панування тоталітарного режиму СССР

**Чи існують сьогодні бази даних на репресованих осіб?
Де я можу з ними ознайомитися?**

Ситуація з пошуком архівних кримінальних справ або будь-якої інформації щодо осіб, які були репресовані карально-репресивною машиною Радянського Союзу, виглядає доволі заплутаною. До початку 2012 року ще не створено об'єднаної бази даних про цих осіб.

В Україні існує дві основні бази даних щодо репресованих осіб, але обидві ще неповні, і тільки одна з них є відкрита для ознайомлення (розміщена на сайті **«Реабілітовані історією»**: www.reabit.org.ua).

Для проведення фундаментальних досліджень, присвячених історії впровадження сталінської моделі соціалізму в Україні, державного терору, ролі радянських правоохоронних органів як інструменту державного терору Національна академія наук, Інститут історії України НАН України, Служба безпеки України спільно з Державним комітетом преси, Українським історико-просвітницьким товариством «Меморіал» імені В. Стуса, Всеукраїнською Спілкою краєзнавців ініціювали Державну програму науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією». Постановою Кабінету Міністрів України № 530 від 11 вересня 1992 року була утворена Головна редакційна колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією». При Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністраціях та адміністраціях міст Києва та Севастополя діють редакційні колегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією». Структура кожного обласного тому включає декілька книг. У першій книзі публікується вступна стаття-дослідження, в якій особлива увага звертається на особливості функціонування комуністичного режиму на території

області. Нариси про незаслужено забутих та репресованих державних діячів, видатних діячів науки, культури, політиків, робітників, селян дають читачеві можливість уявити масштабність «соціальної чистки» радянського суспільства. Розділ «Мовою документів» дає уявлення про перебіг політичних репресій, взаємодію партійних, радянських та правоохоронних органів у здійсненні державного терору, методи роботи радянських спецслужб, настрої населення. У книгах подаються також списки репресованих, підготовлені на основі архівно-слідчих справ. Окремо висвітлюється увічнення пам'яті репресованих громадян. Кількість книг для кожної області залежить від кількості репресованих громадян. Спільними зусиллями Головної редколегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», Інституту історії України НАН України, Служби безпеки України, Державного комітету архівів України, обласних державних адміністрацій, численних науковців, архівістів, журналістів, краєзнавців регіональними редколегіями серії «Реабілітовані історією» в областях України та Автономній Республіці Крим видано 74 книги. Всього планується опублікувати понад 100 томів. Основою для цих книг є опрацювання архівних кримінальних справ, які зберігаються в обласних державних архівах та управліннях Служби безпеки України.

За архівно-слідчими справами, які зберігаються у Національному архівному фонді України, працівниками обласних науково-редакційних груп складено картки на понад 700 тис. репресованих громадян. Розпочаті дослідження депортацій 1930—1950-х років та встановлення імен депортованих громадян. Створюється електронна Національна база даних жертв політичних репресій за 17 параметрами. На сайті www.reabit.org.ua можна скачати книги з серії «Реабілітовані історією» кожної області (щоправда, далеко не всі), у яких подана інформація про реабілітованих осіб. Паралельно на сайті існує Національний банк репресованих, формування якого відбувається за списками осіб з книг серії «Реабілітовані історією». Станом на кінець вересня 2011 р. сюди внесено понад 90 тис. осіб. Тут можна пошукати інформацію за прізвищем, місцем народження чи проживання. До цього проекту долучені Головна редакційна колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» та Український інститут національної пам'яті.

Паралельно також діє архівно-пошуковий проект **«Український мартиролог ХХ століття»**, до укладання якого залучені Державний комітет архівів України, Український інститут національної пам'яті, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України. За планом розміщення вказаного проекту в мережі інтернет передбачається у 2012 році, а стовідсоткове наповнення планується завершити до кінця

2015 року. Інформація вноситься з архівних кримінальних справ на реабілітованих осіб, що зберігаються в архівах ЦДАГОУ, галузевих архівах СБУ та МВС України (включно з їхніми територіальними підрозділами), а також в обласних державних архівах. Станом на 13 квітня 2011 року до бази даних введено 33763 записи з архівів областей та 346139 записів з ГДА СБУ.

Дещо краща ситуація спостерігається в **Російській Федерації**. Міжнародне історико-просвітницьке правозахисне і благодійне товариство «Меморіал» спільно з Уповноваженим з прав людини в РФ у 1998 році розпочали створення єдиної бази даних репресованих осіб, зводячи разом інформацію з регіональних «Книг пам'яті» колишніх республік СРСР, які вже вийшли в світ, або тільки підготовлені до друку. Результати цієї роботи, доповнені інформацією з інших джерел, подано у 4-му виданні диску «Жертви політичного терору в СРСР» та на веб-сайті lists.memo.ru. Там міститься інформація про понад 2 600 000 репресованих осіб з усього колишнього Радянського Союзу.

Товариство «Меморіал» спільно з Архівом Президента Росії оприлюднили так звані «сталінські списки» (stalin.memo.ru) — переліки людей, які були засуджені за особистою санкцією Й. Сталіна і його найближчих соратників по Політбюро ЦК ВКП (б) до різних карних заходів, в переважній більшості до розстрілу. Основу веб-сайту складають списки, датовані 1936—1938 рр. (загалом понад 45 тис. імен).

Порадьте, де можна знайти інформацію про мого репресованого родича.

Під репресією слід розуміти комплекс каральних заходів, які вжиті офіційними державними органами щодо окремого громадянина або щодо груп людей за певною ознакою. До репресій належать арешти за т. зв. «антинародну» діяльність, депортації, розкуркулення, вивезення, переселення, спецпоселення, заслання, висилка. В умовах карально-репресивної системи репресіям було піддано мільйони осіб, які проживали на території України.

Основний масив архівних кримінальних справ на репресованих осіб зберігається в ГДА СБУ та його регіональних підрозділах, ЦДАГОУ та обласних архівах України. У ГДА СБУ та ЦДАГОУ в основному знаходяться архівні кримінальні справи на осіб, які народилися в Києві чи Київській області. В Управлінні реєстрації та архівних фондів Федеральної служби безпеки Російської Федерації зберігаються архівні справи, які свого часу розглядалися центральним апаратом КГБ СРСР чи МВД СРСР.

Пошук інформації про репресованих варто розпочати з інтернету. На сайті «Реабілітовані історією» можна ознайомитися з матеріалами Національного банку даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні (www.reabit.org.ua/nbr), загальні списки заарештованих та засуджених розміщено на сайті «Жертвы политического террора в СССР» (lists.memo.ru). За адресою stalin.memo.ru розміщено т.зв. «сталінські списки».

У разі відсутності даних в інтернеті радимо продовжити пошук з подання письмових заяв до Державного архіву відповідного регіону України, регіональних управлінь СБУ та МВС, де людина народилася чи була заарештована, та до Галузевих державних архівів СБУ та МВС України. В разі відсутності інформації в Україні необхідно звернутися в Головний інформаційно-аналітичний центр Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації, де зберігається вся інформація про громадян колишнього ССРСР, які були заарештовані та засуджені. Також за наявності інформації про місце відбування покарань необхідно звернутися в Державний архів області, архіви органів внутрішніх справ та державної безпеки відповідної країни, де людина відбувала покарання.

Де можна знайти інформацію про осіб, які були депортовані, перебували на поселенні, виселенні, спецпоселенні, в тому числі внаслідок розкуркулення?

Інформацію про таких осіб можна знайти в Державних архівах відповідного регіону України та регіональному управлінні МВСУ (адреси див. у *Розділі 6*) за місцем народження або арешту особи, надіславши туди відповідний письмовий запит. В разі відсутності інформації в Україні радимо звертатись до обласних архівів та органів внутрішніх справ тієї території, де особа відбувала покарання, та в Головний інформаційно-аналітичний центр Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації.

Мій дід народився в Києві і зник безвісти в кінці 1930-х років. В родині ходили чутки, що він був розстріляний та похований під Києвом в Биківні. Чи можу я десь ознайомитися з списком осіб, які були поховані в Биківні?

Частково інформацію про розстріляних у Києві та похованих у Биківнянському лісі в 1936—1941 рр. можна отримати в Інформаційно-довідкових залах ГДА СБУ, а також у книгах «Сосни Биківні свідчать:

злочин проти людства» (Київ, 1999—2002. — Книга 1-3), «Пам'ять Биківні: документи та матеріали» (Київ, 2000), «Київ: Жертви репресій» (Київ, 1997-1999. — Том 1-2), де подається інформація на основі архівних кримінальних справ з архіву КГБ УРСР. Тут зібрано біографічні дані осіб, похованих у Биківнянському лісі, розстріляних в міжвоєнні 1920—1941 рр. уродженців Києва та Київської області, громадян, що народилися, жили або працювали в Києві, жителів інших областей України, які були засуджені в Києві або разом з киянами проходили у групових справах. Для пошуку докладної інформації необхідно звернутися з письмовими запитами до ГДА СБУ, ГДА МВСУ та ЦДАГОУ, де в основному зберігаються архівні кримінальні справи на осіб, які народилися в Києві чи Київській області. Можливо, ваш родич опинився за межами України, тому радимо також звернутися в Головний інформаційно-аналітичний центр Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації, де зберігається вся інформація про громадян колишнього ССРСР, які відбували покарання в місцях позбавлення волі.

Де шукати інформацію про мого репресованого родича, якщо він народився в одній області, а був засуджений в іншій?

Для пошуку такого типу інформації необхідно звертатися в обласні архіви, управління СБУ та МВСУ як за місцем народження, так і за місцем проживання та арешту особи.

Мій дядько перебував в лавах Української Повстанської Армії. У 1944 році ми отримали від нього останню звістку. Де я можу знайти інформацію про його подальшу долю?

Інформацію про життя та діяльність родича ви можете пошукати в Державному архіві відповідного регіону України та регіональних управліннях СБУ та МВС України за місцем його народження, надіславши туди відповідний письмовий запит. Інформація про наявність або відсутність засудження та про відбуття покарання може міститись у Головному інформаційно-аналітичному центрі Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації. Також ви можете звернутися до Центру досліджень визвольного руху (адресу див. у Розділі 6).

Мій дід на початку Другої світової війни був призваний в Червону армію. Через певний час він був звинувачений в антинародній діяльності і засланий (куди — невідомо). В які установи мені необхідно звернутися для пошуку інформації про мого родича?

Оскільки ви не вказали точну дату призову вашого діда, інформацію про перебування в лавах Червоної армії потрібно шукати в декількох архівних установах. Якщо це відбувалося до 1940 року — необхідно звернутися до Російського державного військового архіву (адреси див в *Розділі 6*), а якщо після 1941 року — в Центральний архів Міністерства оборони Росії. Щодо пошуку інформації про арешт та заслання, то необхідно звернутися до Державного архіву відповідного регіону України та регіональних управлінь СБУ та МВС України за місцем народження особи. В разі відсутності інформації в Україні зверніться до Головного інформаційно-аналітичного центру Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації.

Де знайти інформацію про дату, причину смерті, місце захоронення родича, який, відбуваючи покарання в тюрмі, там і загинув?

Якщо ви не володієте інформацією про місце ув'язнення родича, то спершу вам необхідно здійснити пошук в Державних архівах відповідного регіону України та регіональних управліннях СБУ та МВСУ за місцем народження або арешту особи, надіславши туди відповідний письмовий запит. В разі відсутності інформації в Україні — в Головному інформаційно-аналітичному центрі Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації, де зберігається вся інформація про громадян колишнього ССРСР, які відбували покарання в місцях позбавлення волі.

В разі наявності інформації про місце ув'язнення необхідно звернутися до регіональних архівів та архівів органів внутрішніх справ тієї території, де відбувала покарання особа.

Коли моя бабуся у 1938 році розшукувала свого заарештованого чоловіка, їй повідомили, що він отримав «10 років без права листування». У 1955 році вона отримала свідоцтво про смерть, де було вказано, що дід помер від серцевої недостатності. Як нам дізнатися правду?

У Радянському Союзі була розроблена ціла методика надання неправдивої інформації на запити родичів про долю того або іншого розстріляного. Документ НКВД СРСР № 00515 від 11.05.1939 р. наказував відповідати, що він був засуджений на 10 років виправно-трудогих таборів без права листування й отримання передач (неофіційно така практика існувала вже у попередні роки). Восени 1945 р. наказ був скоректований: заявникам стали тепер говорити, що їхні родичі померли в місцях позбавлення волі. 24.08.1955 р. КГБ при Раді Міністрів СРСР видав Вказівку № 108сс, яка продовжила цю практику. Родичам видавалися свідоцтва про смерть, у яких дати смерті вказувалися в межах 10 років від дня арешту, а причини смерті були вигадані. Ця практика була припинена у відповідності з Вказівкою КГБ при Раді Міністрів СРСР № 20-сс від 21.02.63 р. — родичам розстріляних, що зверталися за інформацією в органи КГБ, почали усно повідомляти про те, що їхній родич розстріляний, однак тим, хто вже отримав неправдиву інформацію, правду так і не повідомляли. Тільки наказ КГБ СРСР № 33 від 30.03.1989 р. повністю дозволив повідомляти правду про долі розстріляних.

Тому для встановлення правди потрібно звернутися до Державних архівів відповідної області, регіональних управлінь СБУ та МВСУ за місцем народження або арешту особи, надіславши туди відповідний письмовий запит. Ви можете також просити дозволу ознайомитися з кримінальною справою, якщо буде встановлено місце її зберігання.

Чи можу я отримати інформацію про репресії, які відбувалися в моєму рідному селі?

Так, можете. Врахуйте, що пошук такого роду інформації є тематичним, а тому архівна установа може вимагати від вас оплати праці з пошуку наявних матеріалів. Радимо Вам попередньо самотужки зібрати певну інформацію (список осіб, які піддавалися репресіям), а потім вже цілеспрямовано працювати в читальних залах архівів.

Мою родину за сприяння та допомогу ОУН-УПА вивезли до Сибіру, а дядька ще немовлям віддали в якийсь дитячий будинок. Я хочу віднайти інформацію про нього, а також про його нащадків, якщо вони є.

Спершу вам необхідно переглянути архівну кримінальну справу вашої родини. Можливо, у ній є згадка про місто, де знаходився дитячий будинок, чи його назва. Крім того, зверніться з письмовою заявою в Службу розшуку Товариства Червоного Хреста України (адресу див. у *Розділі 6*), оскільки саме ця організація займається пошуком осіб, які народилися або виховувалися в дитячих будинках.

Де можна знайти інформацію про родича, який пропав безвісти в часи сталінського терору?

Перегляньте матеріали Національного банку даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні на сайті «Реабілітовані історією» — www.reabit.org.ua/nbr, списки заарештованих та засуджених розміщено на сайті «Жертвы политического террора в СССР» — lists.memo.ru. За адресою stalin.memo.ru розміщено т.зв. «сталінські списки». Можливо, тут є згадка про вашого родича. Потім надішліть запит до Державного архіву відповідного регіону України та регіональних управлінь СБУ та МВСУ за місцем народження родича. В разі відсутності інформації в Україні — зверніться в Головний інформаційно-аналітичний центр Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації, де зберігається вся інформація про громадян колишнього ССРСР, які відбували покарання в місцях позбавлення волі.

Якщо інформацію про зниклу людину шукають іноземні організації чи родичі, що проживають за кордоном, то тут на допомогу може прийти також Служба розшуку Товариства Червоного Хреста України. Радимо звертатися в цю службу, якщо розшукується особа, яка проживала за межами України. Форму заяви до Служби розшуку Товариства Червоного Хреста України див. у *Додатку 6*. Розшук осіб за межами України потребує певного часу, як правило, не менше року.

Де можна знайти інформацію про те, чи реабілітована певна особа?

Реабілітація — це процес повернення втрачених прав, ліквідація обмежень в правах, пов'язаних з незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, позбавленням волі, невиправданим засуд-

женням, незаконним застосуванням примусових заходів медичного характеру, а також відновлення правоздатності на майбутнє. Тобто це публічне визнання людини невинною. Процес реабілітації жертв сталінського терору, розпочатий в хрущовську добу, незабаром був припинений. Відновився він під суспільним тиском у 1989 році.

Реабілітація жертв політичних репресій охоплює весь період діяльності карально-репресивної системи ССРСР і поширюється на осіб, необґрунтовано засуджених судами ССРСР або репресованих іншими державними органами в будь-якій формі, включно з позбавленням життя або волі, переселенням в примусовому порядку, висланням і засланням за межі України, позбавленням громадянства, примусовим утриманням у лікувальних закладах, позбавленням чи обмеженням інших громадянських прав або свобод з мотивів політичного, соціально-го, класового, національного і релігійного характеру.

Для пошуку інформації про реабілітацію особи вам необхідно звернутися з письмовими заявами до Державного архіву відповідного регіону України та регіональних управлінь СБУ, де людина народилася чи було винесено вирок. В разі відсутності інформації в Україні необхідно звернутися в Головний інформаційно-аналітичний центр Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації, де зберігається вся інформація про громадян колишнього ССРСР, які відбували покарання в місцях позбавлення волі.

Де можна знайти інформацію про конфіскацію чи вилучення майна під час розкуркулення чи засудження за «антинародну діяльність» моїх родичів?

Для пошуку інформації про конфіскацію чи вилучення майна, що часто супроводжувало репресивні заходи, необхідно звернутися з письмовою заявою до відповідних регіональних архівів України та управлінь Міністерства внутрішніх справ України за місцем народження або винесення вироку.

Мій дід був засуджений в 1938 році Кам'янець-Подільським обласним управлінням НКВД. Нині такої області немає. Куди мені звертатися для пошуку архівно-слідчої справи мого родича?

22.09.1937 року з частини тодішньої Вінницької області було утворено Кам'янець-Подільську область УРСР. 04.02.1954 року вона була перейменована на Хмельницьку. Тому для пошуку архівно-слідчої

справи необхідно звернутися з письмовими заявами до Державного архіву Хмельницької області та Управління СБУ в Хмельницькій області. Якщо особа народилася в іншій області, можна також надіслати заяви до Державного архіву відповідного регіону України та регіональних управлінь СБУ за місцем народження. В разі відсутності інформації в Україні, необхідно звернутися в Головний інформаційно-аналітичний центр Міністерства внутрішніх справ Росії, де зберігається вся інформація про громадян колишнього СРСР, які відбували покарання в місцях позбавлення волі.

Мої родичі в 1940 році проживали в місті Перемишль (зараз територія Польщі), де і були заарештовані. В які архіви мені необхідно звертатися, щоб отримати про них інформацію?

До 1939 року Перемишль перебував під владою відродженої Польщі. За пактом Молотова-Ріббентропа (23 серпня 1939 року) місто було розділене на дві частини. По річці Сян проходив кордон між Третім Рейхом та УРСР. У 1944 році на короткий час Перемишль входив до складу УРСР, а в 1945 був переданий Польщі. Внаслідок репатріації до УРСР та операції «Вісла» у 1944—1947 рр. переважна більшість українського населення Перемишля та Надсяння була примусово виселена з рідних земель. Тому архівні кримінальні справи можуть зберігатися в Україні (в державних архівах Львівської, Рівненської та Тернопільської областей та Галузевому державному архіві МВСУ), Польщі (в Інституті національної пам'яті) та Росії (в Головному інформаційно-аналітичному центрі Міністерства внутрішніх справ Російської Федерації). Інформація може також міститися в державному архіві тієї області, куди була переселена родина.

Шукаю інформацію про переселення з території Польщі та залишене майно моєї родини. Вони були переселені в листопаді 1944 року в місто Запоріжжя.

Інформацію про переселення з території Польщі можна отримати, в першу чергу, в Державному архіві Львівської області, де зберігаються всі евакуаційні листи переселенців. В цих листах міститься інформація про час та місце переселення, склад сім'ї, залишене майно та його вартість. Інформація може також міститися в державному архіві Запорізької області.

Мого діда вивезли у 40-х роках на роботу в т. зв. «промисловість», де він і помер. Його не мобілізували в армію, бо він народився до 1895 року. Порадьте, де шукати відомості про таких висланих.

Пошук варто розпочати з місця знаходження архівної кримінальної справи. Такі справи можуть зберігатися в ГДА МВСУ та державних архівах областей, де народився та/або був заарештований родич. У заяві, крім повного прізвища, ім'я та по батькові родича, повної дати та місця народження, вкажіть будь-яку додаткову інформацію (назву підприємства, дату виселення, посаду чи кваліфікацію тощо).

Де знайти відомості про німців та осіб інших національностей, які були затримані органами радянської контррозвідки в 1945—1950-х роках на території країн Східної Європи і проходили за обліково-перевірними справами?

Вся інформація про осіб, щодо яких заводилися обліково-перевірні справи, знаходиться в Російській Федерації. Необхідно звернутися з письмовою заявою до Управління реєстрації архівних фондів Федеральної служби безпеки РФ, Управління Федеральної служби безпеки Росії в Омській області, Російського державного військового архіву, Головного інформаційно-аналітичного центру МВС РФ (адреси див. у Розділі 6).

5.2. РОБОТА З АРХІВАМИ ТА АРХІВНИМИ ДОКУМЕНТАМИ

Докладно форми звернення до архіву, права громадян, можливості роботи, передбачені українським законодавством, викладені у Розділі з цього посібника. Нижче буде розглянуто окремі питання, які найчастіше ставляться користувачами архівів та потребують додаткових роз'яснень.

Порадьте, як правильно подати заяву, щоб вона була розглянута та була надана відповідь.

Підготовка та подання заяви щодо пошуку інформації передбачає декілька кроків.

1. Запит щодо пошуку інформації подається фізичною або юридичною особою в усній чи письмовій формі під час особистого прийому, надсилається поштою або передається особисто або через уповноважену на це іншу особу, на яку оформлене відповідне доручення.

2. Запит щодо пошуку інформації пишеться у довільній формі (зразки заяв додаються).

3. Запит щодо пошуку інформації повинен містити:

- прізвище, ім'я, по батькові (найменування) запитувача, поштову адресу, адресу електронної пошти або номер телефону (якщо такі є);
- назву та адресу установи, куди звертається заявник;
- суть звернення, в якому максимально повно описується наявна інформація. Основою для пошуку є повне прізвище, ім'я та по батькові особи, дата та місце народження. Якщо вам відомі інші факти біографії, обов'язково вкажіть їх, це може суттєво полегшити та пришвидшити пошук інформації (дата та місце арешту чи винесення вироку, назва органу, який виніс рішення, місця відбування покарань, подальша доля, місце поховання тощо);
- прохання надати наявну у відповідача інформацію у формі архівної довідки, можливість ознайомитися з наявними матеріалами тощо;
- в разі відсутності інформації прохання вказати адреси інших установ, де може знаходитися інформація;
- підпис і дату (за умови подання письмового запиту).

Швидкість та результативність пошуку залежать від повноти й точності вказаних вами вихідних даних.

Які строки виконання звернень громадян передбачено законодавством України?

Діючими нормативно-правовими актами встановлено такі строки виконання звернень:

- депутатський запит виконується не пізніше як у 15-денний строк від дня його одержання або інший строк, встановлений Верховною Радою України;
- звернення народного депутата України, депутатів місцевих рад — протягом 10 днів від дня його одержання;
- заяви від юридичних та фізичних осіб — протягом 30 днів.

Термін виконання звернень обчислюється з моменту їх надходження і реєстрації в установі.

Якщо в місячний строк вирішити порушені у зверненні питання неможливо, з дозволу керівництва установи встановлюється необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати 45 днів.

Якщо питання, порушені в одержаному установою зверненні, не входять до її повноважень, воно в термін не більше п'яти днів персилається за належністю відповідному органу чи посадовій особі, про що повідомляється громадянину, який подав звернення. У разі, якщо звернення не містить даних, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення органом чи посадовою особою, воно в той же строк повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями.

Чи має архів право відмовити мені у доступі до документів органів радянської влади, що містять гриф «совершенно секретно»?

Ні. Законодавство України не передбачає обмеження доступу до документів з радянськими грифами. Тому, якщо ви отримали відмову у доступі до документів саме з такою аргументацією, наполягайте на своєму праві працювати з ними та, за потреби, оскаржуйте дії архіву в суді.

Таємними можуть бути лише документи, що містять грифи «таємно», «цілком таємно», «особливої важливості», що були нанесені відповідно до вимог Закону України «Про державну таємницю». Такі грифи мають право наносити посадові особи державних органів, органів місцевого самоврядування, установ та організацій України. На архів-

них документах радянського періоду грифи секретності можуть бути відновлені співробітниками архіву. На документі має бути зазначено: гриф секретності, номер примірника документа, стаття Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, на підставі якої здійснюється засекречення, посада та підпис особи, що наносить гриф.

Якщо гриф запитованого Вами документу не відповідає вказаним вимогам, такий документ не може вважатись таємним.

Що таке процес розсекречення документів? Як довго воно триватиме і коли можна буде ознайомитись з розсекреченими документами?

Розсекречення матеріальних носіїв секретної інформації — зняття в установленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом скасування раніше наданого грифа секретності документам, виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації (Закон України «Про державну таємницю»).

У випадку з документами карально-репресивної системи Радянського Союзу, на практиці це означає перегляд документів з грифами «секретно», «совершенно секретно» (зустрічаються найчастіше) або іншими на предмет наявності в них інформації, що містить державну таємницю держави Україна. Вичерпний перелік такої інформації міститься у Зводі відомостей, що містять державну таємницю (затверджено наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 р. №440).

Якщо в документі є інформація, передбачена пунктами Зводу, спеціально вповноважений на це орган — експертна комісія — наносить на нього відповідний гриф («таємно», «цілком таємно», «особливої важливості») в порядку, визначеному Законом України «Про державну таємницю». В іншому випадку наноситься позначка «розсекречено» або будь-яка інша, що свідчить про відсутність секретної інформації, і такі документи стають відкритими для користування.

За останні роки було кілька розпорядчих документів (в тому числі Укази Президента та розпорядження Кабінету Міністрів), що ставили перед архівами часові рамки щодо розсекречення документів. Однак терміни порушувались. Насамперед це відбувалося через величезні об'єми таких документів. Адже фактично всі документи карально-репресивної системи Радянського Союзу були секретними, а йдеться про мільйони документів, кожен з яких необхідно опрацювати і прийняти відповідне рішення.

Однак користувачам архівів слід мати на увазі, що той факт, що документ не пройшов процедуру розсекречення, не може бути причиною відмови у доступі до нього (докладно про це читайте вище — у відповіді на попереднє питання). Забезпечення першочергового розсекречення тих документів, які запитують відвідувачі, або актуалізація грифа обмеження доступу є завданням архівів.

Працюючи в архіві над документами для свого дослідження, стикнувся з такою проблемою: мені відмовили у доступі до архівної справи, посилаючись на наявність у ній конфіденційної інформації про особу. За аналогією з іншими справами, знаю, що в ній максимум один-два документи містять таку інформацію. Чи можу я наполягати, щоб мені показали решту документів?

Так. Закон України «Про національний архівний фонд та архівні установи» (стаття 16) надає архіву право обмежити доступ до документів (!), що містять державну таємницю або конфіденційну інформацію про особу. Отже, йдеться про обмеження доступу до окремих документів, а не до цілих справ, томів, фондів тощо.

Закон України «Про інформацію» обмежує доступ тільки до певної інформації, а не до цілого документа. Такий принцип застосовується у багатьох країнах.

На жаль, на практиці ми часто стикаємось з іншим: якщо в архівній справі хоча б на одній сторінці є конфіденційна інформація, справа не видається відвідувачам. Звертаємо увагу, що такі дії архівів є неправомірними. Рекомендуємо наполягати на своїх правах, в тому числі в судовому порядку. Оптимальним розв'язком в даному випадку є надання для роботи копій, а не оригіналу справи, в яких анонімізовано (заклеєно, зафарбовано тощо) конфіденційну інформацію.

Чи маю я право працювати з документами, в яких містяться прізвища та свідчення агентів КГБ?

Законодавство не пропонує жодного спеціального порядку для роботи з такими документами, керуватись слід загальними вимогами: обмежено може бути доступ лише до конфіденційної та таємної інформації.

При цьому слід пам'ятати, що прізвище, свідчення чи загалом факт співробітництва з КГБ, як і з усіма іншими органами ССРСР, не є держав-

ною таємницею в державі Україна. Абзац третій пункту 4 частини 1 статті 8 Закону України «Про державну таємницю» визначає, що серед інших до державної таємниці належить інформація «про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що **проводять** (виділення наше — *упор.*) таку діяльність» (оперативно-розшукову, розвідувальну і контррозвідувальну). Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про розвідувальні органи України», «Про контррозвідувальну діяльність» визначено вичерпний перелік таких органів, в якому, очевидно, немає ані КГБ, ані НКВД, ані жодного органу іншої влади, окрім держави Україна. Тому засекречення згаданої інформації та відмова у доступі до неї під приводом таємності є порушенням чинного законодавства.

Однак такі документи можуть містити конфіденційну інформацію про особу (як про агента, в тому числі сам факт співробітництва зі спецслужбами, так і про третіх осіб). В таких випадках наполягайте на роботі з копіями відповідних документів із вилученими фрагментами конфіденційної інформації. Докладніше про це читайте у відповідях на запитання. Про поняття конфіденційної інформації дивіться у *Розділі 3*.

Я — студент історичного факультету. На початку навчального року я подав в архів відношення від факультету, в якому вказувалась тема моєї дипломної роботи. Чи маю я право працювати з архівними документами за іншими темами, зокрема, для підготовки наукових статей? Чи мені слід брати нове відношення від керівництва факультету?

Ви маєте право працювати і з іншими документами також. Законодавство України не встановлює жодних обмежень щодо того, хто і за якою темою має право доступу до архівних документів. Єдина деталь: відповідно до Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам (затверджений Наказом Державного комітету архівів України від 24 листопада 2005 року № 139) вас можуть попросити заповнити нову заяву-анкету користувача, де треба буде, зокрема, вказати нову тему, над якою плануєте працювати.

Однак слід пам'ятати, що ст. 15 ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи» забороняє вимагати від користувачів інші документи, окрім передбачених цим законом. Згідно з Законом до архіву подаються: особиста заява, документ, що посвідчує особу, а також документ, що підтверджує повноваження для осіб, які користуються архівними документами за службовим завданням.

Архів відмовив мені в ознайомленні з кримінальною справою на реабілітовану особу. Чи мав архів на це право?

Якщо єдиною причиною відмови у доступі до справи вказано, що особу не реабілітовано, то такі дії архіву є неправомірними. Законодавство України не встановлює спеціального режиму для роботи з такими справами. Тому доступ до них здійснюється на загальних підставах, його може бути обмежено лише у випадку наявності конфіденційної або таємної інформації. Докладно про такі обмеження вже йшлося в попередніх відповідях та *Розділі 3* цього посібника.

Чи має архів брати з мене плату за користування архівними документами?

Безпосередньо за користування документами — ні. Однак є спеціальні послуги, що надаються архівами, за які може братися плата. Серед них, зокрема, надання для користування в читальному залі архівних справ понад встановлені розміри і строки (тобто більше 5 описів, 10 бюксів мікрокопій, 10 справ, які за загальною кількістю аркушів не перевищують однієї тисячі аркушів, 50 кальок науково-технічної документації, 20 одиниць зберігання кінодокументів, звукозаписи, що за загальним обсягом не перевищують трьох годин звучання, відео-документи, що за загальним обсягом не перевищують чотирьох годин екранного часу). До платних послуг належить також виконання архівними працівниками тематичних запитів, встановлення генеалогічних зв'язків та ін.

Платні послуги надаються архівними установами на договірній основі. Ціна послуги затверджується архівом виходячи з валових витрат, пов'язаних з наданням послуги.

Вичерпний перелік платних послуг, які можуть надаватися архівними установами, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 р. № 639. Порядок їх надання затверджено Наказом Головного управління архівів України від 16 вересня 1999 р. № 59.

Мені відмовили у доступі до архівної справи, посилаючись на ст. 15 Постанови Верховної Ради України від 24 грудня 1993 року № 3812-XII «Про тлумачення Закону України "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні"». Що це за стаття? Що мені слід робити далі?

Серед іншого в цій статті йдеться про те, що «реабілітовані або за їх згодою чи в разі їх смерті близькі родичі мають право знайомитись з матеріалами закритих провадженням кримінальних та адміністративних справ і одержувати копії документів непроцесуального характеру».

Посилаючись на цю статтю, архіви, наскільки нам відомо, чинять цілком неправомірно:

а) відмовляючи у наданні для ознайомлення справи на так званих «не-реабілітованих» осіб, хоча тут жодним чином не йдеться про вказану категорію осіб. Докладніше про це йшлося в одному з попередніх питань;

б) надаючи для ознайомлення лише окремі документи зі справи;

в) вимагаючи додаткові документи, а саме дозволи на ознайомлення зі справою від родичів реабілітованої особи.

У випадках б) і в) має місце значне звуження прав користувача архівів, що надані йому законами України, зокрема, Законом «Про національний архівний фонд» і Законом «Про інформацію», особливо зважаючи на той факт, що йдеться лише про Постанову, а сам Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» не встановлює порядку користування архівними документами.

Оскільки практика звертання архівами до цієї статті Постанови є дуже поширеною, логічним би виглядало законодавче врегулювання цієї колізії. Наразі ж рекомендаціями для користувача є, як і в інших випадках, продовжувати писати звернення та скарги як до керівника конкретного архіву, так і до керівника вищого рівня, а також домагатись ознайомлення з документами через суд.

Що робити, якщо мені відмовили у доступі до архівних документів, з якими я маю законне право ознайомлюватись?

Ви маєте право оскаржувати таке рішення архіву: звернутися до вищого керівника (або архівної установи), Державної архівної служби України, до прокуратури або до суду. Докладно про процедуру оскарження читайте у *Розділі 4* цього посібника.

Під час ознайомлення з кримінальною справою мого діда я виявив кілька сімейних фотографій. Чи маю я право зробити з них копії?

Так, і не лише зробити копії. Відповідно до п.15 Постанови Верховної Ради України «Про тлумачення ЗУ «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні»» від 24 грудня 1993 № 3812-ХІІ, реабілітовані особи та їхні спадкоємці мають право отримати рукописи, фотокартки та інші особисті речі, що знаходяться в кримінальній справі. При цьому підписується акт прийому-передачі документів.

Чи маю я право користуватись своїм ноутбуком в читальному залі архіву?

Так, як і іншими технічними засобами, необхідними вам для роботи. Єдине обмеження: такі засоби не повинні призводити до пошкодження стану документів та заважати іншим відвідувачам.

На практиці таке право нерідко порушується галузевими архівами (СБУ, МВС). Пов'язане це з тим, що такі архіви розміщуються в режимних приміщеннях відповідних органів, до яких застосовуються окремі правила. Однак слід пам'ятати, що це є порушенням ваших прав як користувача архіву, а обов'язком архіву є забезпечити реалізацію всіх ваших прав. Тому наполягайте на своїх правах, в тому числі шляхом офіційного оскарження (до органу вищого рівня, прокуратури або до суду).

Звертаємо увагу і на той факт, що архіви часто вимагають від користувачів писати додаткові заяви для користування власною технікою. Така вимога є порушенням прав користувачів, що, зокрема, було визнано головою Державної архівної служби України на прес-конференції 27 січня 2012 р.

Чи можу я використовувати власний фотоапарат і робити знімки документів, які мені потрібні для подальшої роботи?

Так. Пункт 5 статті 20 Закону «Про Національний архівний фонд» надає Вам право «виготовляти, у тому числі за допомогою технічних засобів, або отримувати від архівних установ копії документів і витяги з них, якщо це не загрожує стану документів та не порушує авторські та суміжні права, а також вимагати, щоб ці копії або витяги були засвідчені архівною установою».

Оскільки це є частиною вашого користування архівним документом в читальному залі, то згідно зі статтею 35 цього ж Закону з вас не мають права брати жодної оплати.

Додатково інформуємо, що зробити копії документів, які Вас цікавлять, можна і силами архіву. В такому випадку це може бути платною послугою, і архів має право брати з вас кошти відповідно до своїх розцінок.

**Узагальнена інформація
про архівні установи**

У цьому розділі подано інформацію станом на 1 лютого 2012 року. Джерелом інформації є офіційні веб-сторінки Державної архівної служби України та архівів, а також матеріали, що були надані архівами у відповідь на наші запити.

Державна архівна служба України (Укрдержархів)

Адреса: 03110, МСП, м. Київ-110, вул. Солом'янська, 24

Тел.: (044) 275-27-77

Факс: (044) 275-36-55

Час роботи: пн. — чт. 08.45—17.45, пт. 08.45—16.30

E-mail: mail@archives.gov.ua

Веб-сайт: www.archives.gov.ua

Голова: Гінзбург Ольга Петрівна

Коментар: центральний орган виконавчої влади, діяльність якого забезпечує реалізацію державної політики у сфері архівної справи, діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації

6.1. ЦЕНТРАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ ДЕРЖАВНІ АРХІВИ

Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України)

Адреса: 03110, м. Київ, вул. Солом'янська, 24

Тел.: (044) 275-36-66

Факс: (044) 275-12-55

E-mail: tsdavo@archives.gov.ua

Веб-сайт: tsdavo.org.ua

Час роботи читального залу: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—17.30

Останній день кожного місяця — санітарний день

Директор: Маковська Наталія Василівна

Коментар: документи карально-репресивної машини ССРСР та УРСР

**Центральний державний архів громадських об'єднань України
(ЦДАГО України)**

Адреса: 01011, м. Київ, вул. Кутузова, 8

Тел.: (044) 285-55-16

Факс: (044) 285-73-51

E-mail: archiv@cdago.org.ua

Веб-сайт: cdago.gov.ua

Час роботи архіву: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—16.45

Час роботи читального залу: пн. — чт. 08.30—16.30, пт. 08.30—15.30

Тел.: (044) 285-48-31

Стіл довідок: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—16.45

Тел.: (044) 285-73-05

Директор: Лозицький Володимир Сергійович

Коментар: архівні кримінальні справи на репресованих осіб; документи карально-репресивної машини ССРСР та УРСР

**Галузевий державний архів Міністерства внутрішніх справ
України (ГДА МВС України)**

Адреса: 01024, м. Київ, вул. Богомольця, 10

Тел.: (044) 256-11-23, 254-76-22

Факс: (044) 246-44-87, 254-76-22

E-mail: rsu@mvs.gov.ua

Час роботи: пн. — пт. 09.00—18.00

Начальник: Татусь Наталія Іванівна

Коментар: інформація про репресованих осіб; документи карально-репресивної машини ССРСР та УРСР

Адреси регіональних підрозділів МВС України:

Регіон	Адреса	Веб-сайт
Автономна Республіка Крим	95034, м. Сімферополь, вул. Б. Хмельницького, 4	www.crm-mia.gov.ua
Вінницька область	21050, м. Вінниця, вул. Тетральна, 10	umvs.vn.ua
Волинська область	43025, м. Луцьк, вул. Винниченка, 11	www.police.gov.ua
Дніпропетровська область	49101, м. Дніпропетровськ, вул. Красна, 20-а	www.umvs.dp.ua
Донецька область	83000, м. Донецьк, вул. Горького, 61	donkriminfo.dn.ua

Регіон	Адреса	Веб-сайт
Житомирська область	10001, м. Житомир, вул. Старий Бульвар, 5/37	zito.mvs.gov.ua
Закарпатська область	88000, м. Ужгород, вул. Ф. Ракоці, 13	www.zak-umvs.gov.ua
Запорізька область	69057, м. Запоріжжя, вул. Матросова, 29	uvd.zp.ua
Івано-Франківська область	76000, м. Івано-Франківськ, вул. Сахарова, 15	mia.if.net.ua
Київська область	01025, м. Київ, вул. Володимирська, 15	mvdobl.kiev.ua
Кіровоградська область	25006, м. Кіровоград, вул. Дзержинського, 41	umvs.kr.ua
Луганська область	91000, м. Луганськ, вул. Луначарського, 38	www.lugmia.gov.ua
Львівська область	79007, м. Львів, площа Генерала Григоренка, 3	milicia.lviv.ua
Миколаївська область	54001, м. Миколаїв, вул. Декабристів, 5	www.umvs.mk.ua
Одеська область	65014, м. Одеса, вул. Єврейська, 12	www.odessa.umvd.gov.ua
Полтавська область	36000, м. Полтава, вул. Пушкіна, 83	www.mia.pl.ua
Рівненська область	33000, м. Рівне, вул. Хвильового, 2	umvs.rv.ua
Сумська область	40030, м. Суми, вул. Першотравнева, 21	www.cgz.sumy.ua
Тернопільська область	46001, м. Тернопіль, вул. Валова, 11	www.umvsu.gov.te.ua
Харківська область	61002, м. Харків, вул. Раднаркомівська, 5	police.kharkov.ua
Херсонська область	73014, м. Херсон, вул. Кірова, 4	umvs-kherson.gov.ua
Хмельницька область	29000, м. Хмельницький, вул. Зарічанська, 7	mia.km.ua
Черкаська область	18036 м. Черкаси, вул. Смілянська, 57	www.cgz.ck.ua
Чернівецька область	58000, м. Чернівці, вул. Головна, 24	www.cv.mvs.gov.ua
Чернігівська область	14000, м. Чернігів, проспект Перемоги, 74	kop.gov.ua

Регіон	Адреса	Веб-сайт
м. Київ	01025, м. Київ, вул. Володимирська, 15	www.militia.kiev.ua
м. Севастополь	99011, м. Севастополь, вул. Пушкіна, 10	umvd.stel.sebastopol.ua

Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ)

Адреса: 01034, м. Київ, вул. Золоторітська, 7

Для кореспонденції: 01034, м. Київ, вул. Володимирська, 35

Тел.: (044) 256-92-96

Факс: (044) 253-13-86

E-mail: arhivsbu@ssu.gov.ua

Розділ на веб-сайті Служби безпеки України: www.sbu.gov.ua

Час роботи архіву: пн. — пт. 09.00—18.00

Час роботи читального залу: пн. — пт. 10.00—17.00

Час роботи інформаційно-довідкового залу (ІДЗ): пн. — пт. 14.00—17.00

Начальник: Лясковська Світлана Петрівна

Коментар: архівні кримінальні справи на репресованих осіб; документи карально-репресивної машини ССРСР та УРСР

Важливо знати, що крім архівних підрозділів та читальних залів при кожному регіональному управлінні СБУ діють інформаційно-довідкові зали. Інформаційно-довідковий зал (ІДЗ) покликаний спростити доступ до розсекречених документів. У залах розміщено комп'ютери, які забезпечують доступ до відкритих електронних архівів на основі спеціально розробленої програмної оболонки. Це дозволяє швидко віднаходити потрібні документи за різними категоріями пошуку.

Всі документи систематизовано та об'єднано тематично (Голодомор 1932—1933 рр., діяльність ОУН-УПА, репресії на Україні, дисидентський рух тощо). На сьогодні представлено 52,8 гігабайтів інформації — це понад 26 тисяч розсекречених документів, з них майже 11 тисяч фотоматеріалів, понад 100 науково-довідкових видань, електронні варіанти виставок «Зламани долі. Комуністичний терор в Україні 1920—1950-х років», «Репресована духовність. Нищення комуністичним режимом релігії, церкви та традиційної обрядовості в Україні», «Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932—1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД», «Страчені голодом: невідомий геноцид українців» (8 мовами), «Українська повстанська армія: історія нескорених», «Роман Шухевич: життя і доля». Також в базі даних ІДЗ зберігається інформація щодо:

- 21,5 тис. осіб, репресованих каральною системою ССРСР;
- 13187 осіб, похованих в Биківні;
- громадян, заарештованих органами НКВД-НКГБ,
- засуджених до різних термінів позбавлення волі й до вищої міри покарання, розстріляних у містах Київ, Львів, Тернопіль, Чортків та Ізмаїл в 1941 році у зв'язку з початком воєнних дій;
- українців, які відбували покарання у спецтаборах Казахстану «Степлаг» та «Карлаг», а також по областях (матеріали отримано з Державного комітету національної безпеки Республіки Казахстан);
- військовополонених та інтернованих осіб різних національностей, похованих на території України;
- військовополонених — уродженців України, які загинули на території Німеччини.

Оскільки процес розсекречення та переведення документів в електронний вигляд триває, база даних постійно оновлюється. Зручна пошукова система стане у пригоді науковцям, журналістам, студентам та всім, хто займається дослідженнями зазначеної тематики і працює з першоджерелами. Крім того, в ІДЗ ГДА СБУ в м. Києві можна ознайомитися з друкowanими виданнями з тематики карально-репресивної системи колишнього ССРСР. Всі зали працюють щодня з понеділка до п'ятниці від 14.00 до 17.00, користування залом безкоштовне.

Адреси регіональних підрозділів ГДА СБУ та інформаційно-довідкових залів:

Регіон	Адреса	Телефони
Автономна Республіка Крим	95000, м. Сімферополь, вул. Дзержинського, 7	(0652) 244-584
Вінницька область	21000, м. Вінниця, вул. Грушевського, 27	(0432) 599-271
Волинська область	43000, м. Луцьк, проспект Перемоги, 4	(0332) 79-25-82
Дніпропетровська область	49000, м. Дніпропетровськ, вул. Чкалова, 23	(056) 791-92-75
Донецька область	83000, м. Донецьк, вул. Р. Люксембург, 63	(062) 332-62-92
Житомирська область	10000, м. Житомир, вул. Феценка-Чопівського, 7	(0412) 372-152; 405-125

Регіон	Адреса	Телефони
Закарпатська об- ласть	88000, м. Ужгород, вул. До- вженка, 3	(0312) 691-503
Запорізька об- ласть	69000, м. Запоріжжя, вул. Дзержинського, 62	(0612) 644-658
Івано-Фран- ківська область	76000, м. Івано-Франківськ, вул. Академіка Сахарова, 15	(0342) 522-295
Кіровоградська область	25000, м. Кіровоград, вул. Ле- ніна, 9	(0522) 399-433
Луганська об- ласть	91016, м. Луганськ, вул. Ра- дянська, 79	(0642) 583-587
Львівська об- ласть	79000, м. Львів, вул. Вітов- ського, 38	(032) 258-84-44
Миколаївська область	54000, м. Миколаїв, вул. Спаська, 40	(0512) 490-360
Одеська область	65045, м. Одеса, вул. Єврей- ська, 43	(048) 779-24-90
Полтавська об- ласть	36000, м. Полтава, вул. Жов- тнева, 40	(0532) 511-872
Рівненська об- ласть	33023, м. Рівне, вул. Відінська, 4	(0362) 224-343
Сумська область	40000, м. Суми, вул. Кірова, 32	(0542) 287-430
Тернопільська область	46000, м. Тернопіль, проспект С. Бандери, 21	(0352) 279-312
Харківська об- ласть	61002, м. Харків, вул. Мироно- сицька, 2	(057) 707-97-47
Херсонська об- ласть	73000, м. Херсон, вул. Кірова, 1	(0552) 223-960
Хмельницька об- ласть	29000, м. Хмельницький, вул. Театральна, 19	(0382) 698-641, 698-842
Черкаська об- ласть	18000, м. Черкаси, вул. Гоголя, 240	(0472) 398-733
Чернівецька об- ласть	58000, м. Чернівці, вул. Шев- ченка, 1а	(0372) 595-348
Чернігівська об- ласть	14000, м. Чернігів, вул. Шев- ченка, 28	(0462) 655-262
м. Київ	01034, м. Київ, вул. Іринин- ська, 4	(044) 255-82-24
м. Севастополь	99000, м. Севастополь, вул. Леніна, 37	(0692) 442-273

***Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України
(ГДА СЗР України)***

Адреса: 01034, м. Київ, вул. Володимирська, 33

Тел./факс: (044) 226-31-50

E-mail: inform@szru.gov.ua

Веб-сайт: szru.gov.ua

Начальник: Білокін Ігор Володимирович

*Коментар: документи про діяльність українських емігрантів
за кордоном.*

6.2. МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АРХІВНІ УСТАНОВИ

В обласних державних архівах України зберігаються архівні кримінальні справи на репресованих осіб та документи карально-репресивної машини ССРСР та УРСР відповідної території.

Державний архів в Автономній Республіці Крим

Адреса: 95050, м. Сімферополь, вул. Кечкеметська, 3 (корпус 1);

95000, м. Сімферополь, вул. Павленка, 1-а (корпус 2)

Тел./факс: (0652) 22-82-61, (0652) 27-49-65

E-mail: archiv@home.cris.net, archiv.ark@gmail.com

Веб-сайт: www.daark.org.ua

Час роботи: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—16.45,

обідня перерва 13.00—13.45

Директор: Лобов Олег Володимирович

Державний архів Вінницької області

Адреса: 21050, м. Вінниця, вул. Соборна, 17 (корпус 1);

вул. Пирогова, 12 (корпус 2)

Тел.: (0432) 32-20-92

Факс: (0432) 35-13-27

E-mail: vinn_archive@ukr.net

Веб-сайт: www.davio.com.ua

Час роботи: пн. — чт. 09.00—17.30, обідня перерва 13.00—14.00

Директор: Легун Юрій Вікторович

Державний архів Волинської області

Адреса: 43024, м. Луцьк, вул. Ветеранів, 21 (корпус 1);

вул. Глушець, 37-а (корпус 2)

Тел./факс: (0332) 25-75-33, (0332) 722-167

E-mail: info@davo.voladm.gov.ua

Веб-сайт: volyn.archives.gov.ua

Час роботи: пн. — пт. 08.00—17.15, обідня перерва 13.00—14.00,

остання п'ятниця місяця — санітарний день

Директор: Гика Володимир Миколайович

Державний архів Дніпропетровської області

Адреса: 49069, м. Дніпропетровськ, вул. К. Лібкнехта, 89

(корпус 1); вул. Ленінградська, 10 (корпус 2)

Тел.: (056) 732-49-60

Факс: (056) 732-49-69

Довідка: (056) 732-49-68
E-mail: dado@adm.dp.ua
Веб-сайт: відсутній
Час роботи: пн. — пт. 08.00—17.00
Директор: Киструська Ніна Володимирівна

Державний архів Донецької області

Адреса: 83086, м. Донецьк, просп. Лагутенка, 12
Тел.: (062) 305-22-97
E-mail: donarc@ukrpost.ua
Веб-сайт: dn.archives.gov.ua
Час роботи: пн. — чт. 08.00—17.00, пт. 08.00—16.00, перерва
12.00—12.45
Директор: Буценко Надія Дмитрівна

Державний архів Житомирської області
Адреса: 10003, м. Житомир, вул. Охрімова Гора, 2/20 (корпус 1);
вул. Замкова, 3 (корпус 2)
Тел.: (0412) 42-48-00
Тел./факс: (0412) 42-60-61
E-mail: arhiv_zt@ukrpost.ua
Веб-сайт: archive.zt.ua
Час роботи архіву: пн. — пт. 09.00—18.00
Час роботи читального залу: пн. — чт. 09.30—17.00, пт. 09.00—13.00
Директор: Синицький Станіслав Миколайович

Державний архів Закарпатської області

Адреса: 88018, м. Ужгород, вул. Минайська, 14-а (корпус 1); 90200,
Закарпатська область, м. Берегове, пл. Героїв, 4-а (корпус 2)
Тел.: (03122) 2-35-49, 2-06-10 (корпус 1); (0241) 2-32-10 (корпус 2)
Факс: (03122) 2-58-39
E-mail: arhiv_uzh@ukr.net
Веб-сайт: dazo.uz.ua
Час роботи: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—17.00,
обідня перерва 13.00—14.00
Директор: Місюк Михайло Дмитрович

Державний архів Запорізької області

Адреса: 69095, м. Запоріжжя, вул. Українська, 48 (корпус 1), 69054,
м. Запоріжжя, просп. Леніна, 162-б (корпус 2)
Тел.: (0612) 62-14-21 (корпус 1); (0612) 34-71-74, 34-76-39 (корпус 2)

Факс: (0612) 62-24-31
E-mail: dazo@zp.ukrtel.net
Веб-сайт: dazo.ho.ua
Час роботи архіву: пн. — чт. 08.00—17.00, пт. 08.00—15.45,
обідня перерва 12.00—12.45
Час роботи читального залу: пн. — чт. 09.00—16.00,
пт. — санітарний день, обідня перерва 12.00—13.00
Директор: Тедеєв Олександр Сергійович

Державний архів Івано-Франківської області

Адреса: 76007, м. Івано-Франківськ, вул. Сагайдачного, 42-а
Тел./факс: (03422) 4-90-77
E-mail: daifo@if.archives.gov.ua
Веб-сайт: daifo.if.gov.ua
Час роботи архіву: пн. — чт. 08.00—17.00, пт. 08.00—15.45,
обідня перерва 12.00—12.45
Час роботи читального залу: пн. — чт. 08.00—17.00,
пт. 08.00—15.45 (без обідньої перерви)
Директор: Гриник Ігор Іванович

Державний архів Київської області

Адреса: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 38, 40
Тел: (044) 206-74-99
Факс: (044) 483-23-60
Довідка: (044) 483-21-38
E-mail: dako@archives.kiev.ua
Веб-сайт: archives.kiev.ua
Час роботи архіву: 09.00—18.00; обідня перерва 13.00—13.45
Час роботи читального залу: пн., ср. 09.00—17.00; пт. 09.00—16.00,
обідня перерва 13.00—13.45. Остання п'ятниця кожного місяця —
санітарний день.
Директор: Каменєва Софія Арсеніївна

Державний архів Кіровоградської області

Адреса: 25015, м. Кіровоград, вул. Академіка Корольова, 3
(корпус 1); вул. Луначарського, 1-г (корпус 2)
Тел.: (0522) 37-31-10 (корпус 1); (0522) 22-68-60 (корпус 2)
E-mail: dakiro@ukrpost.ua
Веб-сайт: dakiro.kr-admin.gov.ua
Час роботи: пн. — чт. 08.00—17.15, пт. 08.00—16.00
Директор: Чвань Тамара Володимирівна

Державний архів Луганської області

Адреса: 91053, м. Луганськ, вул. Радянська, 85 (корпус 1),
вул. В. Шевченка, 12 (корпус 2)

Тел.: (0642) 58-17-69

Тел./факс: (0642) 58-17-63

Стіл довідок: (0642) 58-13-79

E-mail: arhiv@mail.dsip.net

Веб-сайт: arhiv.lg.ua

Графік прийому запитів та видача архівних довідок: пн., ср., пт.

10.00—15.00, обідня перерва 12.00—12.45

Час роботи читального залу: вт. — чт. 10.00—16.00 (корпус 1),

пн. — пт. 10.00—16.00 (корпус 2), обідня перерва 12.00—13.00

Директор: Старовойтов Микола Михайлович

Державний архів Львівської області

Адреса: 79008, м. Львів, вул. Підвальна, 13

Тел.: (032) 235-47-22, 235-70-30, 272-78-70

Тел./факс: (032) 272-78-70

Стіл довідок: (032) 235-53-50

E-mail: dalo@mail.lviv.ua

Веб-сайт: archive.lviv.ua

Час роботи архіву: пн. — пт. 09.00—18.00,

обідня перерва 13.00—13.45

Час роботи читальних залів: чт. 10.00—17.30, пт. 10.00—16.30,

обідня перерва 13.00—14.00, останній робочий день — санітарний,

серпень — канікулярний

Директор: Куцинда В'ячеслав Іванович

Державний архів Миколаївської області

Адреса: 54001, м. Миколаїв, вул. Московська, 1

Тел.: (0512) 37-00-65, 37-42-89

Факс: (0512) 37-00-65

E-mail: mail@mk.archives.gov.ua

Веб-сайт: mk.archives.gov.ua

Час роботи архіву: пн. — чт. 08.00—17.00, пт. 08.00—16.00,

обідня перерва 12.00—12.45

Час роботи читального залу: пн. — чт. 08.00—17.00,

обідня перерва 12.00—12.45

Директор: Левченко Лариса Леонідівна

Державний архів Одеської області

Адреса: 65026, м. Одеса, вул. Жуковського, 18 (корпус 1); 65012, м. Одеса, вул. Пирогівська, 29 (корпус 2)

Тел.: (048) 722-93-65, 725-12-19 (корпус 1), 718-92-01, 718-95-80, 718-96-53 (корпус 2)

Тел./факс: (048) 722-80-25 (корпус 1), (048) 718-93-57 (корпус 2)

Стіл довідок: (048) 725-12-19 (корпус 1), (048) 718-95-80 (корпус 2)

Читальний зал: (048) 722-53-05 (корпус 1), (048) 718-95-80 (корпус 2)

E-mail: initchko@te.net.ua, dao@ukr.net, pirogov-29@ukr.net

Веб-сайт: derjarhiv.odessa.gov.ua

Час роботи архіву: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—16.45,

обідня перерва 13.00—14.00 (корпус 1), 12.00—13.00 (корпус 2).

Час роботи читальних залів: пн. — пт. 10.00—17.00, обідня перерва

13.00—14.00, останній робочий день місяця — санітарний

(корпус 1), пн. — пт. 09.00—16.00, обідня перерва 12.00—13.00,

останній робочий день місяця — санітарний (корпус 2).

У зв'язку з аварійним станом приміщення та обмеженою кількістю місць самостійна робота у читальному залі здійснюється за попереднім записом; кількість описів та справ на видачу обмежена.

До уваги дослідників та відвідувачів з інших міст: обов'язково попереджайте про дату вашого приїзду, тематику та обсяг запланованої роботи.

Директор: Ніточко Іван Іванович

Державний архів Полтавської області

Адреса: 36011, м. Полтава, вул. Пушкіна, 18/24 (корпус 1); вул. Зигіна, 1-а (корпус 2)

Тел.: (05322) 7-23-31, 7-52-49

Стіл довідок: (05322) 7-22-55, 7-34-39

E-mail: archives@poltava.ukrtel.net, archives_1@ukrpost.ua,

archives@adm-pl.gov.ua

Веб-сайт: archive.poltava.ua

Час роботи: пн. — пт. 08.00—17.00, вт., чт. 11.00—18.00

Директор: Білоус Ганна Петрівна

Державний архів Рівненської області

Адреса: 33014, м. Рівне, вул. С. Бандери, 26-а (корпус 1), 33028, м. Рівне, вул. Кавказька, 8 (корпус 2)

Тел.: (0362) 23-42-61, 22-34-15 (корпус 1), (0362) 69-53-23 (корпус 2)

Стіл довідок: (0362) 23-30-04

E-mail: dar@icc.rv.ua

Веб-сайт: archiv.rv.ua

Час роботи: пн. — чт. 09.00—18.15, пт. 09.00—17.00,

обідня перерва 13.00—14.00,

остання п'ятниця місяця — санітарний день

Директор: Григорук Микола Іванович

Державний архів Сумської області

Адреса: 40030, м. Суми, вул. Садова, 49 (корпус 1),

вул. Горького, 21/1 (корпус 2)

Тел.: (0542) 22-51-55, 22-53-52, 27-60-49, 22-55-52

Факс: (0542) 22-07-90

E-mail: archives-sumy@ukr.net

Веб-сайт: daso.sumy.ua

Час роботи архіву: пн. — пт. 08.00—17.00

Час роботи читального залу: пн. — чт. з 09.00 до 16.00

Директор: Артюх Володимир Васильович

Державний архів Тернопільської області

Адреса: 46001, м. Тернопіль, вул. Сагайдачного, 14

Тел.: (0352) 52-26-18, 52-24-40

Факс: (0352) 52-26-18

E-mail: dato@ukrpost.ua

Веб-сайт: dato.te.ua

Час роботи архіву: пн. — пт. 08.00—17.15, пт. 08.00—16.00

Час роботи читального залу: пн. — чт. 08.30—16.45,

обідня перерва 12.45—14.00, пт. — санітарний день

Директор: Гумен Юрій Євгенович

Державний архів Харківської області

Адреса: 61002, м. Харків, пр. Московський, 7 (корпус 1),

вул. Мироносицька, 41 (корпус 2)

Тел.: (057) 700-53-41

Тел./факс: (057) 715-73-80

E-mail: dafo_archiv@ukr.net

Веб-сайт: archives.kharkov.ua

Час роботи архіву: пн. — пт. 08.30—17.00

Час роботи читального залу: пн. — пт. 08.30—17.00

(друга та остання пт. — санітарний день)

Директор: Момот Людмила Михайлівна

Державний архів Херсонської області

Адреса: 73000, м. Херсон, вул. Радянська, 3

Тел.: (0552) 22-57-33, 22-43-74

Тел./факс: (0552) 22-58-95

E-mail: daxo@ukrpost.net

Веб-сайт: kherson.archives.gov.ua

Час роботи: пн. — пт. 08.00—17.00

Директор: Боровик Віктор Федорович

Державний архів Хмельницької області

Адреса: 29000, м. Хмельницький, вул. Грушевського, 99,

(корпус 1); вул. Театральна, 4 (корпус 2)

Тел.: (0382) 76-47-39, 79-73-56, 79-55-52, 79-72-96

E-mail: inf_dahmo@hm.ukrtel.net

Веб-сайт: dahmo.gov.ua

Час роботи архіву: пн. — чт. 09.00—18.15; пт. 09.00—17.00

Час роботи читального залу: пн. — чт. 09.00—17.00

Директор: Байдич Володимир Григорович

Державний архів Черкаської області

Адреса: 18015, м. Черкаси, вул. Благовісна, 244-а

Тел./факс: (0472) 37-30-26, 37-53-28

Стіл довідок: (0472) 45 50 29

E-mail: archives@ic.ck.ua

Веб-сайт: ck.archives.gov.ua

Прийом заяв та видача архівних довідок пн., вт., чт. 09.00—18.00,

обідня перерва 13.00—14.00

Час роботи архіву: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—17.00

Час роботи читального залу: пн. — чт. 09.30—17.30

Директор: Клименко Тетяна Анатоліївна

Державний архів Чернівецької області

Адреса: 58029, м. Чернівці, вул. Стасюка, 20-а (корпус 1); 58009,

м. Чернівці, пров. Текстильників, 1 (корпус 2)

Тел.: (0372) 57-86-54, 57-86-55, 57-36-77, 57-37-46, (03722) 3-11-70,

3-32-14 (корпус 1), (0372) 545-001, 544-999, 544-998 (корпус 2)

Факс: (03722) 3-20-31

E-mail: chernivtsiarhiv@gmail.com

Веб-сайт: cv.archives.gov.ua

Час роботи архіву: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—16.45;

обідня перерва 13.00—13.45

Читальні зали: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—16.00,

остання робоча п'ятниця місяця — санітарний день
Директор: Жмундуляк Дмитро Дмитрович

Державний архів Чернігівської області

Адреса: 14000, м. Чернігів, вул. Мстиславська, 2 (корпус 1);
вул. П'ятницька, 52 (корпус 2)
Тел.: (0462) 608-581, 608-611, 608-628 (корпус 1); (0462) 699-568
(корпус 2)

Факс: (0462) 608-611 (корпус 1), 699-553 (корпус 2)

E-mail: snarch@mail.cn.ua

Веб-сайт: chernihiv-arhiv.gov.ua

Час роботи архіву: пн. — чт. 08.00—17.00, пт. 08.00—16.00,
обідня перерва 13.00—13.48,

Час роботи читального залу: пн. — пт. 09.00—18.00, остання
п'ятниця місяця — санітарний день. Про приїзд для роботи в
читальному залі слід повідомити завчасно за тел. (0462) 608-712
(відділ використання інформації документів), (0462) 608 628.

Прийом заяв та видача архівних довідок вт., чт. 08.00—17.00,
обідня перерва 13.00—13.48

Директор: Воробей Раїса Борисівна

Державний архів міста Києва

Адреса: 04060, м. Київ, вул. О. Теліги, 23

Тел.: (044) 440-54-16, 440-63-50

Факс: (044) 440-43-18

E-mail: kiev-arhiv@voliacable.com, info@kiev-arhiv.gov.ua

Веб-сайт: kiev-arhiv.gov.ua

Час роботи архіву: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—16.45

Час роботи читального залу: пн, ср. 10.00—17.45, пт. 10.00—16.00,
друга та четверта субота місяця 10.00—15.00, обідня перерва
13.00—14.00.

Директор: Купченко Віра Петрівна

Державний архів м. Севастополя

Адреса: 99059, м. Севастополь, пр. Героїв Сталінграда, 64

Тел.: (0692) 41-66-45, 41-67-25

Факс: (0692) 41-66-45, 41-64-47

E-mail: arhivsev@ukrpost.net

Веб-сайт: gosarhiv.sev.net.ua

Час роботи архіву: пн. — пт. 09.00—18.00

Час роботи читального залу: пн. — пт. 09.00—16.30

Директор: Кузнецова Тетяна Олександрівна

6.3. ІНШІ УСТАНОВИ УКРАЇНИ, ДЕ МОЖНА ЗНАЙТИ НЕОБХІДНУ ІНФОРМАЦІЮ

Служба розшуку Товариства Червоного Хреста України

Адреса: 01004, м. Київ, вул. Пушкінська, 30

Тел.: (044) 235-10-96, 226-34-38

Завідувачка відділом: Царюк Ірина Юріївна

E-mail: rfl@redcross.org.ua, tsredcro@carrier.kiev.ua

Веб-сайт: redcross.org.ua

Коментар: пошук осіб, які народилися або виховувалися в дитячих будинках; пошук людини, яка пропала безвісти

Центр досліджень визвольного руху (ЦДВР)

Адреса: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4/501

Тел./факс: (032) 247-45-22

E-mail: history@cdvr.org.ua

Веб-сайт: cdvr.org.ua

Коментар: наявність власного архіву дозволяє проводити пошук інформації про осіб, які перебували в Організації Українських Націоналістів та в лавах Української Повстанської Армії

Український інститут національної пам'яті

Адреса: 01021, м. Київ, вул. Липська, 16

Тел.: (044) 253-15-63

Факс: 254-05-85

E-mail: uinp@memory.gov.ua

Веб-сайт: www.memory.gov.ua

Коментар: інформація про жертви Голодомору 1932—1933 років в Україні та жертви політичних репресій радянського режиму

Товариство Меморіал ім. В. Стуса

Адреса: 03040 м. Київ, вул. М. Стельмаха, 6-А

Тел./факс (044) 258-00-71

E-mail: UkrMemorial@gmail.com

Веб-сайт: memorial.kiev.ua

Коментар: інформація про комуністичні репресії в Україні та осіб, які були ув'язнені в таборах на Соловках

Редакція «Реабілітовані історією»

Адреса: 01001, Київ-1, вул. Михайла Грушевського, 4, к. 211-212

Тел./факс: (044) 279-13-88

Веб-сайт: www.reabit.org.ua

Коментар: наявність баз даних дозволяє проводити пошук жертв політичних репресій радянської доби в Україні

6.4. АРХІВНІ УСТАНОВИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Федеральная архивная служба России (Росархив)

Федеральна архівна служба Росії (Росархів)

Адрес: 103132, РФ, г. Москва, ул. Ильинка, 12

Тел.: 007 (495) 606-35-31, 606-49-45

Факс: 007 (495) 606-55-87

E-mail: rosarhiv@archives.ru

Веб-сайт: archives.ru

Время работы: пн. — чт. 09.00—18.00, пт. 09.00—16.45

Руководитель: Артизов Андрей Николаевич

Коментар: федеральний орган виконавчої влади, що здійснює функції з надання державних послуг, управління федеральним майном у галузі архівної справи

Российский государственный военный архив (РГВА)

Російський державний військовий архів (РДВА)

Адрес: 125212, РФ, г. Москва, ул. Адмирала Макарова, 29

Тел.: 007 (495) 159-80-91, 159-85-23 (читальный зал)

Факс: 007 (495) 159-85-04, 159-80-91

E-mail: rgvarchive@stream.ru

Страница на портале «Архивы России»: www.rusarchives.ru/federal/rgva/index.shtml

Время работы читального зала: пн. — чт. 10.00—17.00,
пт. 10.00—16.00

Первый рабочий день каждого месяца — санитарный

Директор: Кузеленков Владимир Николаевич

Коментар: в архіві зберігаються документи збройних сил СССР від 1917 до 1941 р.

Центральный архив Министерства обороны РФ (ЦАМО РФ)

Центральний архів Міністерства оборони РФ (ЦАМО РФ)

Адрес: 142100, РФ, Московская область, г. Подольск, ул. Кирова, 74

Тел.: 007 (4967) 15-90-05, 15-90-33, 63-77-07, 52-76-68 (читальный зал)

E-mail: отсутствует

Веб-сайт: archive.mil.ru/

Начальник: Пермяков Игорь Альбертович

Время работы читального зала: пн. — чт. 09.00—17.00, пт. 8.30—15.45

Коментар: в архіві зберігаються документи Збройних Сил Радянського Союзу від 1941 р. до теперішнього часу

**Главный информационно-аналитический центр МВД РФ
(ГИАЦ ВД РФ)**

Головний інформаційно-аналітичний центр МВС РФ (ГІАЦ МВС РФ)

Адрес: 117418, РФ, г. Москва, ул. Новочеремушкинская, 67

Тел.: 007 (495) 332-31-77, 332-31-72

E-mail: отсутствует

Страница на веб-сайте Министерства внутренних дел Российской Федерации: www.mvd.ru/mvd/structure/unit/information/

Начальник: Мартынов Евгений Владимирович

Коментар: у центрі зберігається інформація про громадян колишнього ССРСР, які відбували покарання в місцях позбавлення волі

**Управление регистрации и архивных фондов Федеральной
службы безопасности РФ (УРАФ ФСБ РФ)**

**Управління реєстрації і архівних фондів Федеральної служби
безпеки Російської Федерації (УРАФ ФСБ РФ):**

101000, РФ, г. Москва, ул. Большая Лубянка, 2

Тел.: 007 (495) 914-92-28

Факс: 007 (495) 975-24-70

E-mail и веб-сайт: отсутствуют

Начальник: Христофоров Василий Степанович

Коментар: архівні кримінальні справи на репресованих осіб, які розглядалися центральним апаратом КГБ ССРСР чи МВД ССРСР; оригінали документів про карально-репресивну машину ССРСР

**Управление Федеральной службы безопасности России по Ом-
ской области**

Управління Федеральної служби безпеки Росії в Омській області

644099, РФ, г. Омск, ул. Ленина, 2

Тел.: 007 (3812) 233-000

E-mail: omsk@fsb.ru

Коментар: обліково-перевірні та фільтраційні справи на осіб, які були депортовані на примусові роботи в Німеччину, а також колишніх радянських військовополонених

**Бази даних, електронні
копії документів та інша
довідкова інформація
в мережі Інтернет,
що стосується
діяльності комуністичної
репресивної системи**

У цьому розділі подаємо посилання на окремі веб-сайти та Інтернет-сторінки, де розміщено узагальнені бази даних, електронні копії архівних документів і виставки, що стосуються діяльності комуністичних спецслужб. Цей перелік не претендує на вичерпність і має на меті лише допомогти зорієнтуватись у величезному масиві інформації про політичні репресії, та, можливо, скоротить час та ресурси, затрачені на її пошук.

БАЗИ ДАНИХ НА РЕПРЕСОВАНИХ ОСІБ

Україна

Загальнонаціональні

www.memory.gov.ua — офіційний веб-сайт Українського інституту національної пам'яті містить в електронному вигляді Національні та регіональні томи Книги пам'яті жертв Голодомору 1932—1933 років в Україні, геоінформаційну систему «Голодомор 1932—1933 років в Україні», документи карально-репресивної системи ССРСР.

www.reabit.org.ua — інтернет-проект «Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні», де можна скачати книги з серії «Реабілітовані історією» кожної області (в яких вказана інформація про реабілітованих осіб) та пошукати родичів в Національному банку репресованих.

www.ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=71713 — адреса розділу сайту Служби безпеки України, де містяться відомості про репресованих українців, які відбували покарання у спецтаборах Казахстану «Степлаг» та «Карлаг», а також по областях, отримані з Державного комітету національної безпеки Республіки Казахстан.

ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=87291&cat_id=87290 — адреса розділу сайту Служби безпеки України, де містяться матеріали про репресованих представників кримськотатарського народу.

Регіональні

poltava-repres.narod.ru/ — сайт, присвячений пам'яті жертв терору та Голодомору на Полтавщині. Містить списки реабілітованих жертв комуністичного терору та загиблих внаслідок Голодомору 1932—1933 рр.

poshuk.lviv.ua — сайті товариства «Пошук» (Львів). Тут вміщено списки жертв терору (розстріляних НКВД в 1941 р., ув'язнених в'язниці №4 м. Львова, розстріляних у зв'язку з початком війни, жертв Золочівської тюрми (Львівська № 3) НКВД, політв'язнів Львівської області за 1944—1954 рр., політв'язнів, які поховані на кладовищі у селищі Абезь Республіки Комі 1941—1959 рр. (780 осіб), документи карально-репресивної системи ССРСР, свідчення, фільми наживо.

daso.sumy.ua/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=4&Itemid=80 — розділ офіційного веб-сайту Державного архіву Сумської області. Тут представлені документи та свідчення про Голодомор 1932—1933 рр., наводяться списки осіб, які були заарештовані за т.зв. «антинародну» діяльність, дані про діяльність ОУН-УПА на Сумщині.

www.davio.com.ua/upload/spisok_represovanih_osib.pdf — адреса списку репресованих громадян, архівно-слідчі справи на яких зберігаються в Державному архіві Вінницької області.

arhiv.lg.ua/?i=norm_baza — адреса сайту Державного архіву Луганської області. Тут можна ознайомитися з книгою «Голодомор на Луганщині 1932—1933 рр.», де містяться світлини, покажчики, документи місцевих, центральних, партійних, радянських органів ССРСР та УСРР.

www.memory.gov.ua/ua/publication/content/1497.htm — адреса сайту, де розміщено списки мешканців Тернопільської області, які були арештовані НКВД, перебували в Чортківській в'язниці і розстріляні в липні 1941 р.

Росія

lists.memo.ru/ — адреса єдиної база даних репресованих осіб «Жертви політичного терору в СРСР», де міститься інформація про понад 2 боо 000 репресованих громадян колишнього Радянського Союзу.

stalin.memo.ru/index.htm — адреса, за якою розміщено перелік понад 45 тисяч імен засуджених за особистою санкцією Й. Сталіна і його найближчих соратників по Політбюро ЦК ВКП (б) до різних карних заходів, т. зв. «сталінські списки».

www.solovki.ca/passional/passional_880x400.php — розділ сайту, де міститься список осіб, які відбували покарання на Соловках.

www.memo.ru/library/bkmemory/list.htm — перелік книг про репресованих, що видані в країнах колишнього Радянського Союзу.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОДОМОР 1932—1933 РОКІВ

Загальнонаціональні бази даних

www.holodomor33.org.ua — сайт, створений в рамках міжнародного проекту «Україна пам'ятає — світ визнає». На ньому можна знайти інформацію про заходи вшанування жертв Голодомору, свідчення очевидців тощо.

holodomor.history-lessons.eu — сайт створений в рамках благодійної програми «Уроки історії». Тут можна знайти свідчення очевидців, а також інформацію про наукові конференції, виставки тощо.

www.holodomor.org — один з перших українських сайтів про Голодомор, де розміщені статті та спогади очевидців українською та англійською мовами.

www.archives.gov.ua/Sections/Famine — спеціальний розділ офіційного сайту Державної архівної служби України про Голодомор 1932—1933 рр., що містить електронний архів видань, кіно-, фотодокументів, виставок, свідчень очевидців.

www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=49757&cat_id=53076 — колекція документів Галузевого державного архіву Служби безпеки України на офіційному сайті СБУ.

Регіональні

www.golodomor.kharkov.ua — Голодомор 1932—1933 рр., Харківська область.

arch.rbone.ci.net.ua/expos/temat/golod.htm — он-лайн виставка «Голодомор 1932—1933 рр. на Чернігівщині мовою документів» на сайті Державного архіву Чернігівської області.

www.oda.ck.ua/index.php?lng=ukr&section=7&article=254 — розділ «Голодомор 1932—1933 рр. на Черкащині» на сайті Черкаської обласної державної адміністрації, де можна знайти архівні матеріали, спогади очевидців, перелік населених пунктів, що постраждали від Голодомору 1932—1933 рр.

golodomor.kmv.gov.ua — на офіційному веб-порталі сайті Київської міської державної адміністрації можна переглянути флеш-виставку «Ми звинувачуємо! Голодомор 1932—1933 років — геноцид українського народу», документи та свідчення очевидців, фільми.

Англійською мовою

faminegenocide.com — сайт, де представлено офіційні документи: британські дипломатичні звіти про Голод в Україні (1933), публікації кореспондента газети «New York Times» Уолтера Дюранті про ситуацію на Північному Кавказі і Україні (1933), фотодокументи, опубліковані газетою «Chicago American» (1935), висновки Комісії Конгресу США з Голоду в Україні (1988), матеріали Міжнародної комісії розслідування Голоду в Україні 1932—1933 рр. (Брюссель, Нью-Йорк; 1988; Стокгольм, 1990), матеріали Комісії Державного Департаменту США (Вашингтон, 1987—1988, 1990), спогади очевидців.

www.ucrdc.org/Archives.html — сайт, де розміщено архівну колекцію Українсько-Канадського дослідчого та документаційного центру (УКДДЦ) понад 800 аудіо- і відеоінтерв'ю англійською та українською мовами, в тому числі — аудіозаписи свідчень очевидців Голодомору, записаних 1981—1988 рр. і опублікованих Комісією Державного Департаменту США з Голодомору в Україні.

www.artukraine.com/index.php?do=cat&category=genocide — каталог мистецьких ресурсів та інтернет-галерея Голодомору у творах мистецтва ХХ ст.

www.loc.gov/exhibits/archives/ukra.html — фрагмент інтернет-виставки документів з радянських архівів, Бібліотека Конгресу США.

www.colley.co.uk/garethjones/soviet_articles/gareth_jones_diary.htm — нотатки з щоденника Гарета Джонса про Голод в Радянській Україні, березень 1933.

www.shevchenko.org/famine/index.htm — Голод в Україні. 1932—1933: Анотована бібліографія.

ВИСТАВКИ

memorial.kiev.ua/expo — он-лайн виставка «Хроніка комуністичної інквізиції».

www.narodnaviyuna.org.ua — он-лайн виставка «Народна війна 1917—1932».

www.radiosvoboda.org/photogallery/1362.html — он-лайн виставка «Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932—1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД».

holodomor.history-lessons.eu/2011/04/17/ex1_exec_by_hung/?gallery=%22%22 — он-лайн виставка «Страчені голодом: невідомий геноцид українців».

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КОМУНІСТИЧНИЙ ТОТАЛІТАРНИЙ РЕЖИМ

www.archives.gov.ua/News/Totalytaryzm.php — спеціальний розділ офіційного сайту Державної архівної служби України про тоталітаризм в Україні, де викладені офіційні документи з різних архівів України, радянські агітаційні плакати, документальні свідчення тощо.

www2.memo.ru/s/2.html — розділ сайту Міжнародного історико-просвітницького правозахисного і благодійного товариства «Меморіал» «СРСР. Історія репресій: 1917—1991 роки», де можна знайти інформацію про жертв політичних репресій в ССРСР; матеріали з історії «Великого терору», примусових депортацій, репресій проти окремих соціальних груп та національностей; про історію органів держбезпеки ССРСР, створення та функціонування тюрем і концентраційних таборів; спогади учасників та очевидців.

memo.ru/history/NKVD/GULAG/index.htm — довідник про систему виправно-трудова таборів в ССРСР (карти, структура, керівники).

www.gulagmuseum.org — Віртуальний музей ГУЛАГа, де зібрані матеріальні свідчення епохи радянського терору, експонати, документи, фотографії, інформація про місця масових поховань жертв терору, тюремні та табірні цвинтарі, місця розстрілів і таємних поховань тощо.

www.solovki.ca — сайт присвячений Соловецькому табору Особливого призначення (рос. СЛОН).

gulaghistory.org — англомовний сайт, присвячений історії ГУЛАГу.

www.kgbdocuments.eu — сайт містить електронні копії документів КГБ з архівів країн Прибалтики.

**Офіційні інституції
країн Східної Європи,
які займаються
збереженням та вивченням
документів комуністичних
спецслужб**

Болгарія

Комісія з відкриття документів і оголошення про належність болгарських громадян до державної безпеки і розвідувальної служби Болгарської народної армії

Комисия за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия

ул. Врабча, 1

София 1000

България

Tel. +359 (2) 800 45 06

Fax +359 (2) 800 45 00

info@comdos.bg

www.comdos.bg

Естонія

Естонський інститут історичної пам'яті

Eesti Mälu Instituut (Estonian Institute of Historical Memory)

Tõnismägi 16

10119 Tallinn

Estonia

Tel. +372 648 4962

info@mnemosyne.ee

www.mnemosyne.ee

Латвія

Латвійське товариство вивчення окупації

Latvijas Okupācijas izpētes biedrība

Akadēmijas laukums 1-701

Rīga, LV-1050

Latvia

Tel. +371 29199400, +371 2952193, +371 29128356, +371 67431524

loib@inbox.lv

www.loib.lv

Литва

Центр дослідження геноциду та резистансу жителів Литви

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras

Didžioji g. 17/1

LT-01128 Vilnius

Lietuva

Tel. +370 5 231-41-39

Fax +370 5 279-10-33

admin@genocid.lt

www.genocid.lt

Міжнародна комісія з оцінки злочинів нацистського та радянського окупаційних режимів

Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti

Gedimino pr. 11

LT-01103 Vilnius

Lietuva

Tel. +370 5 266 38 04

Fax +370 5 266 38 05

komisija@lr.lt

www.komisija.lt

Німеччина

Федеральний уповноважений із документів служби державної безпеки колишньої НДР

Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (BStU)

Karl-Liebknecht-Straße 31/33

10178 Berlin

Postal address: BStU, 10106 Berlin

Tel. +49 (30) 2324-50

Fax + 49 (30) 2324-7799

post@bstu.bund.de

www.bstu.bund.de

Адреси місцевих відділень:

Відділення у м. Хемніц

Jagdschänkenstraße 52
09117 Chemnitz
Tel. + 49 (371) 8082-0
Fax + 49 (371) 8082-3719

Відділення у м. Дрезден

Riesaer Straße 7
01129 Dresden
Tel. + 49 (351) 2508-0
Fax + 49 (351) 2508-3419

Відділення у м. Ерфурт

Petersberg Haus 19
99084 Erfurt
Tel. + 49 (361) 5519-0
Fax + 49 (361) 5519-4719

Відділення у м. Франкфурт-на-Одері

Fürstenwalder Poststraße 87
15234 Frankfurt
Tel. + 49 (335) 6068 + 0
Fax + 49 (335) 6068-2419

Відділення у м. Гера

Hermann-Drechsler-Straße 1, Haus 3
07548 Gera
Tel. + 49 (365) 5518-0
Fax + 49 (365) 5518-4219

Відділення у м. Галле

Blücherstraße 2
06122 Halle (Saale)
Tel. +49 (345) 6141-0
Fax +49 (345) 6141-2719

Відділення у м. Лейпциг

Dittrichring 24
04109 Leipzig

Tel. +49 (341) 2247-0
Fax +49 (341) 2247-3219

Відділення у м. Магдебург

Georg-Kaiser-Straße 4
39116 Magdeburg
Tel. +49 (391) 6271-0
Fax +49 (391) 6271-2219

Відділення у м. Нойбранденбург

Neustrelitzer Straße 120
17033 Neubrandenburg
Tel. +49 (395) 7774-0
Fax +49 (395) 7774-1619

Відділення у м. Росток

Hohen Tannen 11
18196 Waldeck-Dummerstorf
Tel. +49 (38208) 826-0
Fax +49 (38208) 826-1219

Відділення у м. Шверін

19065 Görslow
Tel. +49 (3860) 503-0
Fax +49 (3860) 503-1419

Відділення у м. Зуль

Weidbergstraße 34
98527 Suhl
Tel. +49 (3681) 456-0
Fax +49 (3681) 456-4519

Польща

Інститут національної пам'яті

Instytut Pamięci Narodowej (IPN)

ul. Towarowa 28
00-839 Warszawa
Polska
Tel. +48 (22) 581 85 22, 581 85 23
sekretariat.ipn@ipn.gov.pl
www.ipn.gov.pl

Адреси місцевих відділень:

Відділення у м. Білосток

Warsztatowa 1a
15-637 Białystok
Tel. +48 (85) 664-57-01
Fax +48 (85) 664-57-00

Відділення у м. Гданськ

ul. Witomińska 19
81-311 Gdynia
Tel. +48 (58) 660-67-00
Fax +48 (58) 660-67-01

Відділення у м. Катовіце

ul. Kilińskiego 9
40-061 Katowice
Tel. +48 (32) 609-98-41, 609-98-43
Fax +48 (32) 609-98-42

Відділення у м. Краків

ul. Reformacka 3
31-012 Kraków
Tel. +48 (12) 421-19-61, 426-21-35
Fax +48 (12) 421-11-00

Відділення у м. Люблін

ul. Szewska 2
20-086 Lublin
Tel. +48 (81) 536-34-01
Fax +48 (81) 536-34-02

Румунія

Національна рада з вивчення архівів Securitate

Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS)

Strada Matei Basarab nr. 55-57, sector 3
030671, București
România
Tel. +40 374 189 167
office@cnsas.ro
www.cnsas.ro

***Институт досліджень злочинів комунізму і пам'яті про вигнання
The Institute for the Investigation of Communist Crimes and the
Memory of the Romanian Exile***

str. Alecu Russo, nr. 13-19, etaj 5, ap. 11, sector 2
București, România
Tel. +40 21 316 7565; +40 21 316 7557
Fax +40 21 316 7552
office@iiccmer.ro
www.crimelecomunismului.ro

Словаччина

Институт національної пам'яті

Ústav pamäti národa (UPN)

Námestie slobody 6
81783 Bratislava 15
Slovensko
Tel. +421 (2) 593 00 311
Fax +421 (2) 593 00 391
info@upn.gov.sk
www.upn.gov.sk

Словенія

Дослідницький центр національного примирення

Študijski center za narodno spravo (SCNR)

Tivolska 42
1000 Ljubljana
Slovenia
Tel. +386 (0)1 230 67 00
Fax +386 (0)1 230 67 10
info@scnr.si
www.scnr.si

Угорщина

Історичні архіви угорських органів державної безпеки

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Eötvös u. 7
1067 Budapest
Magyarország
Postal address: 1396 Budapest, PF. 367

Tel. +36 (1) 478-6020
Fax + 36 (1) 478-6036
info@abtl.hu
www.abtl.hu

Чеська Республіка

Институт дослідження тоталітарних режимів

Ústav pro studium totalitních režimů (USTR)

Siwiecová 2

130 00 Praha 3

Česká republika

Postal address: P.O.BOX 17, 110 06 Praha 1

Tel. +420 (221) 008 211, +420 (221) 008 212

info@ustrcr.cz

www.ustrcr.cz

**Список скорочень
державних архівних
установ та інших термінів,
які використовуються
в архівній справі**

Центральні державні архіви України:

ЦДАВО України — Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

ЦДАГО України — Центральний державний архів громадських об'єднань України

Місцеві державні архіви України:

Держархів АР Крим — Державний архів в Автономній Республіці Крим
Держархів Вінницької обл. / ДАВО — Державний архів Вінницької області

Держархів Волинської обл. / ДАВО — Державний архів Волинської області

Держархів Дніпропетровської обл. / ДАДО — Державний архів Дніпропетровської області

Держархів Донецької обл. / ДАДО — Державний архів Донецької області

Держархів Житомирської обл. / ДАЖО — Державний архів Житомирської області

Держархів Закарпатської обл. / ДАЗО — Державний архів Закарпатської області

Держархів Запорізької обл. / ДАЗО — Державний архів Запорізької області

Держархів Івано-Франківської обл. / ДАІФО — Державний архів Івано-Франківської області

Держархів Київської обл. / ДАКО — Державний архів Київської області

Держархів Кіровоградської обл. / ДАКО — Державний архів Кіровоградської області

Держархів Луганської обл. / ДАЛО — Державний архів Луганської області

Держархів Львівської обл. / ДАЛО — Державний архів Львівської області

Держархів Миколаївської обл. / ДАМО — Державний архів Миколаївської області

Держархів Одеської обл. / ДАОО — Державний архів Одеської області

Держархів Полтавської обл. / ДАПО — Державний архів Полтавської області

Держархів Рівненської обл. / ДАРО — Державний архів Рівненської області

Держархів Сумської обл. / ДАСО — Державний архів Сумської області

Держархів Тернопільської обл. / ДАТО — Державний архів Тернопільської області

Держархів Харківської обл. / ДАХО — Державний архів Харківської області

Держархів Херсонської обл. / ДАХО — Державний архів Херсонської області

Держархів Хмельницької обл. / ДАХО — Державний архів Хмельницької області

Держархів Черкаської обл. / ДАЧО — Державний архів Черкаської області

Держархів Чернівецької обл. / ДАЧО — Державний архів Чернівецької області

Держархів Чернігівської обл. / ДАЧО — Державний архів Чернігівської області

Держархів м. Києва — Державний архів міста Києва

Держархів м. Севастополя — Державний архів міста Севастополя

Галузеві державні архіви України:

ГДА МО України / ГДА МОУ — Галузевий державний архів Міністерства оборони України

ГДА СБ України / ГДА СБУ — Галузевий державний архів Служби безпеки України

ГДА МВС України / ГДА МВСУ — Галузевий державний архів Міністерства внутрішніх справ України

ГДА СЗР України / ГДА СЗРУ — Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України

Архівні установи Російської Федерації:

Росархів — Федеральна архівна служба Росії

РГВА — Російський державний військовий архів

ЦАМО РФ — Центральний архів Міністерства оборони РФ

ГИАЦ МВД РФ — Головний інформаційно-аналітичний центр МВС РФ

УРАФ ФСБ РФ — Управління реєстрації і архівних фондів Федеральної служби безпеки Російської Федерації

Скорочення:

ас — архівна справа

асс — архівна слідча справа

акс — архівна кримінальна справа

НАФ — Національний архівний фонд

Додатки

Додаток 1.
Конституція України
Витяги

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати, поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 40. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Додаток 2.
Закон України
«Про Національний архівний фонд та архівні установи»
Витяги

Розділ V

ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ

Стаття 15. Доступ до документів Національного архівного фонду

Документи Національного архівного фонду і довідковий апарат до них надаються у користування в архівних установах з часу їх надходження на зберігання, а в приватних архівних зібраннях — відповідно до рішення їх власників.

Держава заохочує власників приватних архівних зібрань до розширення доступу до документів Національного архівного фонду, сприяє публікації та експонуванню цих документів на виставках і створенню до них загальнодоступного довідкового апарату.

Забороняється відносити до державної або іншої передбаченої законами України таємниці інформацію про місця зберігання документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, а також створювати таємні архіви для зберігання таких документів.

Громадяни України мають право користуватися документами Національного архівного фонду або їх копіями на підставі особистої заяви і документа, що посвідчує особу. Особи, які користуються документами Національного архівного фонду за службовим завданням, подають документ, що підтверджує їх повноваження.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами доступу до документів Національного архівного фонду, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України.

Забороняється вимагати від користувачів надання документів, не передбачених цим Законом.

Про відмову в доступі до документів Національного архівного фонду користувачеві повідомляється письмово із зазначенням вичерпних підстав відмови.

Стаття 16. Обмеження доступу до документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам

Архівні установи мають право обмежити доступ до документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, на строк до одного року в зв'язку з їх науково-технічним опрацюванням, перевіркою наявності та стану або реставрацією. У разі проведення великого обсягу зазначених робіт строк обмеження може бути продовжений з дозволу центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства, але не більше ніж на один рік.

Архівні установи мають право відмовити в доступі до документів Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, неповнолітнім, особам, визнаним судом недієздатними, та особам, які грубо порушували порядок користування архівними документами.

В інтересах охорони інформації, віднесеної до державної або іншої передбаченої законом таємниці, що міститься в документах Національного архівного фонду, доступ до цих документів обмежується відповідно до закону до моменту скасування рішення про віднесення інформації до державної або іншої таємниці.

Доступ до документів Національного архівного фонду, що містять конфіденційну інформацію про особу, а також створюють загрозу для життя чи недоторканності житла громадян, обмежується на 75 років від часу створення цих документів, якщо інше не передбачено законом. Раніше зазначеного строку доступ здійснюється з дозволу громадянина, права та законні інтереси якого можуть бути порушені, а в разі його смерті — з дозволу спадкоємців.

У разі передачі за договором до державних архівних установ, архівних відділів міських рад документів Національного архівного фонду, що не належали державі, територіальним громадам, умови подальшого користування ними визначаються з колишніми власниками зазначеним договором. Зазначений порядок може бути встановлено також у випадках передачі документів на зберігання без зміни права власності на них.

Стаття 18. Форми використання відомостей, що містяться в документах Національного архівного фонду

Архівні установи у порядку, визначеному законодавством, надають документи Національного архівного фонду для користування фізичним та юридичним особам, створюють для цього відповідний довідко-

вий апарат; видають архівні довідки, копії документів та іншим шляхом задовольняють запити фізичних і юридичних осіб; повідомляють про документи, в яких містяться відомості, що можуть бути використані органами державної влади і органами місцевого самоврядування та іншими заінтересованими сторонами; публікують, експонують та в іншій формі популяризують архівні документи, а також виконують інші функції, спрямовані на ефективне використання відомостей, що містяться в документах Національного архівного фонду.

Стаття 19. Порядок користування документами Національного архівного фонду

Порядок користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, визначається центральним органом виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства.

Порядок користування документами Національного архівного фонду, що належать іншим власникам, встановлюється власником або уповноваженою ним особою з урахуванням рекомендацій центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства.

Стаття 20. Права користувачів документами Національного архівного фонду

Користувачі документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, мають право:

- 1) користуватися в читальному залі архівної установи копіями документів з фондів користування, а у разі їх відсутності — оригіналами, якщо доступ до них не обмежено на підставах, визначених законом, а також відповідно до закону користуватися документами обмеженого доступу;
- 2) отримувати від архівних установ довідки про відомості, що містяться в документах, доступ до яких не обмежено на підставах, визначених законом;
- 3) за письмовою згодою архівних установ отримувати документи або їх копії в тимчасове користування поза архівними установами;
- 4) користуватися довідковим апаратом до документів, а за згодою архівних установ — і обліковими документами;
- 5) виготовляти, у тому числі за допомогою технічних засобів, або отримувати від архівних установ копії документів і витяги з них, якщо це не загрожує стану документів та не порушує авторські та суміжні

права, а також вимагати, щоб ці копії або витяги були засвідчені архівною установою;

б) публікувати, оголошувати, цитувати та іншим чином відтворювати зміст архівних документів з посиланням на місце їх зберігання і з дотриманням умов, передбачених законодавством.

У разі виявлення в архівних документах недостовірних відомостей про особу, будь-яка фізична особа має право вимагати від архівної установи долучення до цих документів письмового обґрунтованого спростування чи доповнення зазначених відомостей. {Статтю 20 доповнено частиною згідно із Законом № 534-V (534-16) від 22.12.2006}

Права користувачів документами Національного архівного фонду, що належать іншим власникам, визначаються власником документів з урахуванням рекомендацій центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства.

Дії посадових осіб архівних установ, що перешкоджають реалізації законних прав користувачів документами Національного архівного фонду, можуть бути оскаржені в порядку підлеглості або у судовому порядку.

Стаття 21. Обов'язки користувачів документами Національного архівного фонду

Користувачі документами Національного архівного фонду зобов'язані:

1) дотримуватися встановленого відповідно до законодавства порядку користування документами, своєчасно виконувати законні вимоги працівників архівної установи;

2) забезпечувати збереженість і вчасне повернення документів, наданих їм у користування;

3) негайно інформувати архівну установу про виявлені випадки пошкодження чи недостачі документів;

4) не допускати перекручення або фальсифікації використаних відомостей, що містяться в архівних документах;

5) завчасно інформувати власника документів або уповноважену ним архівну установу про наміри використання відомостей, що містяться в архівних документах, з комерційною метою;

б) виконувати зобов'язання, передбачені угодами, укладеними користувачем з власником документів або уповноваженою власником юридичною чи фізичною особою;

7) відповідно до закону чи умов договору відшкодувати завдані ними збитки архівним установам.

Стаття 42. Відповідальність за порушення законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи

Працівники архівних установ, користувачі архівними документами, в тому числі документами Національного архівного фонду, інші особи, винні у недбалому зберіганні, псуванні, незаконному знищенні, підробленні, приховуванні, розкраданні, незаконному вивезенні за межі України або незаконній передачі іншій особі архівних документів, а також у порушенні порядку щодо доступу до зазначених документів та інших порушеннях законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи, несуть відповідальність згідно з законом.

Додаток 3.

Закон України «Про інформацію»

Витяги

Стаття 5. Право на інформацію

1. Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Стаття 11. Інформація про фізичну особу

1. Інформація про фізичну особу (персональні дані) — відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

2. Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законом.

Стаття 20. Доступ до інформації

1. За порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

2. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом.

Стаття 21. Інформація з обмеженим доступом

1. Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація.

2. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом.

Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом.

3. Порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами.

4. До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

- 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
- 2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;
- 3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- 4) про факти порушення прав і свобод людини і громадянина;
- 5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;
- 6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 29. Поширення суспільно необхідної інформації

1. Інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

2. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

Додаток 4.

Закон України «Про звернення громадян»

Витяги

Стаття 1. Звернення громадян

Громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Військовослужбовці, працівники органів внутрішніх справ і державної безпеки, а також особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України мають право подавати звернення, які не стосуються їх службової діяльності.

{Частина друга статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1254-VI (1254-17) від 14.04.2009}

Особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами.

Стаття 5. Вимоги до звернення

Звернення адресуються органам державної влади і місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форм власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань.

У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги.

Звернення може бути усним (викладеним громадянином і записаним посадовою особою на особистому прийомі) чи письмовим, надісланим поштою або переданим громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, якщо ці повноваження оформлені відповідно до чинного законодавства.

Звернення може бути подано як окремою особою (індивідуальне), так і групою осіб (колективне).

Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати.

Звернення, оформлене без дотримання цих вимог, повертається заявникові з відповідними роз'ясненнями не пізніше як через десять днів від дня його надходження, крім випадків, передбачених частиною першою статті 7 цього Закону.

Стаття 7. Заборона відмови в прийнятті та розгляді звернення

Звернення, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду.

Забороняється відмова в прийнятті та розгляді звернення з посиланням на політичні погляди, партійну належність, стать, вік, віросповідання, національність громадянина, незнання мови звернення.

Якщо питання, порушені в одержаному органом державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, об'єднаннями громадян або посадовими особами зверненні, не входять до їх повноважень, воно в термін не більше п'яти днів пересилається ними за належністю відповідному органу чи посадовій особі, про що повідомляється громадянину, який подав звернення. У разі якщо звернення не містить даних, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення органом чи посадовою особою, воно в той же термін повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями.

Забороняється направляти скарги громадян для розгляду тим органам або посадовим особам, дії чи рішення яких оскаржуються.

Стаття 8. Звернення, які не підлягають розгляду та вирішенню

Письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає.

Не розглядаються повторні звернення одним і тим же органом від одного і того ж громадянина з одного і того ж питання, якщо перше вирішено по суті, а також ті звернення, терміни розгляду яких передбачено статтею 17 цього Закону, та звернення осіб, визнаних судом недієздатними.

Рішення про припинення розгляду такого звернення приймає керівник органу, про що повідомляється особі, яка подала звернення.

Стаття 20. Термін розгляду звернень громадян

Звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, — невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів.

На обґрунтовану письмову вимогу громадянина термін розгляду може бути скорочено від встановленого цією статтею терміну.

Звернення громадян, які мають встановлені законодавством пільги, розглядаються у першочерговому порядку.

Стаття 21. Безоплатність розгляду звернення

Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадові особи розглядають звернення громадян, не стягуючи плати.

Додаток 5.

Кодекс етики архівістів

Прийнято XIII сесією Генеральної Асамблеї Міжнародної ради архівів (Пекін, 6 вересня 1996 р.)³³

ВСТУП

А. Кодекс етики архівістів покликаний встановити високі стандарти поведінки для професії архівіста. Він має знайомити осіб, які обрали професію архівіста, з цими стандартами, нагадувати досвідченим архівістам про їхні професійні обов'язки та утверджувати у суспільстві авторитет професії.

В. Термін «архівісти», використовуваний в цьому Кодексі, поширюється на всіх, хто займається контролем, опікою, зберіганням архівних документів та управлінням архівами.

С. Слід переконувати вищі органи та архівні служби обирати політику й практику, які б сприяли виконанню цього кодексу.

Д. Кодекс має на меті встановлення етичних норм, якими повинні керуватися архівісти, й не передбачає специфічних рішень щодо конкретних проблем.

Е. Принципи супроводжуються коментарями; принципи та коментарі в цілому складають Кодекс етики.

Ф. Впровадження Кодексу залежить від готовності архівних установ та професійних асоціацій його виконувати. Це може відбуватися у формі підвищення кваліфікації, створення механізму для прийняття рішень у разі сумнівів, для розслідування неетичної поведінки і, за умови доцільності, – для застосування санкцій.

КОДЕКС

1. Архівісти повинні захищати цілісність архівних документів і тим самим гарантувати, що вони залишатимуться й надалі надійними свідками минулого. Пріоритетним обов'язком архівістів є забезпечення цілісності документів, переданих під опіку й на зберігання. Під час виконання цього обов'язку вони повинні поважати законні, однак іноді суперечливі права та інтереси роботодавців, власників, суб'єктів і споживачів інформації, минуле, сучасне й майбутнє. Об'єктивність і неза-

---

³³ Джерело: офіційний веб-портал Державної архівної служби України (www.archives.gov.ua/International/Kodeks.pdf).

ангажованість архівістів є мірилом їхнього професіоналізму. Вони повинні протидіяти будь-якому тиску, спрямованому на маніпулювання відомостями з метою затаювання або викривлення фактів.

2. Архівісти повинні здійснювати експертизу цінності, відбір архівних документів і роботу з ними в історичному, правовому й адміністративному контексті, з урахуванням принципу походження документів, зберігаючи й оприлюднюючи справжні взаємозв'язки між документами. Архівісти мають діяти згідно з ustalеними принципами й практикою. Архівісти повинні виконувати свої обов'язки і функції відповідно до архівних принципів, які регулюють створення, функціонування та управління документами у діловодстві (у тому числі електронними та мультимедійними), відбір документів і комплектування ними архівів, охорону, зберігання й консервацію документів, їх систематизацію, описування, публікацію і надання у користування. Архівісти повинні проводити експертизу цінності документів неупереджено, спираючись під час прийняття рішень на досконале знання адміністративних вимог і політики комплектування своєї установи. Вони повинні систематизувати й описувати документи, відібрані для зберігання, відповідно до архівних принципів (а саме: принципу походження і принципу неділимості фонду) й прийнятими стандартами настільки швидко, наскільки це можливо. Архівісти повинні придбавати документи відповідно до цілей і можливостей своїх установ. Вони не повинні прагнути купувати документи або приймати їх, якщо це може створити загрозу цілісності або безпеці документів; вони повинні співпрацювати з метою забезпечення зберігання цих документів у найвідповіднішому сховищі. Архівісти повинні співпрацювати щодо повернення переміщених архівів.

3. Архівісти повинні зберігати автентичність документів під час упорядкування, зберігання та користування. Архівісти не повинні припускати зменшення архівної цінності документів, включаючи електронні або мультимедійні документи, в процесі архівної роботи з експертизи цінності, систематизації та описування, а також під час консервації та користування. Будь-яке вилучення документів має здійснюватися на підставі ретельно розроблених методів і критеріїв. Заміна оригіналів документів іншими їхніми форматами повинна відбуватися з урахуванням юридичної, сутнісної та інформаційної цінності документів. Під час тимчасового вилучення зі справи документів обмеженого доступу необхідно інформувати про це користувача.

4. Архівісти повинні забезпечувати постійну доступність і відкритість архівних документів. Архівісти повинні відбирати документи для зберігання або знищення так, щоб насамперед зберегти основне свідчення діяльності особи або установи, які створили і зібрали докумен-

ти, але враховуючи при цьому й змінні дослідницькі потреби. Архівісти повинні знати, що придбання документів сумнівного походження, хоч і таких, що мають інтерес, може спричиняти незаконну комерційну діяльність. Вони повинні співпрацювати з іншими архівістами та правоохоронними органами, до компетенції яких входить затримання і судове переслідування осіб, підозрюваних у крадіжці архівних документів.

5. Архівісти повинні документувати і вміти обґрунтувати свою діяльність з архівними документами. Архівісти повинні обстоювати нормативні правила зберігання документів упродовж всього їхнього життєвого циклу і співпрацювати з фондоутворювачами в питаннях прийняття нових форм документів і запровадження нової практики управління інформацією. Вони повинні не лише займатися комплектуванням документами, а й дбати про те, щоб робота з поточною інформацією передбачала процедури, які сприятимуть збереженості цінних документів. Архівісти під час проведення переговорів з уповноваженими особами, які здійснюють передавання документів, або з власниками документів повинні прагнути досягнення справедливих рішень, що ґрунтуються на повному розумінні (наскільки це прийнятно) таких чинників: повноважень на передавання, дарування або продаж; фінансових угод і зиску; планів на опрацювання документів; авторського права і умов доступу. Архівісти повинні постійно зберігати справу, яка документує надходження, консервацію і всю проведenu архівну роботу.

6. Архівісти повинні сприяти максимально широкому доступу до архівних документів і забезпечувати неупереджене обслуговування всіх користувачів. Архівісти повинні створювати як загальний, так і спеціальний довідковий апарат на всі документи, що перебувають у них на зберіганні. Вони повинні всім пропонувати неупереджене консультування і використання всіх можливостей для надання збалансованого асортименту послуг. Архівісти повинні відповідати ввічливо і з готовністю надати допомогу щодо всіх обґрунтованих запитів про свої фонди і сприяти їх якнайширшому використанню відповідно до політики установи, забезпечення збереженості фондів, правових засад, індивідуальних прав і домовленостей про дарування. Вони повинні роз'яснювати потенційним користувачам доцільні обмеження і неупереджено застосовувати їх. Архівісти не повинні припускатися необґрунтованих обмежень доступу і використання, але можуть пропонувати чи приймати як умову комплектування чітко встановлені обмеження на визначений період часу. Вони повинні чесно дотримуватися і неупереджено виконувати всі угоди, укладені під час придбання документів, але в інтересах лібералізації доступу повинні заново проводити переговори про умови [доступу] залежно від обставин.

7. Архівісти повинні поважати інтереси як доступу, так і захисту таємниці приватного життя і діяти в межах відповідного законодавства. Архівісти повинні дбати про захист корпоративних та особистих інтересів [громадян] так само, як і враховувати міркування національної безпеки, не знищуючи інформацію, особливо у випадку електронних документів, де поновлення і знищення є усталеною практикою. Вони повинні поважати право приватної власності осіб, які передали документи або відомості про яких у них містяться, особливо тих, хто не має права голосу в справі використання і зберігання документів.

8. Архівісти повинні використовувати висловлену їм довіру в загальних інтересах і уникати використання свого становища для нечесного задоволення своїх або чужих потреб. Архівісти повинні утримуватися від дій, які шкодять їхній професійній честі, об'єктивності та неупередженості. Вони не повинні прагнути для себе фінансової чи будь-якої іншої вигоди на шкоду установам, дослідникам або колегам. Архівісти не повинні особисто збирати оригінали документів або брати участь у будь-яких комерційних операціях з документами. Вони повинні уникати дій, які могли б спровокувати зіткнення інтересів у суспільстві. Архівісти можуть використовувати фонди, які зберігаються в їхніх установах, для особистих досліджень і публікацій, проводячи цю роботу на тих самих засадах, що й інші дослідники цих фондів. Вони не повинні розкривати або використовувати інформацію, отриману в результаті роботи з документами обмеженого доступу. Вони не повинні плутати особисті дослідницькі чи публікаторські інтереси з дорученими їм професійними або адміністративними обов'язками. Під час роботи з фондами у своїх установах архівісти не повинні використовувати у своїх цілях наявні у них відомості про неопубліковані знахідки дослідників без попереднього інформування дослідників про наміри архівіста скористатися цими відомостями. Вони можуть робити огляди і готувати коментарі до праць інших з їхньої тематики, включаючи праці, що ґрунтуються на інформації документів, які зберігаються в їхніх установах. Архівісти не повинні дозволяти представникам інших професій заважати їм виконувати свою роботу і обов'язки.

9. Архівісти повинні удосконалювати свою професійну майстерність, систематично й постійно поглиблюючи свої архівні знання і оприлюднюючи результати своїх досліджень та досвід роботи. Архівісти повинні прагнути до удосконалення професійного взаєморозуміння та обміну досвідом, робити особистий внесок у розвиток професійного знання і забезпечувати особам, які навчаються, чи підлеглим відповідні умови навчання й роботи для компетентного виконання їхніх функцій.

10. Архівісти повинні сприяти забезпеченню збереження світової документальної спадщини у співпраці з представниками своєї та інших професій. Архівісти повинні прагнути до розширення співпраці, уникнення конфліктів з колегами по професії та вирішення проблем, що виникають, заохочуючи при цьому суворе дотримання архівних стандартів та етичних норм. Архівісти повинні співпрацювати з представниками споріднених професій на ґрунті взаємоповаги та взаєморозуміння.

Переклад з англійської

Додаток 6.
ЗРАЗКИ ЗАЯВ ДЛЯ ПОШУКУ АРХІВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

**Зразок заяви для пошуку інформації
про безвісти зниклого родича**

Начальнику Галузевого державного архіву
Служби безпеки України
Лясковській С. П.
01034, м. Київ, вул. Володимирська, 33
Каліщук Оксани Леонідівни,
яка проживає за адресою:
86053, Донецька область, Ясинуватський район,
с. Піски, вул. Квіткова, 10
тел. 06236-2-76-54

ЗАЯВА

Шукаю інформацію про свого діда Каліщука Михайла Івановича, 1927 р.н., уродженця та мешканця с. Хоболтів Володимир-Волинського району Волинської області. На початку Другої світової війни його було забрано до Червоної армії, з військкомату не було жодної звістки. За неперевіреною інформацією, в 1946—1947 роках він був убитий в лавах УПА поблизу містечка Сарни Рівненської області.

Прошу надати мені всю інформацію про мого діда, в разі наявності справ дозволити з ними ознайомитись та зробити необхідні виписки. В разі відсутності інформації прошу вказати адреси інших архівів, де може знаходитися інформація про мого родича.

“ __ ” _____ 201_ року

Підпис заявника

Зразок заяви з проханням ознайомитися з матеріалами архівної кримінальної справи / надати архівну довідку про родича

Директору Центрального державного
архіву громадських об'єднань України
п. В. Лозицькому
01011, м. Київ, вул. Кутузова, 8
Абрамова Сергія Віталійовича
03057, м. Київ, вул. О. Довженка, 14/1, кв. 58
тел. 050-489-01-58

Шановний Володимире Сергійовичу!

Я, Абрамов Сергій Віталійович, звертаюся до Вас з проханням надати мені можливість ознайомитися та зробити копії з архівної кримінальної справи/надати архівну довідку про мого діда Абрамова Федора Степановича, 1907 року народження, уродженця с. Казанка Казанківського району Одеського округу, який Трійкою при УНКВС по Одеській області 13.08.1937 року був засуджений до 10 років виправно-трудова робіт.

Також в разі наявності в архівній кримінальній справі особистих речей мого діда прошу видати їх мені.

" __ " _____ 201_ року

Підпис заявника

**Зразок заяви про видачу архівної довідки
про переселення з іншої території**

Директору Державного архіву
Запорізької області
Тедєєву Олександрю Сергійовичу
69095, м. Запоріжжя, вул. Українська, 48
Українця Матвія Кузьмовича,
48600, Тернопільська область, м. Заліщики,
вул. Свободи 19, кв. 91
тел. 03554-5-15-58

ЗАЯВА

Шукаю інформацію про переселення з території Польщі та залишене майно родини мого діда Гордійчука Сергія Адамовича (1922 р.н.) та його дружини Гордійчук Галини Антонівни (1925 р.н.).

Вони були переселені в листопаді 1944 року з села Андріїв Люблінського повіту в місто Запоріжжя.

В разі наявності матеріалів прошу видати відповідну архівну довідку.

“ __ ” _____ 201_ року

Підпис заявника

**Зразок заяви з проханням про видачу довідки
про реабілітацію родича**

Директору Центрального державного архіву
громадських об'єднань України
п. В. Лозицькому
01011, м. Київ, вул. Кутузова, 8
Книш Ольги Павлівни
мешкаю за адресою: 169915, Російська Федерація, Республіка
Комі, м. Воркута, вул. Республіканська, 26

ЗАЯВА

Прошу видати довідку про реабілітацію мого діда Павлюка Володимира Савовича, який народився в 1913 році в селі Вовчків Поліського району Київської області.

“ __ ” _____ 201_ року

Підпис заявника

**Бланк заяви для пошуку інформації про безвісти
зниклого родича (розміщений на сайті Червоного Хреста України)
(у пунктах, щодо яких ви не маєте інформації,
пишіть «не знаю» / «не маю» / «невідомо»)**

01004, м. Київ, вул. Пушкінська, 30
Товариство Червоного Хреста України
Служба розшуку

З А Я В А

Прошу Вас допомогти розшукати відомості про:

Осону, зв'язок з якою я втратив/втратила				
1. Прізвище, ім'я та по батькові (друкованими літерами)				
2. Інші варіанти написання прізвища, псевдонім, прізвисько				
3. Дівоче прізвище (для жінок)				
4. Стать	5. Сімейний стан	6. Національність	7. Віросповідання	8. Фах
9. Число, рік народження (або приблизний вік на теперішній час)		10. Місце народження		
11. Рік, місяць та місце призову до армії, якщо призивався		12. Військова частина та військовий чин		
13. Останнє місце мешкання в Україні				
14. Коли та за яких обставин опинився за кордоном				
15. Прізвища, імена та по батькові, дати народження (або приблизний вік) односельців, з якими був/була вивезений/вивезена на примусові роботи та разом працював/працювала				
16. Дата отримання останнього листа (з-за кордону, з фронту)		17. Повна остання адреса за кордоном (бажано конверт з адресою)		

18. Причини втрати зв'язку (війна, переселення, смерть родича, таке інше)	
19. Відомості про батька розшукуваної особи (повне прізвище, дата, місце народження, теперішня адреса, якщо помер — рік та місце смерті)	
20. Відомості про матір розшукуваної особи (повне прізвище, дівоче прізвище, дата, місце народження, теперішня адреса, якщо померла — рік та місце смерті)	
21. Повні установчі дані на членів родини особи, яку розшукуєте: чоловік чи дружина, діти, інші родичі, які мешкають за кордоном	
22. Прізвища та адреси осіб за кордоном, що можуть сприяти у розшуку. Ким вони доводяться особі, яку розшуковують	
23. До яких установ Ви зверталися по розшуку. Якщо зверталися, надішліть копії відповідей	
24. Додаткова інформація про особу, яку розшукуєте, що може сприяти розшуку (будь-які деталі можуть бути корисними у розшуку, копії фотографій, листів і т.п.)	
Запитувач	
1. Прізвище, ім'я та по-батькові (друкованими літерами)	
2. Інші варіанти прізвища (для жінок також дівоче прізвище)	
3. Повна дата народження	4. Місце народження
5. Установчі дані на батька (повне прізвище, дата та місце народження, теперішня адреса, якщо помер, то де і коли)	

6. Установчі дані на матір (повне прізвище, дівоче прізвище, дата та місце народження, теперішня адреса, якщо померла, то де і коли)	
7. Повна поштова адреса та номер телефону	
8. Ким Вам доводиться особа, яку розшукуєте	
9. Причина розшуку	
10. Я даю згоду на передачу своєї адреси особі, яку я розшукую: так / ні /	
11. Я не заперечую проти використання Червоним Хрестом засобів масових комунікацій (веб-ресурси, радіо, друковані ЗМІ і т.п.) у розшуку моїх рідних: так / ні /	
12. Дата подання запиту	13. Підпис

Додаток 7.

ЗРАЗОК ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ

До Сумського окружного адміністративного суду
40021, м. Суми, вул. Кірова, 157

Позивач: Вакуленко Петро Олексійович,
що проживає за адресою:
40021, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57 кв. 24
тел. (0542) 24-87-54;
E-mail: vakulenko@ua.fm

Відповідач: Державний архів Сумської області
40030, м. Суми, вул. Садова, 49 (корп. 1)
тел.: (0542) 22-07-90, 22-55-52;
E-mail: archives-sumy@ukr.net

Позовна заява

24 жовтня 2011 року я отримав відповідь Державного архіву Сумської області № 15-613 від 21 жовтня 2011 р. на моє звернення від 23.09.2011 р. до Державного архіву Сумської області про надання мені можливості зробити виписки та копії окремих документів, що містяться у кримінальних справах Ільченка Б.П. та Гніздовського В.Я., які зберігаються у фонді Р-7641 Управління СБУ при Раді Міністрів УРСР по Сумській області — іменна (позасудові кримінальні справи колишніх репресованих, фільтраційні та трофейні справи). У відповіді, підписаній директором архіву Качаловським П.І., мені було повідомлено, що я не є спадкоємцем Ільченка Б.П. та Гніздовського В.Я., а тому, відповідно до ст. 16 Закону України «Про національний архівний фонд та архівні установи», не можу отримати їхні справи для ознайомлення або копіювання у зв'язку з тим, що вони містять конфіденційну інформацію про осіб і доступ до них обмежується на 75 років. Мені було також відмовлено в отриманні цих справ для ознайомлення у читальному залі архіву.

З такими діями Державного архіву Сумської області я погодитись не можу і вважаю, що архівною установою було порушене моє право на інформацію, гарантоване статтями 5, 6 Закону України «Про інформацію». Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 6 цього Закону, право на інформацію забезпечується створенням можливостей для вільного доступу до архівних фондів. Ст. 16 Закону «Про національний архівний фонд та архівні установи» обмежує право громадян знайомитися лише з тими відомостями архівної справи, що містять конфіденційну інформацію про особу (дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан

здоров'я, адресу, дату і місце народження), а не з усією справою в цілому. Мені було відмовлено у наданні справ для ознайомлення неправомірно, оскільки відповідно до чинного законодавства обмежується доступ до інформації, а не до всього документа, який містить конфіденційну інформацію про особу. Крім того, позасудові кримінальні справи розстріляних громадян Ільченка Б.П. та Гніздовського В.Я. містять суспільно-необхідну інформацію та є предметом суспільного інтересу (про що свідчать неодноразові публікації у пресі про діяльність Ільченка та Гніздовського у 40-х роках ХХ століття). Право знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від поширення навіть конфіденційної інформації про них. Справи розстріляних (на даний час реабілітованих) Ільченка та Гніздовського є, поза сумнівом, проявом порушення прав і свобод людини і громадянина і свідчать про незаконні дії органів державної влади ССРСР, а тому, відповідно до ст. 26 Закону України «Про інформацію», відомості про цих осіб не можуть бути віднесені до інформації з обмеженим доступом.

Я, Вакуленко Петро Олексійович, вже більше 15 років займаюсь збором інформації про репресованих за радянських часів громадян та здійснюю з цією метою пошукову роботу в українських і зарубіжних архівах, а тому інформація, що міститься у справах Ільченка та Гніздовського, необхідна мені як науковцю та правозахиснику для роботи та з метою реалізації мого законного права на доступ до інформації.

Керуючись ст.ст. 5, 6, 11, 26, 27 Закону України «Про інформацію», ст.ст. 4, 6, 17, 18, 104, 105, 106 Кодексу адміністративного судочинства

ПРОШУ:

1. Скасувати рішення Державного архіву Сумської області про відмову у наданні Вакуленку П.О. справ Ільченка Б.П. та Гніздовського В.Я. для ознайомлення.

2. Судовим рішенням зобов'язати Державний архів Сумської області надати мені вказані справи для ознайомлення, а також надати мені можливість отримати витяги та копії документів з цих справ.

Додаток:

Письмове звернення в архів від 23.09.2011 р.

Відповідь архіву № 15-613 від 21 жовтня 2011 р.

Копії газетних публікацій про Ільченка Б.П. та Гніздовського В.Я.

Копія адміністративної позовної заяви.

Квитанція про сплату судового збору.

24 жовтня 2011 р. (підпис) Вакуленко П.О.

Додаток 8.

Список літератури про архіви комуністичних органів безпеки та роботу з ними

1. Архівні установи України: Довідник. — Т. 1. Державні архіви / Держкомархів України. УНДІАСД; Редкол.: Г. В. Боряк (голова), І. Б. Матяш, Г. В. Папакін. — 2-ге вид., доп. — К., 2005. — 692 с.
2. Галузевий державний архів СБУ: Путівник. — Харків: Харківська правозахисна група; «Права людини», 2009. — 135 с.
3. Доступ до архівних документів: законодавство і практика. — Харків: Харківська правозахисна група; «Права людини», 2010. — 416 с.
4. Кечкеметі Ш., Секей І. Доступ до архівів. Путівник для імплементації. Рекомендації № R (2000) 13 щодо Європейської політики доступу до архівів. — Харків: Харківська правозахисна група; «Права людини», 2010. — 144 с.
5. Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 grudnia 2008 roku) / J. Bednarek, R. Leśkiewicz (red. nauk.). — Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2009. — 1255 s.
6. NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945—1989. Anthology of the international and interdisciplinary Conference / Ed. by A. Grůňová. — Bratysława, 2008. — 404 p.
7. NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945—1989, II. International conference. November 19—21, 2008, Prague.
8. Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej. — Tom 1. — Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2008. — 320 s.
9. Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej. — Tom 2. — Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2009. — 432 s.
10. Sborník Archivu bezpečnostních složek. 6/2008 / Odp. red. P. Virkner. — Praha, 2009. — 464 p.
11. The «European Network of Official Authorities in Charge of the Secret-Police Files»: a Reader on their Legal Foundations, Structures and Activities / Ed. by Dr. R. Schiller-Dickhut, B. Rosenthal (BStU). — Berlin, 2009. — 84 p.
12. W kręgu «teczek». Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej / Pod red. J. Bednarka i P. Perzyny. — Toruń — Łódź: Adam Marszałek; IPN — KŚZpNP, 2006. — 370 s.

Інформація про авторів

Володимир В'ятрович

35 років, історик, громадський діяч. Закінчив Львівський національний університет імені Івана Франка. Дослідник українського визвольного руху, захистив кандидатську дисертацію, працював в Українському науковому інституті Гарвардського університету, автор кількох книг та десятків статей. Цікавиться досвідом посттоталітарної трансформації країн Центральної та Східної Європи.

У 2008–2010 роках на посаді директора Галузевого державного архіву СБУ провів розсекречення раніше таємних архівів КГБ та організував відкритий доступ до них.

Ігор Кулик

29 років, політолог, громадський діяч. Закінчив Волинський національний університет імені Лесі Українки. Цікавиться запровадженням стандартів демократичного врядування, покращенням якості адміністративних послуг, має досвід державної служби.

У 2009–2010 роках керував відділом звернень громадян Архіву СБУ, допомагаючи людям знайти відомості про репресії щодо них та їхніх родичів.

Віта Лошак

26 років, юрист, громадський діяч. Закінчила Києво-Могилянську академію. Цікавиться реформуванням українського законодавства та європейським досвідом реалізації права на доступ до архівів, працює над дисертаційним дослідженням, веде приватну юридичну практику.

У 2009–2010 роках працювала консультантом Архіву СБУ, здійснювала юридичний супровід роботи із розсекречення документів радянських спецслужб.

Аліна Шпак

31 рік, управлінець, громадський діяч. Закінчила Волинський національний університет імені Лесі Українки. Фахівець із проектного менеджменту, має досвід управління програмами міжнародної співпраці. Цікавиться системами управління якістю органів влади, в 2007 році успішно втілила проект впровадження стандарту якості ISO-9001.2000 в Луцькій міській раді.

У 2008–2010 роках на посаді заступника директора Архіву СБУ відповідала за організаційну частину впровадження реформи доступу до архівів та створення мережі інформаційно-довідкових залів «Відкритого електронного архіву СБУ» в Києві та обласних центрах країни.

В разі виникнення додаткових питань, зауважень чи рекомендацій пишіть нам на адресу: dostup@cdvr.org.ua

Інформація про проект

Проект «Доступ до архівів як право на суспільну пам'ять» реалізується Центром досліджень визвольного руху за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Мета проекту:

Шляхом поширення успішного досвіду та практичних порад сприяти вільному доступу до інформації, що зберігається в архівах з часів СРСР і стосується насамперед фактів порушення прав людини, задля встановлення доль загиблих, репресованих та учасників визвольного руху.

Завдання:

- моніторинг та аналіз проблем, що існують при доступі до архівної інформації;
- збір та узагальнення досвіду щодо організації доступу до радянських архівів;
- підготовка та поширення poradnika щодо роботи в архівних установах, що містять документи карально-репресивної системи СРСР;
- проведення інформаційної кампанії для підтримки суспільної уваги до питань доступу до архівів;
- при потребі, оскарження в судовому порядку немотивованих відмов у праві доступу до інформації.

Реалізація проекту передбачає:

- проведення експертного опитування і подання запитів до архівних установ для вивчення ситуації з доступом до архівної інформації, підготовку відповідного аналітичного звіту;

- розробку практичного poradnika z realizacii prava na dostup do arhivnoi informacii, yogo aprobaciiu na dvox «kruglix stolax», vidannia nakladom v odnu tysiachu primirnikiv ta поширення серед цільової аудиторії;
- проведення п'яти відкритих лекцій для передачі успішного досвіду.

В рамках проекту буде проведено довготривалу інформаційну кампанію, яка має на меті привернути увагу широких верств суспільства до історії та функціонування комуністичних спецслужб, а також до фактів порушення чинного законодавства працівниками архівних установ та успіхів дослідників у боротьбі за право громадян знати правдиву історію своєї країни.

Партнери проекту:

Онлайн-видання «Історична правда»

Львівський національний університет ім. І. Франка

Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького»

Портал «Право знати»

Харківська правозахисна група

Центр інформації про права людини

Центр правових та політичних досліджень «Сім»

**Центр
досліджень
визвольного
руху**

Центр досліджень визвольного руху (ЦДВР) — незалежна наукова громадська організація, що вивчає різноманітні аспекти українського визвольного руху в ХХ столітті.

Сьогодні Центр досліджень визвольного руху — це:

- **єдиний спеціалізований науковий центр** досліджень проблематики визвольного руху, історії Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії; сферою наукових інтересів ЦДВР є український визвольний рух в ХХ столітті, діяльність окупаційних і тоталітарних режимів на території України, діяльність репресивних структур СРСР і Третього райху, порівняльні дослідження рухів опору країн Східної Європи під час Другої світової війни.
- **центр розроблення навчальних програм** та програм для популяризації визвольного руху;
- **консультаційний центр**, що надає установам, організаціям та зацікавленим особам інформацію, експертні оцінки щодо історії визвольного руху, карально-репресивної політики окупаційних режимів в ХХ столітті;
- **унікальний архів** документальних, усних, речових, фото- та відеосвідчень про визвольну боротьбу ОУН та УПА, діяльність репресивних структур на території України, дисидентський рух та масовий демократичний рух кінця 1980-х — початку 1990-х, Помаранчеву революцію 2004 року. У 2010 році спільно з Львівським національним університетом ім. Івана Франка розпочато створення Електронного архіву визвольного руху;
- **спеціалізована бібліотека** з історії діяльності українського визвольного руху;

- центр розроблення та **аналізу політики національної пам'яті**, вивчення досвіду посткомуністичних країн Східної та Центральної Європи в подоланні наслідків тоталітаризму.

ЦДВР об'єднує багатьох істориків із різних куточків України та з-поза її меж, які досліджують питання визвольного руху українського та інших народів. Центр видає науковий збірник «Український визвольний рух», організовує наукові конференції та семінари, публікує наукові праці, спогади та документи. Історики Центру ведуть авторські колонки в медіа.

ЦДВР розробляв програми доступу до архівів КГБ, в результаті чого у 2007 році директор ЦДВР був запрошений Службою безпеки України до праці над розсекреченням архівів, що тривала у 2008—2010 роках.

Центр досліджень визвольного руху у колишній в'язниці КГБ та Гестапо створив за сприяння Служби безпеки України та громади міста Львова Музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького» (79013 м. Львів, вул. С. Бандери, 1), якому в 2009 році було надано почесне звання Національного.

Партнери Центру:

- Центр досліджень геноциду та резистансу жителів Литви
- Кафедра історії факультету гуманітарних наук Університету Матея Бели (Словаччина)
- Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича Національної академії наук України
- Львівський національний університет ім. Івана Франка
- Музей жертв геноциду «Тюрма КГБ» (м. Вільнюс, Литва)
- Інститут суспільних досліджень
- Центр правових та політичних досліджень «Сім»
- Харківська правозахисна група
- Українська Гельсінська спілка з прав людини

Координати Центру:

79026, м. Львів,
вул. Козельницька, 4/501;
тел./факс: (032) 247 45 22,
cdvr.org.ua
history@cdvr.org.ua

Доступ до архівних документів: законодавство і практика / Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2010 р. — 416 с.

У двох розділах книги зібрано основне законодавство в архівній сфері та практичний досвід його використання як за кордоном, так і в Україні.

Поряд із законами різних країн представлені рекомендації міжнародних організацій, конференцій, а також рішення Європейського та національних судів у справах доступу до архівної інформації.

Видання містить ключові публікації таких відомих архівістів, правників та правозахисників, як Ганс Пітер Буль, Адрі ван Влієт, Анджей Жеплінський, Антоніо Гонзалес Куїнтана, Євген Захаров, Костянтин Устименко, Станіслав Шевчук, Ігор Усенко, Костянтин Новохатський та Олександра Матвійчук.

У центрі уваги перебувають питання доступу до архівів, які зберігають інформацію про факти порушення прав людини.

Шарль Кечкеметі, Іван Секей. Доступ до архівів. Путівник для імплементації Рекомендації № R (2000) 13 щодо Європейської політики доступу до архівів / Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2010 р. — 144 с.

Кожна країна має свої архівні, адміністративні й соціальні традиції, а також досвід зберігання й використання документів. Однак у межах своєї діяльності, спрямованої на стимулювання більш ефективного співробітництва між європейськими країнами, Рада Європи визначила перелік загальних вимог, дотримання яких вона вимагає від своїх держав-членів і загалом від усіх європейських країн. Ця Рекомендація — єдиний міжнародний стандарт, який стосується доступу до архівів.

Книга покликає сприяти подальшій інтеграції українського архівного законодавства і практики до загальноєвропейських норм, в інтересах українських архівів, законодавців, політиків, користувачів архівів і всіх громадян країни. Виконання вимог Ради Європи значно просуне розвиток української історичної науки.

Український переклад путівника підготований для українських читачів за англійським, французьким та румунським виданнями.

Галузевий державний архів СБУ: Путівник / ГДА СБУ. Автори-упоряд.: В. М. Даниленко (відп. упоряд.) та ін. — Харків: Права людини, 2009. — 136 с.

Це видання про архів, який створювався винятково для забезпечення оперативних потреб чекістів та продовжувачів їхньої справи. Як складова карально-репресивної системи, він був суворо режимним, засекреченим і недоступним об'єктом, а абсолютна більшість документів мала грифи «Секретно», «Совершенно секретно», «Лично» і т. д. У радянські часи з окремими документами за спеціальним дозволом керівників могли ознайомитися лише уповноважені на те особи. Ніхто тоді й гадки не мав, що в майбутньому ці архіви використовуватимуть з іншою метою — для відновлення історичної пам'яті, справедливості та правопорядку, розвитку демократії, встановлення історичної правди.

У путівнику вперше за роки незалежності України розкрито структуру та зміст архівних фондів радянських спецслужб, а також історію й основні напрямки діяльності архіву. Містить іменний та географічний покажчики.

Науково-довідкове видання розраховане на всіх, хто цікавиться новітньою історією України.

Довідкове видання

В'ятрович Володимир Михайлович
Кулик Ігор Михайлович
Лошак Віта Віталіївна
Шпак Аліна Володимирівна

ПРАВО НА ПРАВДУ

Практичний poradnik із доступу до архівів

Літературний редактор *Ольга Свідзинська*
Дизайн *Ольги Сало*
Макетування *Петра Кліма*
Відповідальна за випуск *Ярина Ясиневич*

Центр досліджень визвольного руху

м. Львів, вул. Козельницька, 4/501
тел./факс: +380 32 247-45-22
+380 63 628-68-69
www.cdvr.org.ua
history@cdvr.org.ua
dostup@cdvr.org.ua

Підписано до друку 22.03.2012 р.
Формат 64×90/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

ТзОВ «Часопис»

м. Львів, вул. Сихівська, 10/183
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 4194 від 03.11.2011 р.
тел.: +380 96 274-83-36

П685

В'ятрович В. М., Кулик І. М., Лошак В. В., Шпак А. В. Право на правду. Практичний poradnik із доступу до архівів / Центр досліджень визвольного руху. — Львів: Часопис, 2012. — 152 с.

ISBN 978-966-2720-00-6

Де знайти відомості про родичів, засуджених у часи ССРСР? З чого почати пошук і як правильно написати запит в архів? Якими є право і практика доступу до архівів комуністичних спецслужб в Україні та за кордоном? Які саме українські архіви зберігають відомості про політичні репресії та визвольний рух? Ця книга допоможе вам у пошуках правди про минуле і підкаже способи, як захистити ваше право на доступ до інформації.

УДК 930.25(477)(02)
ББК 4814(4Ук)я2